

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**KURULUŞ DÖNEMİ TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ
(1948-1958)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mert ŞAHİN**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. M. Deniz TANSİ**

İstanbul 2012

ÖNSÖZ

Türkiye-İsrail ilişkileri sürekli sıcaklığını koruyan, çok farklı bakış açılarıyla yorumlanan ve uzun yıllardan bu yana bir tarafıyla gizemli olan ilişkilerdir. Bu nedenlerden ötürü ilgi duyulan bu konuyu araştırmaya başladığımızda, meselenin ne kadar farklı boyutları olduğunu, aslında sadece bölgesel değil bilhassa evrensel kamuoyunu yakından ilgilendiren bir konu olduğunu görme fırsatını yakaladık.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında, göstermiş olduğu yakın ilgi, destek ve bana olan güveniyle akademik danışmanlığımı üstlenen ve böyle bir çalışmanın ortaya çıkması amacıyla en sıkıntılı süreçlerde dahi moral ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. M. Deniz Tansi'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca Yüksek Lisans derslerinde verdikleri bilgiler ile akademik ufhumun gelişmesine katkıda bulunan, Sn. Dr. H.Edip Başer'e, Sn. Prof. Dr. Tülay Alim Baran'a, Sn. Yrd. Doç. Dr. Erol Mütercimler'e en derin teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmam süresince bana ellerinden gelen tüm desteği sağlayan; anneme, babama ve ağabeyime teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs 2012

Mert ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRK-YAHUDİ İLİŞKİLERİ VE SİYONİZM.....	3
1.1. Coğrafi olarak İsrail.....	3
1.2. Batı Şeria ve İsrail.....	3
1.3. Yahudilerin Kadim Tarihi.....	4
1.4. Türk-Yahudi İlişkilerinin Temelleri ve Siyonizm Kavramı.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSRAİL'İN TEMELLERİ VE BU TEMELLERE NEDEN OLAN OLAYLAR.....	10
2.1. Theodor Herzl.....	10
2.2. Anti-Semitizm.....	15
2.3. Holokost.....	20
2.4. Diaspora.....	22
2.5. Aliyah.....	25
2.5.1. I. Aliyah; 1882-1903/4.....	26
2.5.2. II. Aliyah; 1904-1914.....	26
2.5.3. III. Aliyah; 1919-1923.....	27
2.5.4. IV. Aliyah; 1923-1932.....	28
2.5.5. V. Aliyah; 1933-1939.....	29
2.6. Osmanlı Yahudilerinin Göçleri ve Nüfus Hareketleri.....	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASI GELİŞMELER.....	35
---	----

3.1. Balfour Deklarasyonu.....	35
3.1.1. Balfour Deklarasyonu Öncesi Gelişmeler.....	35
3.1.2. Deklarasyonun Yayınlanması	38
3.2. 1920-1933 Dönemi Arap-Yahudi Çatışmaları	44
3.3. Passfield White Paper (Passfield Beyaz Kitabı)	46
3.4. Peel Komisyonu Raporu.....	47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ.....	51
4.1. II. Dünya Savaşı Öncesi Filistin.....	51
4.1.1. Yahudi Biltmore Programı.....	51
4.1.2. Arap İskenderiye Protokolü.....	53
4.1.3. İngiliz Morrison Beyaz Kitabı.....	55
4.2. Birleşmiş Milletler ve Filistin Komitesi.....	56
4.3. Taksim Planı.....	59

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE ULUSLARARASI YANSIMALAR.....	61
5.1. İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Arap-İsrail Savaşı.....	61
5.2. Araplar ve İsrail Arasındaki Mütareke Antlaşmaları.....	83
5.3. Truman Doktrini ve Kore Savaşı.....	86
5.4. Nato.....	94
5.5. Bağdat Paketi.....	103
5.6. 1956 Süveyş Savaşı.....	111
5.7. Eisenhower Doktrini.....	125
5.8. 1958 Çevresel Pakt.....	131

SONUÇ.....	144
------------	-----

KAYNAKÇA.....	148
---------------	-----

KISALTMALAR

A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
B.A.C.	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
Bkz.	: Bakınız
B.M.	: Birleşmiş Milletler
C.H.P.	: Cumhuriyet Halk Partisi
C.I.N.C.SOUTH	: Commander-in-Chief, Allied Forces Southern Europe
D.P.	: Demokrat Parti
F.U.K.-C.C.P.	: Filistin için Uzlaştırma Komisyonu
N.A.T.O.	: North Atlantic Treaty Organization
S.A.C.E.U.R.	: Supreme Allied Commander Europe
S.S.	: Schutzstaffel-silahlı parti militanlarından oluşan polis teşkilatı
S.S.C.B.	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
U.N.R.W.A.	: United Nations Relief and Works Agency for Paletsine Refugees
U.N.S.C.O.P.	: United Nations Special Committee on Palestine

GİRİŞ

Kuruluş Dönemi Türkiye İsrail İlişkilerinin inceleneği bu çalışmada, karşımıza ilk çıkan, İsrail'in, Arap ülkelerinin istemedikleri bir komşu olmasının yanı sıra Batılı anlamda Ortadoğu'da Türkiye ile birlikte önemli bir konuma sahip olan bir devlet olmasıydı.

Bu çalışma ile, temelleri 15. yüzyıla uzanan, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde hızlanan ve 1948 yılında İsrail'in kurulması ile daha da ivme kazanan Türkiye-İsrail ilişkilerine derinlemesine bakmaya çalıştık.

Yahudilerin kendi ülkelerinde dışlanmaları ve hor görülmeleri, özellikle soykırıma maruz kalmaları sonrasında yaşadıkları ülkelerden kaçmak zorunda kalmalarının ardından, İsrail Devleti'nin kendilerine bir lütufmuşçasına egemen güçler tarafından verildiği görülmektedir.

Bölgede Türkiye ve İsrail gibi iki güçlü ülkenin Amerikan taraftarlığı ekseninde ortak çıkarları etrafında uzun yıllardan bu yana süregelen bir müttefiklik hali vardır.

Türkiye-İsrail ilişkileri belirli dönemlerde gerginleşmesine ve hatta donma noktasına gelmesine rağmen hiçbir dönem kesintiye uğramamış, bilhassa iki ülke arasındaki dostluk günümüze kadar süregelmiştir.

İki ülke arasındaki stratejik ittifak Arap ülkelerini dönem dönem rahatsız etse bile askeri, ekonomik ve toplumsal alanlardaki ortaklıklar günümüzde de sürmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde İsrail, bölgesel ve inançsal olarak kısaca tanıtılıp, tarihsel süreç içerisinde Türk-Yahudi İlişkileri irdelenecektir.

İkinci bölümde, Siyonist bir devlet kurma fikrini ilk ortaya atan Theodor Herzl ve Dünya Siyonist Kongrelerinin genel bir değerlendirmesi yapılacak, bunun yanı sıra Yahudilerin tarih boyunca yaşadıkları sürgünler, gördükleri baskı, zulüm ve soykırımlar ele alınacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; Birinci ve İkinci Paylaşım Savaşları arasında kalan ve bölgesel çatışmaların, İngiliz mandasının ve bölgeyle alakalı uluslararası raporların sıklıkla

ardı ardına ortaya çıktığı bir dönem ele alınacaktır. Şüphesiz ki bu döneme damgasını vuran en önemli gelişme olan Balfour Deklarasyonu, İsrail Devleti'ne doğru giden yolda Siyonist Kongreler döneminden sonraki en önemli ikinci gelişme olarak detaylı şekilde ele alınacaktır.

Dördüncü kısımda özellikle İsrail Devleti'nin kuruluşuna doğru giden süreç içerisindeki gelişmeler ele alınacak, İngilizlerin bölgeyi terk etmelerinin ardından Birleşmiş Milletler'in bölgede Amerikan nüfuzunun artmasına olan katkısı değerlendirilecektir.

5. bölümde ise öncelikle İsrail Devleti'nin kuruluşu ve kuruluşun ardından dünya kamuoyunun bu olaya karşı takındığı tavır incelenecek. Ardından, İkinci Paylaşım Savaşı sonrası Soğuk Savaş dönemine geçişle birlikte, önemli iki küresel güç olan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin, Ortadoğu üzerindeki hegemonya mücadelesi ve yine bu dönemde hızla gelişen Türkiye-İsrail ilişkilerine değinilecektir.

Sonuç bölümünde ise 5 bölümün genel bir değerlendirilmesi yapılacak ve tez çalışmamın neticesinde ortaya çıkan veriler genel bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

1. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRK-YAHUDİ İLİŞKİLERİ VE SİYONİZM

1.1. Coğrafi olarak İsrail

Tarihsel süreç içerisinde İsrail'i incelemeye başlamadan önce İsrail'in coğrafi konumuna kısaca değineceğiz.

İsrail, Asya ve Afrika kıtalarının kesiştiği yerde bulunan bir devlettir. Coğrafi olarak, Asya kıtasında bulunmaktadır; batısında Akdeniz, kuzeyinde Lübnan ve Suriye, doğusunda Ürdün, güneyinde ise Mısır ve Kızıldeniz ile çevrilidir. Başkenti Knesset (İsrail Meclis) kararına göre Kudüs'tür.¹

Ancak bu durum Birleşmiş Milletler tarafından tanınmamaktadır.²

İsrail, nüfusunun çoğunluğu Yahudi olan tek devlettir.³

Uzun ve dar bir şekle sahip olan İsrail, 470 km uzunluğunda olup, en geniş bölgesi yaklaşık 135 km'dir. Sınırları ve ateşkes hatları içerisinde kalan toplam yüzölçümü 27.817 km²'dir. İsrail, yaklaşık 7.282.000'lik nüfusuyla⁴, çeşitli din, kültür ve sosyal geleneklere sahip insanları bir araya getirmiştir. Para birimi Yeni İsrail Şekeli'dir.

1.2. Batı Şeria ve İsrail

İsrail, Doğu Akdeniz kıyısında yer alır. Kuzeyi Lübnan ve Suriye, Batısı Akdeniz, doğusu Ürdün, güneybatısında Sina Yarımadası ve Gazze vardır.

İsrail bayrağı Musevi dua şalı tallit'in deseninden esinlenilmiştir ve rengi Davud'un Kalkanı'nın (*Magen David*) rengi olan mavidir.

¹ "Jerusalem". Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2011, 18.07.2011

² 20 Ağustos 1980 tarihli Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 478 sayılı kararı (United Nations Security Council Resolution 478)

³ Ülkeler Raporu Tarih : 15.07.2007

⁴ Central Bureau of Statistics, nüfus istatistikleri, 13.03.2008, www.cbs.gov.il/engindex.htm

Devletin resmi amblemi Yedi Kollu Şamdan'dır. Şamdanın şeklini eski çağlardan beri varolduğu bilinen “*moriah*” isimli yedi dallı bitkiden aldığı söylenir. İki yanındaki zeytin dalları İsrail'in barış arayışlarını simgeler. Menora'nın kökeni ve anlamı ile ilgili birçok iddia ortaya atılmıştır.

1.3. Yahudilerin Kadim Tarihi

Bu bölümde, Yahudileri dinsel temelleri nezdinde inceleyeceğiz.

Hz. Ya'kub (a.s)'ın oniki oğlunun soyundan gelenler. İsrail, Hz. Ya'kub'un lakabıdır. Tevrat'a göre; Yakup ailesi ile göç ederken, Tanrı'nın meleği bir adam kılığında Yakup'a görünür. Ailesini nehrin karşısına taşıdıktan sonra o adam Yakup ile gün ağırincaya kadar güreşir. Adam Yakup'u yenemeyeceğini anlayınca Yakup'a, 'beni bırak gün ağırıyor' der. Fakat Yakup 'beni kutsamadıkça seni bırakmam' der. Adam da Yakup'a Tanrı adıyla güreşen manasına gelen İsrail adıyla kutsar.⁵

Tevrat'ın yaratılış kısmında da (Eski Ahit Tekvin Bap 35) Tanrı Yakup'a görünür ve O'nu kutsayarak Yakup olan adını İsrail olarak değiştirir.⁶

İsrail (yasız); İsrail (yasız, hemzesiz); İsrayıl (hemzenin yâ'ya dönüşmesiyle); İsrail (hemzenin fethiyle); İsrail (hemzenin esresiyle) şeklinde de okunur. İbranîcede bunun manası safvetullah veya Abdullah demektir. Bu ünvanda Yahudileri imana bir tahrik vardır ki, anlamı şu olur: Ey Allah'ın güzide bir kuluna tevat ehli! Allah'ın size olan nimetlerini hatırlayın...⁷

Ya'kub soyundan gelenlere veya diğer bir deyimle, İbranilere benu İsrail yani İsrailoğulları denir. Keza Tevrat'ta, Yakup'un Mısır'a göç ettikten sonra yanında gelen halkına da İsrailoğulları denmektedir.⁸

İshak oğlu Ya'kub'un en büyük oğlu "Judo veya Yahuda"dır. Hz. Ya'kub'un oniki oğlu ve soyuna benu İsrail (İsrailoğulları) denildiği gibi, Yahuda'nın ismine izafeten Yahud de

⁵ Bursa Kilisesi Eski Ahit, Yaratılış, 32

⁶ Tevat, Yaratılış, 35. Bap

⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Yenda Yayınları, Cilt I, 334

⁸ Eski Ahit Çıkış Bap 1

denirdi. Yahudi ülkesinin sakinlerine de Yahudi denilmiştir. Bu ırk her ne kadar Hz. İbrahim'e dayanıyorsa da, teşkilatçısı ve en büyük peygamberi İsrailoğullarının kurtarıcısı Hz. Musa'dır. Hz. Musa'ya inanan, bağlanan anlamına İsrailoğullarına Musevî de denilir.

Eski Ahit ve tarihî vesikalar, İsrailoğullarının da İbraniler gibi geçirdikleri kıtlık yıllarında, Hz. Yusuf'un daveti üzerine Mısır'a gittiklerini yazmaktadır. Bu konuda "Tabutü'l Ahd" ve "Hamursuz" adı verilen iki kült, dinler tarihi açısından önemli olan büyük delillerdir.

Kur'an-ı Kerîm'de İsrailoğullarıyla ilgili çok sayıda ayeti kerîme vardır. Kısaca değinecek olursak; deniliyor ki, kâhinler, Firavun'a, saltanatının yıkılacağını ve İsrailoğullarından bir çocuğun eline geçeceğini haber verdiler. Firavun da çoğalmamaları için erkek çocuklarının öldürülmesini emretti. Ağır işlere koşulmaları sebebiyle ihtiyarlar arasında ölüm çoğaldı. Kıpti reisleri Firavun'a çıktılar ve şöyle dediler: İsrailoğullarının yaşlıları arasında ölüm arttı. Sen ise küçüklerini öldürüyorsun; sonra işler başımıza kalacak, hizmet için bizden başkası kalmayacak. Bunun üzerine Firavun bütün İsrailoğulları yok olmasın diye çocukların bir sene öldürülüp, bir sene bırakılmalarını emretti.

Allah Teâlâ Firavun'un, İsrailoğullarına karşı zulmü ve çocuklarını öldürüşüne şöyle işaret etmektedir: "Sana Musa ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını, iman edecek bir zümrenin faydalanması için gerçek olarak okuyacağız. Firavun Mısır'da baş kaldırmış, halkını firkalara bölüp bölüp kendisine bağlamıştı. Onlardan bir zümreyi ezmek istiyor, bunların oğullarını boğazlatıyor, kadınlarını diri bırakıyordu. Çünkü o, fesatçılardandı. Biz ise istiyorduk ki; yeryüzünde o ezilmekte olan mustaz'aflara lütfedelim, onları hayırda önderler yapalım ve kendilerini Firavun mülkünün mirasçıları yapalım" (el-Kasas, 28/3-5).

Bir gün Hz. Musa, kavga eden iki adam gördü. Birisi, kavmi olan İsrailoğullarından, diğeri ise Firavunun kavmindendi. Benu İsrail'den olan Musa (a.s)'dan yardım istedi. Musa (a.s) da ona yardım etti ve hasmına bir yumruk vurdu ki, adam ölüverdi. Musa (a.s) bu yaptığından pişman oldu ve bunu şeytanın işlerinden bir iş olarak gördü. Yaptığı işten dolayı Rabbinden af dileyip yalvardı. Zâlimlere bir daha yardımcı olmayacağını söyledi. Allah da tövbesini kabul edip onu bağışladı. Allah (c.c) bu olayı şöyle anlatıyor: "Musa, halkının gaflet üzere bulunduğu bir sırada şehre girdi de, orada birbirleriyle dövüşen iki adam buldu. Birisi kendi taraftarlarından, diğeri de düşmanlarından. Taraftarlarından olana adam, düşmana karşı Musa'dan yardım istedi. Bunun üzerine Musa, ona bir yumruk atıp öldürdü. Ve "bu şeytanın işindedir. O,

gerçekten şaşkırtıcı apaçık bir düşmandır" dedi. Hz. Musa, "Rabbim, doğrusu ben cidden kendime yazık ettim. Artık günahımı bağışla." dedi. Bunun üzerine Allah da onu bağışladı. Çünkü O, Gafurdur, Rahimdir. Yine Musa dedi: "Rabbim, bana olan ihsanın (bağışlaman) hakkı için artık suçlulara asla yardımcı olmayacağım" (el-Kasas, 28/15-17). Peygamberlerin masum (suç işlemez) olduğu İslâm inancının gereğidir. Hz. Musa'nın adam öldürmek suretiyle peygamber olarak günah işlediği söz konusu değildir. Zira Kur'an'daki açıklama ve anlatıma göre Musa adama düşmanlığını önlemek için vurmuştur. Lugatte "vekz" elin tamamıyla vurmaktır. Musa ona öldürmek kastıyla vurmadı. Ayrıca Musa düşmanına vurduğu zaman ne bir Nebî ne de bir Resuldu.⁹

İsrailoğullarının Hz. Musa ile çıkışlarını ve Kızıldenizi geçişlerini ise Kur'an şöyle anlatıyor: "Musa'ya: kullarımı yola çıkar. Çünkü takip edileceksiniz, diye vahyettik. Firavun da şehirlere toplayıcılar gönderdi. Onlara şöyle dedi: Şüphesiz ki, bunlar (İsrailoğulları) önemsiz bir topluluktur. Böyle iken onlar bizi öfkelen diriyorlar. Biz ise uyanık bir cemaatız." Bu suretle Firavun ve kavmini bostanlardan, akar sulardan, hazinelerden ve şerefli makamlardan çıkardık. İşte çıkarışımız böyle oldu. Ve İsrailoğullarını onlara mirasçı kıldık. Derken Firavun ve taraftarları güneş doğarken onların arkalarına düştüler. Ne zaman ki iki ordu birbirine girdi, Musa'nın ashabı dedi ki; "Muhakkak erişilip yakalandık. Musa 'hayır' dedi. "Şüphesiz ki, Rabbim benimle beraberdir. O, beni selâmet yoluna iletecektir. " Bunun üzerine Musa'ya; "Asanı denize vur, " diye vahyettik. Vurunca derhal deniz yarıldı. Her parçası kocaman dağ gibi oldu. Ötekileri de (Firavun ve ordusunu) buraya yanaştırdık. Musa ile beraberinde olan kimseleri toptan kurtardık. Sonra diğerlerini suda boğduk. Bunda elbette bu ibret vardır. Fakat onların çoğu iman etmiş değildi" (eş-Şuarâ, 26/52-67).

Nihayet Hz. Musa (a.s) yahudilerin Alemlerin Rabbi olan Allah'tan başka bir ilâh istemeleri karşısında hayretini gizleyemedi. Çünkü Allah, onları ihsanına mazhar etmiş, kendi zamanlarındaki bütün milletlere karşı üstün kılmıştı. Kur'an bu olayı şöyle nakleder:

"İsrailoğullarını denizden geçirdik. Denizi geçince, putların önünde tapınan bir kavme rastgeldiler. Dediler ki; "Ya Musa, onların nasıl tanrıları varsa sen de bize öyle bir tanrı te'min et." (Musa) dedi: "Siz cidden cahil bir kavimsiniz... Şüphe yok ki, bunların içinde buldukları din, helâke mahkumdur. İbadet diye yapmakta oldukları nesne de boşunadır.

⁹ A. Abdulfettah et-Tabbare, *Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberlerimiz*, çev. A. Rıza Temel- Yahya Alkın, s. 261

Dedi ki: "İlâh olarak, Allah'tan başkasını mı arayacakmışım size? Halbuki, O sizi alemlere üstün kılmıştır" (el-A'raf, 7/138-140).

İsrailoğulları Kızıl Denizi geçtikten sonra susadılar, kavurucu sıcaktan rahatsız oldular. Bu durumlarını Hz. Musa'ya arz ettiler. Bu durumu Kur'an-ı Kerim şöyle anlatır: "Biz onları onikiye yani o kadar torunlara, kabileye ümmetlere ayırdık. Tih çölünde) susayan kavmi Musa'dan su istediği zaman; "Asanı, taşa vur", diye vahyettik de, ondan oniki pınar kaynayıp aktı. İnsanların her kısmı su içecekleri yeri belledi. Onları üstlerindeki bulutla gölgelendirdik. Onlara kudret helvasıyla bildircin eti indirdik; size rızık olarak verdiklerimizin en temiz ve güzellerinden yiyiniz dedik. Onlar bize zulmetmediler, fakat kendilerine zulmediyorlar" (el-A'raf 7/160).

Mısırlılarla beraber yaşamaları sebebiyle İsrailoğullarının kalplerinde putperestlik iyice kök salmıştı. Bunun en belirgin görüntülerinden biri de altın buzağıya tapmalarıdır. Mısırlılar ilâh diye taptıkları buzağılar ölünce onları mumyalar ve Serabyom denilen yerde özel kabirlere gömerlerdi.

İsrailoğullarından olan ve Kur'an-ı Kerim'in Sâmîrî diye adlandırdığı dессas ve hileci bir adam bu durumu istismar etti. Bir buzağıyı meydana getirip dedi ki; "Su gördüğünüz Altın buzağı, sizin ve Musa'nın ilâhıdır. Fakat Musa onu burada unuttu. Onunla buluşmak için uzun zaman sizi terketti." Bu hadise de Kur'an'da şöyle anlatılır:

"Biz senden sonra kavmini imtihan ettik. Samirî onları saptırdı. Musa, öfkeli ve tasalı olarak derhal kavmine döndü. "Ey kavmim, " dedi. "Rabbiniz size güzel bir vaad ile söz vermedi mi? Yoksa ayrılışımın üzerinden sizce çok zaman mı geçip uzadı? Yahut Rabbinizden size bir gazap vacip olmasını mı istediniz de bana olan va'dinizden ayrıldınız?" Dediler ki; "biz sana verdiğimiz sözden kendimize malik olarak caymadık. Fakat biz, o kavmin ziynetinden bir takım ağırlıklar yüklenmiştik de onları ateşe atmıştık. Sâmîrî de kendi ziynetini böyle atmıştı. " Hulasa; Sâmîrî, böğüren bir buzağı heykeli döküp çıkartmıştı. Gerek o, gerek avenesi, iste sizin de, Musa'nın da ilâhı budur; fakat Musa unuttu, demişlerdi. Bilmiyorlar mıydı ki; o buzağı hiç bir söze mukabele edemiyor, onlara ne bir zarar ne de bir fayda vermek kudretine sahip olamıyordu. " And olsun Hârûn onlara daha evvel; "Ey kavmim, siz bu buzağı ile ancak imtihana çekildiniz. Sizin hakiki Rabbiniz çok esirgeyen Allah'tır. Haydi bana tabi olun, bana itaat edin " demişti. Onlar ise; "Biz, demişlerdi, Musa bize dönüp gelinceye kadar o buzağıya

tapmakta devam etmekten katiyyen ayrılmayacağız." Musa dönüşünde dedi ki, "Ey Hârun, bunların saptığını gördüğün zaman bana tabi olmandan seni alıkoyan neydi? Sen emrime isyan mı ettin?" Hârun:"Ey anamın oğlu, sakalımı başımı tutma. Gerçekten ben senin İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın sözüme bakmadın diyeceğinden korktum" dedi. Musa, "Ya senin zorun ne idi ey Sâmirî?" Dedi. O da şöyle dedi: "Ben onların görmediklerini gördüm. Binaenaleyh, elçinin izinden bir avuç toprak alıp onu erimiş mücevheratın içine attım. İşte böyle bunu bana, nefsim hoş gösterdi. " Musa şöyle dedi: Haydi defol git! Çünkü senin hayatın boyunca nasibin "benimle temas etmeyin " demendir. Sana, senin için şüphesiz vazgeçilemeyecek bir ceza günü dahi vardır. üstüne düşüp taptığın tanrına bak. Biz, onu cayır cayır yakacağız, sonra onu parça parça edip denize atacağız" (Tahâ, 20/85-97).

Kur'an-ı Kerîm İsrailoğullarından şu başlıklarla ifade edilebilecek şekilde uzun uzun bahsetmektedir: İsrailoğullarının üzerlerine dağın kaldırılması (el-Bakara, 2/63-64); İsrailoğullarının Arz-ı mukaddese girmekten menedilmesi (el-Mâide, 5/20-22-2426); İsrailoğullarının hezimetle uğraması ve tabut'un ellerinden alınması (el-Bakara, 2/58-59); İsrailoğullarının bir hükümdar istemesi (el-Bakara, 2/246): İsrailoğullarının sapıklığı (en-Nisâ, 4/160-161); İsrailoğullarının İsa'ya olan düşmanlıkları (en-Nisâ, 4/157)¹⁰

İsrailoğulları, kendilerine vaadedilen topraklar olduğuna inanan ve bu topraklara dönme umudunu yaşayan bir inancın sahipleriydiler. İlerleyen bölümde daha derinlemesine değineceğimiz üzere İsrail Devleti'nin kurulmasına giden süreci de bu bağlamda değerlendirmekteydiler.

1.4. Türk-Yahudi İlişkilerinin Temelleri ve Siyonizm Kavramı

İngiliz General Allenby, "Haçlı Seferleri'nin bittiğini" söylüyor ve 1517 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na katılan Filistin toprakları, tam 400 yıl sonra, I. Dünya Savaşı sırasında, 1917'de Birleşik Krallık tarafından işgal ediliyordu.

Türkiye'nin Yahudi bir ülke olarak kurulan İsrail'le ilişkilerinin temeli yani Türk topraklarında Yahudi varlığı 15. yüzyıla dayanmaktadır. 1491'de, 200.000 'in üzerinde Yahudi İspanya Engizisyon Mahkemeleri tarafından sınır dışı edildi. Osmanlı Devleti,

¹⁰ Ahmet Yaşar, www.sevde.de, İsrailoğulları isimli makale, 01.02.2008

yurtlarından kovulan Yahudileri kendi topraklarına yerleşmeleri yönünde davet yapan tek ülke idi. Bu dönemden itibaren Yahudiler Osmanlı tarihinde çok mühim bir konuma sahip oldular. Bilhassa 16. yüzyılda Yahudiler, Osmanlı sarayında hekim, banker, diplomat görevlerini üstlendiler. İlerleyen süreçlerde daha ziyade ticaret, sanayi ve bankacılık alanlarında ön planda yer aldılar.

Aslında, Siyonizm, sanıldığı gibi aksine 19. yüzyılın sonlarında gündeme gelmiş bir fikir değildir. Muharref Tevrat'ta "Dünya Krallığı"nın merkezi haline gelecek bir Yahudi Devleti'nin kurulacağından bahsedilir. Dolayısıyla Siyonizmin tarihi Tevrat kadar eskidir. Siyonizmin vazgeçilmez hedefi olan bu devletin sınırları Tevrat'ta şöyle tarif ediliyor :

"Ayak tabanınızın bastığı her yer sizin olacak. Sınırınız çölden Lübnan'dan ırmaktan, Fırat Irmağı'ndan Garp Denizine kadar olacaktır. Önünüzde kimse duramayacak, Allah'ınız Rab size söylediği gibi dehşetinizi ve korkunuzu ayak basacağınız bütün diyar üzerine koyacaktır."¹¹

Filistindeki birinci Musevi tapınağının Babilliler tarafından yıkılmasından sonra Siyon kelimesine özel bir anlam verilmiş ve "Siyon" yurtlarından kovulmuş Yahudi halkının Filistine dönme arzu ve özlemini benliğinde toplayan bir duygu hazinesi olmuştur.¹²

Siyon kelimesi tarih sahnesinde uzun yıllardan beri olmasına rağmen, bunu bir siyasal düşünce akımını simgeleyen deyim olarak modern anlamıyla ilk kez kullanan, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde bir Rus yahudisi olan Nathan Birnbaum'dur. (1864-1937) Birnbaum, kendisinin çıkarttığı, "Kendi Kendine Kurtuluş" isimli derginin 1 Nisan 1890 tarihli sayısında, Siyonizmi Musevileri Filistin'e yerleştirmek amacını güden ve üyelerinin yahudilerden oluştuğu bir siyasal parti örgütünün kurulması olarak anladığını dile getirmişti.¹³

Yine Öke'ye göre; bu bağlamda, 19. yüzyılın ikinci yarısında Batı siyasal düşünce sistemleri içerisinde filizlenen Siyonizmi, "Yahudilerin Filistin'de bağımsız bir devlet şeklinde yerleşmesi ve orada Yahudiliğin tüm kurumları ile dirilmesini amaçlayan evrensel bir hareket" diyerek nitelendirmiştir.

¹¹ Tevrat, *Tekvin Bölümü*, 12/25

¹² Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, Kırmızı Kedi Kitabevi, 2012, s. 28

¹³ Mim Kemal Öke, *a.g.e.* , s. 28-29

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonraki süreçte Türk-Yahudi İlişkileri dostluk düzeyinde gelişmeye devam etti.

2. İSRAİL'İN TEMELLERİ VE BU TEMELLERE NEDEN OLAN OLAYLAR

2.1. Theodor Herzl

2 Mayıs 1860'da Budapeşte'de orta halli ve dindar bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Herzl, kız kardeşinin ölümünün ardından ailesi, üniversitede hukuk çalışmalarına başladığı Viyana'ya taşınır. 1881 yılında evlendiği eşinden üç çocuk sahibi olur. Yine, 1881 yılında Alman öğrenci birliğine katılır ama bazı üyelerinin Anti-Semitist fikirleri üzerine 1883'te bu birlikten ayrılır. Roma Hukuku alanında uzmanlaşan Herzl, 1884'te hukuk doktorasını tamamlar ve Viyana-Salzburg mahkemelerinde çalışmaya başlar. Bu çalışmalar esnasında kendisini tamamıyla yazı yazmaya verir ve 1885 'te felsefi hikâyeler yazmaya koyulur. Bu dönemde Avusturya ve Almanya sahnelerinde oynanan bir çok oyuna imza atar. 1891'den 1895'e kadar Avuranın en tanınmış gazetelerinden biri olan, Viyana Neue Freie Presse gazetesinin Paris muhabiri olarak çalışır ve Dreyfus Olayları (Yahudilerin gördüğü baskı ve alay edilmeleri, -ileride daha detaylı olarak değinilecektir.-) sırasında muhabir olarak bulunur. Bu olaya tanık olduktan sonra, Yahudilerin dünya üzerinde kıyamete kadar bu kadar ezilemeyeceklerini ve Yahudi meselesinin ancak anavatanında Yahudi bir ülkenin kurulmasıyla çözülebileceğine inanır. Dreyfus Davası sonuçlandığında, hem onun yaşamına, hem de “Siyonizm”¹⁴ fikrinin seyrine yön verdi.

Herzl'e göre, Yahudi sorunu Anti-Semitizmin bir sonucuuydu. Anti-Semitizm ise yadsınamayacak bir gerçektir ve diyordu ki : “Musevilerin içinde yaşadığı bütün milletler ya gizliden gizliye ya da açıktan açığa antisemittirler.”¹⁵

Herzl, fikirlerini altmış beş sayfadan oluşan bir makalede açıklar ve bunu Rothschildlere gönderir. Bu çalışma 1896 yılının Şubat ayının 14'ünde yayımlanan - Yahudilerin tüm dünyada ezildiği ve acı çektiği düşüncesinden hareketle- Yahudi Devleti (Judenstaat)

¹⁴ Siyonizm : Filisin'de Yahudiler için yeni bir vatan kurulmasına destek veren uluslararası Yahudi siyasi hareketi

¹⁵ D. Vital, *Origins of Zionism*, Oxford University, 1965, s. 51

kitabının taslağını oluşturur. Bu eserini , 1902'de yayımlanan ütopya çalışması “Altneuland” (Eski-Yeni Toprak) takip eder. Yahudi Devleti kitabı ile başlayan süreçle, Yahudi meselesinin üzerinde durulması gereken bir konu olduğunu Yahudilere anlatmaya çalıştı. Ona göre Yahudiler vatanları olmayan bir millettir ve böyle devam ederse dünyadaki bütün Yahudiler asla rahata kavuşamayacaklardır. Bunun olması için de kalıcı çözümler yeterli olmayacaktır. Yahudilere yönelik zulmün bitmesi için Yahudiler bir araya gelmelidirler. Bu çıkışıyla “Siyonizm” kavramını dünya gündemine getirmiş oluyordu.

Yazdığı kitaptan bir kesit:

“Biz bir ulusuz!

Düşmanlarımız tarihte de tekrar tekrar olduğu gibi, bizim rızamız olmadan bizi tek tek birey yaptılar. Üzüntümüz bizi birbirimize bağladı ve böylece aniden gücümüzü keşfediverdik. Evet, biz bir Devlet oluşturacak kadar, gerçekten örnek bir Devlet oluşturacak kadar kuvvetliyiz...”¹⁶

Herzl, bütün dünya Yahudilerinin vereceği destekten emin olarak, kongrede şunları da söylemişti:

"Basel'de ben Yahudi Devleti'ni kurdum. Eğer bunu yüksek sesle söylersem bütün dünya güler. Fakat beş sene içinde veya elli sene sonra herkes bu gerçeği görecektir. Yahudi Devleti'nin varlığı manevi temellere oturtulmuştur, bu devlet Yahudi halkının bu konudaki istek ve azmi ile kurulmuştur.”¹⁷

Theodor Herzl, Yahudilerden gelen olumlu seslere kulak vererek 29 Ağustos 1897'de Herzl'in çağrısı üzerine, İsviçre'nin Basel şehrinde 1. Dünya Siyonist Kongresi toplandı. Yahudilerin dünyanın değişik ülkelerinde olması 1897 Dünya Siyonist Kongresinde, Herzl'in çağrısının büyük yankı uyandırmasını sağlamıştır. Yahudilerin büyük bir bölümü Herzl'e hak vererek bu çağrısına olumlu cevaplar verirken, kalan diğer kısmı da bunun gereksiz olduğunu, yerlerinde rahat olduklarını ve böyle bir şeye gerek olmadığını söylediler.

¹⁶ Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, Viyana Leipzig ve 1896 M. Stein's Geniş Yayın Bookshop Viyana, IX., Währingerstrasse, cilt 5, s. 6

¹⁷ Theodor Herzl, *The Complete Diaries of Theodor Herzl*, cilt 2, s. 581

Toplantı sonucunda, Yahudi Devleti kurulması yönünde ortak bir fikire ulaşıldı. Theodor Herzl ve beraberindekiler çoğunlukla Yahudiliği bir inanç olarak değil, sadece bir ırk olarak görüyorlardı. Onlara göre Yahudiler, diğer Avrupa ırklarından farklı bir ırktılar, bu nedenle de onlardan ayrılmalı ve kendilerine ait topraklarda yaşamalıydılar.

Basel Programı, 4 ana maddeden oluşmaktadır :

- 1- Filistin'de Yahudi çiftçi,esnaf ve tüccarının anlamlı bir şekilde yerleştirilmesine,
- 2- Her ülkenin yöresel yasalarına uygun bir biçimde Musevilerin birleştirilmesi ve örgütlenmesine,
- 3- Yahudi ulusal duygularının ve bilincinin kuvvetlendirilmesine,
- 4- Siyonizmin amacına erişebilmek yolunda ilgili hükümetlerin onayını almak için hazırlık çabalarına girişilmesine karar vermiştir.¹⁸

Ayrıca kongrede kurulması planlanan Yahudi Devleti'nin sınırları da belirtilmiştir.

Herzl'in şu sözü ilginçtir :

"Kuzey sınırlarımız Kapadokya'daki (Orta Anadolu) dağlara kadar dayanır. Güneyde de Süveyş Kanalı'na; sloganımız Davud ve Süleyman'ın Filistin'i olacaktır."¹⁹

Herzl'in girişimlerine bakılırsa, Filistin'in seçilmesindeki temel neden ise o toprakların Yahudilere vaat edilen topraklar olmasıydı. Teşkilatın amacına uygun olarak kutsal Siyon tepesinin bulunduğu Filistin topraklarında Yahudi Devleti'ni kurmak amacı ile önce İngilizlerle bağlantıya geçmiş, ancak Filistin topraklarının Osmanlı egemenliği altında olması çözümün adresi olarak dönemin padişahı II. Abdülhamid'i göstermiştir. Ardından Osmanlı ile iyi ilişkileri olması hasebiyle Alman İmparatoru II. Wilhelm ile ilişkiye geçmiş ancak

¹⁸ D. Vital, *a.g.e.*, s. 366

¹⁹ Theodor Herzl, *a.g.e.*, s. 711

umduğunu bulamamıştır. 19 Mayıs 1901 tarihinde Abdülhamid ile görüşmeyi başarmıştır. 1902 yılına kadar 5 kez Abdülhamid ile biraraya gelmişlerdir.

Filistin o dönemde Osmanlı'nın topraklarındaydı. Theodor Herzl'in bu nedenden ötürü İstanbul'a geldiği ve Sultan II. Abdülhamit'le görüşerek, Osmanlı'nın özellikle kapitülasyonlardan oluşan tüm borçlarını Musevi bankerler tarafından 1-2 yıl içerisinde temizleyebileceğini, borçların silinmesi karşılığında Filistin'in, dağılmış Yahudi milletine verilmesini istemiş, lakin Sultan Abdülhamit şu sözlerle bunu reddetmiştir :

'Bu yerler bana ait değil, milletime aittir. Bu yerlerin her karış toprağı için şehit verilmiştir. 93 Harbi'nde Orduy-u Humayun'umun, Filistin Alayı'nın askerleri, bir tanesi dönmemek üzere şehit olmuşlardır. Ben canlı vücut üzerinde paylaşırma yapamam. Filistin'e ancak cesetlerimiz üzerinden girilebilir. Böyle bir teklif yapan bir adam, bir adım daha atmasın ve memleketi terk etsin'. "Bir karış bile toprak satamam. Çünkü o bana değil, halkıma aittir. Yahudiler milyonlarını saklasınlar. İmparatorluğum parçalanınca belki de Filistin'i tek kuruş ödmeden elde edeceklerdir. Fakat ancak kadavramız parçalara ayrılabilir. Vücudumuzun canlı canlı kesilip biçilmesine razı olamam."²⁰

Parayla toprak satın alma girişimleri, Abdülhamit'in direnmesiyle sonuçsuz kalınca, Siyonist hareket, Osmanlı'nın belki de yıkılma sürecini bir bakıma hızlandırmak için bir faaliyet başlattı. Herzl bu durumu kendi sözleriyle şöyle açıklıyordu:

"Siyonizmin amaçlarına ulaşabilmesi için Osmanlı'nın dağılmasını beklemeliyiz."²¹

Herzl, II. Abdülhamid ile ikinci görüşmesini 4 Temmuz 1902 tarihinde yapar ancak istekleri yeniden reddedilir. Herzl "*vaadedilmiş topraklar*" uğruna yaptığı savaşı sürdürürken Osmanlı Sultanının kendi açısından farklı planları olduğunu ilerleyen süreçte daha iyi anlayacaktır. Zira o dönemde Fransız finansörlerinden Osmanlı dış borçlarının kapatılmasında kullanılacak miktarın arttırılması için piyon olarak kullanılmıştır. Bu olayın üstüne Osmanlı planını rafa kaldırmıştır.

²⁰ Theodor Herzl, "*The Diaries of Theodor Herzl*", Çev. Marvin Lowenthal, New York, 1962, The Universal Library, s. 152

²¹ Theodor Herzl, *a.g.e.*, s. 374

Bunun üzerine İngiltere ile yeniden ilişki kurarak sorunun çözüleceği fikrinden hareketle, İngiliz Sömürgeler Bakanı Chamberlain ile görüşür. Bu görüşmeden de istediği sonucu alamayan Herzl, kısa bir süre sonra Londra'ya davet edilir. Bu görüşmede "Yahudi Yurdu" olarak kendisine Uganda teklif edilir. Theodor Herzl'in projesine göre, Yahudi Devleti'nin nerede kurulacağı önemli değildi. Yahudi Devleti, dünyanın herhangi bir yerinde kurulabilirdi. Filistin topraklarının "vadedilmiş topraklar" olması Herzl'in öncelikli olarak bu toprakları tercih etmesinin sebebidir. Uganda teklifinin üzerine, 23 Ağustos 1903 tarihinde Altıncı Siyonist Kongre toplanır. Kongre'de Herzl, bu konuyu gündeme alır ve bu teklifin geçici bir çözüm olarak kabul edilebileceğini açıklar. Bu öneriyi incelemek için karar alınır. İlk etapta Uganda önerisi; 98 çekimser, 178 ret oyuna karşılık 295 oyla kabul edilir.²²

Ve bölgenin incelenmesi için bir komisyon oluşturulur. Ancak bölgenin uygun olmadığı görülür ve Yedinci Kongre toplanır. Bu kongreye red cephesi hazırlıklı gelir ve Uganda teklifi bu kongrede reddedilir.

Theodor Herzl bu konu ile ilgili fikrini şu şekilde ifade etmiştir :

“Filistin`i mi yoksa Arjantin`i mi seçmeliyiz? Biz bize verileni ve Yahudi halkının seçtiğini seçmeliyiz. Filistin bizim her zaman hatırlayacağımız tarihi evimiz. Filistin ismi halkımıza olağanüstü bir kuvvetle çekici görünebilir. Eğer Sultan hazretleri (2. Abdülhamit Han) bize Filistin`i verseydi, biz Osmanlı'nın bütün maliyesini yeni baştan düzenleme görevini üstlenirdik.”²³

Filistin'de kolonizasyon hareketleri, Theodor Herzl'in 1897'de Basel'de ilk kongreyi toplamasından sonra hızlanmıştır. Theodor Herzl, hem İsrail'in kuruluşu, hem de Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde sık sık karşımıza çıkan bir isimdir. Gerek Sultan Abdülhamid ile olan diyalogları, gerekse de dünya çapında Yahudi Devleti için yaptığı lobi çalışmaları ile dikkatleri çeken Herzl, Siyonizm'in kurucusu ve fikir babası olarak kabul edilir. Ancak gerçekte Herzl, sadece Siyonizm'i sistematize eden, felsefi alt yapısını, uygulama yöntemlerini ve yapılması gerekenleri belirleyerek gerçekleştirilebilir bir hale getiren, ardından da bu amaç uğrunda çalışarak dünya çapında adımlar atan bir isimdir.

²² Mim Kemal Öke, *a.g.e.* , s. 57

²³ Theodor Herzl, *a.g.e.*, s. 714

Theodor Herzl, sadece bu lobi çalışmaları ile yetinmemiş, bir Yahudi Devleti'nin kurulabilmesi için gerekli olan teorik, felsefik ve düşünsel altyapıları da oluşturabilmek amacıyla yoğun şekilde çalışmış, maddi sıkıntıların aşılması için projeler geliştirmeye, Yahudileri organize etmeye ve birlik halinde hareket etmelerini sağlamaya çalışmıştır.

Herzl'in Yahudi Devleti'nin oluşmasındaki başarısı, bu konuyu en üst düzeydeki diplomatik ve politik çevrelere taşınması olmuştur. Dünyada Siyonizmin vücut bulmasını sağlayan kişi olarak hafızalarda yer eden Theodor Herzl, 3 Temmuz 1904'de hayatını kaybetmiştir. Ölümünden 45 sene sonra 17 Ağustos 1949'da, cenazesi İsrail Devleti'nin bayrağıyla örtülü bir şekilde gömülmek üzere uçakla, üzerinde bir Yahudi devleti kurmayı düşlediği topraklara getirilir.

Filistin'de kurulan İsrail Devleti de Siyonistleri tam anlamıyla tatmin etmemiş, daima Tevrat'ta vaadedilen toprakların tamamının ele geçirilmesi hedeflenmiştir. Theodor Herzl, Kutsal Toprakları açıkladıktan 88 yıl sonra, İsrail ordusunun komutanı Moshe Dayan, mevcut Yahudi Devleti'nin sınırlarını yeterli bulmayacak ve şunları söyleyecekti:

"Eğer Kitab-ı Mukaddes'e sahip çıkıyorsak, eğer kendimizi Kitab-ı Mukaddes'te yazılı olan halktan sayıyorsak, Kitabın yazdığı topraklara da sahip olmamız gerekir. 'Hakimlerin, patriklerin, Kudüs'ün, Hebron'un, Jeriko'nun ve daha pek çok yerlerin toprakları...'”²⁴

Kitab-ı Mukaddes'e inanan Yahudiler, bu toprakları kazanmak adına ellerinden geleni yapmaya kararlıydılar. Ancak bu yolda karşılıklarına çıkacak çok sayıda engel de olacaktı. Bunlardan bir kısmına sonraki bölümde ve onu takip eden bölümlerde değineceğiz.

2.2. Anti-Semitizm

Anti-Semitizm kavramı uzun yıllardan bu yana pek çok uzman tarafından çeşitli şekillerde dile getirilmiştir.

Bu uzmanlardan birisi olan tarihçi Edward Flanner dört farklı antisemitizm türü belirlemiştir.²⁵

²⁴ (Jerusalem Post, 10 Ağustos 1967)

- ✓ Cicero ve Charles Lindbergh'i örnek gösterdiği, siyasi ve ekonomik antisemitizm;
- ✓ Anti-Yahudilik olarak da bilinen, teolojik veya dini antisemitizm;
- ✓ Açgözlülük ve kibir gibi belirli özelliklere sahip oldukları iddiası ve “kaşrut” ve “şabat” gibi gelenekleri uyguladıkları için Yahudilere saldıran Voltaire ve diğer Aydınlanma dönemi düşünürlerini örnek gösterdiği, milliyetçi antisemitizm;
- ✓ Holokost
- ✓ (Yahudi Soykırımı) sırasında Naziler tarafından uygulandığı haliyle, ırkçı antisemitizm.²⁶

Bernard Lewis ise antisemitizmi diğerlerinden bir şekilde farklı olan insanlara yöneltilen özel bir önyargı, nefret veya baskı durumu olarak tanımlar. Lewis'e göre, antisemitizm iki belirgin özellik gösterir: Yahudiler, diğerlerine uygulanandan farklı bir standarda göre yargılanır ve "evrensel kötülük" ile suçlanırlar.²⁷

Lewis, her ne kadar etimolojisi antisemitizmin tüm Sami halklarına yönelik olabileceğini ima etse de, terim ortaya çıkışından itibaren sadece Yahudilere yönelik saldırganlığı belirtmek için kullanılmıştır.²⁸

Anti-Semitizm sözcüğü, "Anti-Semitizmin babası" diye anılan Wilhelm Marr adlı Alman gazetecinin makaleleri ve broşürleri sayesinde ün kazandı. William Marr 1879 yılında, Anti-Semitler Birliği'ni kurmuştur. Ardından 1880 yılında, Leipzig'li bir mühendis olan Theodor Fritsch “Hammer League” adı altında kurduğu bir kuruluşla Anti-Semit faaliyetlere hız vermiştir.

Krizli dönemlerde toplumun geçirmekte olduğu sıkıntıların kefarecini yüklenecek bir günah keçisi (bete noir) bulmak ve toplumsal ayaklanmayı bu gruplara doğru yönlendirmek çoğu zaman devlet kurumlarını siyasal çalkantılardan koruyan bir kalkan, bir emniyet subapı olmuştur. Almanya ve diğer bazı Avrupa ülkelerinin 1870 ekonomik kriz döneminde, halkın

²⁵ Edward H. Flannery, *The Anguish of the Jews: Twenty-Three Centuries of Antisemitism*, Stimulus Books, 2004, s. 127

²⁶ Phyllis Chesler, *The New Antisemitism: The Current Crisis and What We Must Do About It*, Jossey-Bass, 2003, s. 158-159, 181

²⁷ Bernard Lewis, *The New Anti-Semitism, The American Scholar*, Volume 75 No. 1, Winter 2006, s. 25-36

²⁸ Bernard Lewis, *Semites and Antisemites, Islam in History: Ideas, Men and Events in the Middle East*, The Library Press, 1973, s. 213

şimşeklerini siyasal rejimden uzaklaştırarak üzerine çekecek paratoner, Musevilerden başkası değildi.²⁹

Bu bağlamda, Alman toplumunun inandırıldığı senaryoya göre; Karl Marx'ın Yahudi olması ve önemli bir takım Sosyal Demokrat liderlerin de Yahudi kökenli olmaları, Yahudilerin hem sosyalizmi hem de kapitalizmi ortaya atarak, -sözde- her ikisinden de nemalanmak istemeleri, ve bununla birlikte de Almanya'yı çökertmeyi hedefledikleriydi.

Politik Anti-Semitizm 19. yüzyılda yükseldiyse de, dinsel Anti-Semitizm (Yahudi Karşıtlığı) eski zamanlarda başlayıp Ortaçağda özellikle Hıristiyan Kilisesi kapsamında devam etti. Bunun nedeni, Yahudilerin, kendisi de bir Yahudi olan İsa'yı mesih olarak tanımayı reddedip, Romalıları onu öldürmeleri için kışkırtmalarıydı.³⁰

Wilhelm Marr; Yahudilerle ilişkilendirilen çeşitli liberal, kozmopolit ve uluslararası siyasi eğilimi işaret ederek, *antisemitizm* sözünü ortaya attı. Saldırıya maruz kalan eğilimler arasında eşit medenî haklar, anayasal demokrasi, serbest ticaret, sosyalizm, finans kapitalizmi ve barışçılık vardı.

19. yüzyılın sonlarında dinsel anti-semitizmin yoğunluk kazandığı bölge ise Rusya ve Doğu Avrupa denilebilir. Çar II. Aleksandr'ın 1881 yılında bir suikasta uğraması ve bu suikastın sorumluları arasında bir Musevinin bulunmasını fırsat bilen Anti-Semitler, “Pogromlar” ve (özellikle Yahudilere karşı girişilen katliamlar) Yahudilere karşı başlatılan bizzat çarlık tarafından teşvik edilen şiddet içeren kalkışmalar, antisemitizmin tarih boyunca ortaya çıkan genel yansımaları arasındadır.³¹

Pogromlara uygun ortamı oluşturan genellikle Rusya'da yaşanan bu tarz çoğu katliamın nedenlerinden biri, bağnaz köylülerin Musevi ayinleri sırasında kan akıtıldığı, iğneli fiçı kullanıldığı ve büyü yapıldığı tarzındaki alışıldık motiflerle işlenmesiydi. Bir diğer neden ise, Çarlık rejiminin Panslavluluk politikasına (Ruslaştırma da denilebilir) Musevilerin dinsel motiflere sahip olmaları nedeniyle kolay adapte olamamaları ve farklılıklarını ortaya koymalarıdır. Yahudi karşıtlığına karşı ortaya atılan bir diğer gerekçe ise Almanya'daki

²⁹ Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, London 1967, s. 47

³⁰ www.turkyahudileri.com, Türk-Musevi Cemaati resmi internet sitesi, 40 Soru 40 Cevap, 4. Soru

³¹ Michael Burleigh, *The Racial State: Germany 1933–1945*. New York: Cambridge University Press, 1991, s. 92

nedenlerden birine benzeyen, Yahudilerin, Çarlık Rusya'ya karşı Sosyalizmi desteklemeleridir. Çarlık Rusyanın yıkılmasının ardından Yahudilerle ilgili Lenin, şu görüşlerini aktarmaktadır :

“Yahudilere karşı düşmanlığın yaygınlaştırılmasına antisemitizm deniyor. Lanet olası Çarlık Monarşisi son günlerini yaşarken, bilinçsiz işçi ve köylüleri Yahudilere karşı kışkırtmaya çalıştı. Çar polisi, kapitalistler ve toprak beyleriyle elbirliği içinde Yahudi pogromları düzenledi. Kapitalistler ve toprak beyleri, yoksulluğun pençesinde inleyen işçi ve köylülerin kinini Yahudilere yöneltmek istediler. Başka ülkelerde de işçinin ufkunu bulandırmak, dikkatini emekçilerin gerçek düşmanından -sermayeden- başka yöne çekmek için kapitalistlerin Yahudilere karşı düşmanlık körükledikleri sıkça görülen bir durumdur. Yahudilere karşı düşmanlık, sadece, toprak beyleri ve kapitalistlerin köleleştirmesinin, işçi ve köylülerin zifiri karanlık cehalet içinde tutulmasının var olduğu yerde inatçı bir şekilde devam ediyor. Sadece tamamen cahil, tamamen yıldırılmış insanlar, Yahudilere karşı yayılmış yalan ve iftiralara inanabilirler.”³²

Pogrom adı verilen soykırımlar sırasında Rusya'da 1905 Ekim'inde 12 gün içinde Güney Rusya'da 900 Musevi hayatını kaybetmiştir. 1880-1917 arasındaki dönemde ise Rusya'da Musevi kurbanların sayısı milyonları bulmuştur.³³

Öte yandan Museviler Polonya'da “Pale” adı verilen gettolarda yaşamaya zorlanıyorlardı. Burada Musevilerin meslek sahibi olmaları, tarım ya da ticaretle uğraşmaları, okullarını açmaları ya da seyahat etmeleri yasaklanmıştı. Bunun yanı sıra Rus Hükümeti Musevilerden, askerlik ve vergi hizmeti gibi ağır yükümlülüklerini karşılamalarını bekliyordu. Bu şartlar altında Musevilerin hayatlarını devam ettirebilmeleri mümkün değildi. Zaten Rus hükümetinin de amacı Podedonostsev'in kendi ağzından da ifade edildiği gibi, belliydi : “Üçte biri ölecekti, üçte biri memleketi terk etse, geriye kalan üçte biri de artık yerli halk içinde tamamıyla eriyecektir.”³⁴

Modern çağda ise, antisemitistler nefret etmekten oluşan ideolojilerine bir de siyasi boyut eklediler. On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde Almanya, Fransa ve Avustralya'da Yahudi

³² Viladimir İlyiç Ulyanov Lenin, *Tüm Eserleri Cilt 29*, s. 239

³³ Mim Kemal Öke, *a.g.e.*, s. 27

³⁴ Mim Kemal Öke, *a.g.e.*, s. 28

karşısı siyasi partiler kuruldu. *Protocols of the Elders of Zion* (Siyon Liderlerinin Protokolleri) gibi yayınların basılması uluslararası Yahudi komplosunun gerçek dışı teorilerini ortaya çıkarmasına yol açmış ya da bu teorileri desteklemiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda oluşan anti-semitizm kavramının sebebi, Viyana sermayesinin büyük oranda Musevilerin elinde olmasıydı. Ayrıca milliyetçi çevrelerin bir diğer argumanı da gün geçtikçe Musevi nüfusun artmasıydı. Bunun nedeni doğal doğum nedenleri de olmakla birlikte, Rusya'dan göç etmek zorunda kalanların da etkisi vardı.

Fransa'da anti-semit hareketlerin oluşmasında milliyetçilik duygularının ön plana çıkmasının tetikleyici olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle 1870 yılında Almanlara, Alsace ve Lorraine bölgesinin kaptırılması sonucunda Fransız milliyetçiliğinin arttığı söylenebilir. Böyle bir ortamda ise Yahudi aleyhtarlığı kolaylıkla ortaya çıkabilirdi. Özellikle Rotschild tarzı varlıklı Yahudi ailelerin iktisadi egemenlik alanlarının kuvvetli olması, pek çok Fransız milliyetçiyi tedirgin ediyordu. Fransada Yahudi aleyhtarlığının en üst seviyeye çıkmasına neden olan olay şüphesiz ki daha önceki bölümde de kısmen değindiğimiz “Dreyfus Olayı” davalarıydı. 1897 yılında Musevi kökenli Alfred Dreyfus isminde bir Fransız Yüzbaşının Almanya lehine casusluk faaliyetleri içerisinde bulunduğu iddiasıyla yargılanması sonucunda ortaya çıktı. Bu dava sonucunda Dreyfus; savaş divanına çıkarılmış, pek de aslı astarı olmayan gerekçelerle idam edilmiştir. Bu mesele Fransız milliyetçiliğini tırmandırmıştır.

On dokuzuncu yüzyılda, Yahudi maneviyatının Almanlığa düşman olduğu görüşünü savunan Alman düşünürleri, bilginleri ve sanatçıları tarafından ortaya atılan, yabancı düşmanı “völkisch hareketi”(halk ya da halkların hareketi) Yahudi kavramını “Alman-olmayan” şeklinde nitelmiştir. Irk antropolojisi teorisyenleri, sahte ve bilimsel olmayan kanıtlarla bu görüşü destekledi. 1919'da kurulan ve Adolf Hitler tarafından yönetilen Nazi partisi, ırkçı teorilere siyasi bir ifade kazandırdı. Nazi partisi kısmen Yahudi karşıtı propagandanın yayılmasını sağlayarak halk arasında popülerlik kazandı. Milyonlarca kişi Hitler'in Yahudilerin Almanya'dan çıkarılması çağrısında bulunan *Mein Kampf* (Kavgam) isimli kitabını aldı.

1933'te Almanya'da Nazilerin iktidara gelmesiyle; Nasyonal Sosyalist Parti; Yahudi karşıtı ekonomik boykotlar yapılması, herkesin gözü önünde kitap yakılması emrini verdi ve ayrımcı Yahudi karşıtı yasaları kabul etti. 1935'te, Nuremberg Yasaları ırkçı bir yaklaşımla Yahudileri taşıdıkları “kana” göre tanımladı ve “Ari ırk” ve “Ari olmayan ırk” ayrımı yapılması emrini

verdi. Bu vesile ile ırkçı hiyerarşi de yasallaştırılmış oldu. 9 Kasım 1938 gecesini, Almanya ve Avustralya'nın her yerinde Naziler sinagogları ve Yahudi dükkanlarının camlarını yerle bir etti (günümüzde bu olay *Kristal Gece* Katliamı ya da Kırık Camlar Gecesi olarak bilinir.) Söz konusu olay soykırımın Nazi antisemitizminin tek odak noktası hâline geleceği yıkım dönemine geçişin başlangıcı oldu.³⁵

Anti Semitizme verilebilecek örnekler arasında, 1096'daki Birinci Haçlı Seferi, İspanyol Engizisyonu, Yahudilerin 1290'da İngiltere'den, 1492'de İspanya'dan ve 1497'de Portekiz'den kovulmaları, çeşitli pogromlar 1933-1945 yılları arasında Nazi Almanyasında bizzat devlet eliyle Yahudilere karşı uygulanan zulüm yani Holokost, sayılabilir.

2.3. Holokost

Holokost insanlık tarihinin bugüne kadar gördüğü en büyük zulümlerden birisine, yani Nazilerin Yahudilere uyguladıkları sistemli zulüm ve soykırıma verilen isimdir.

Holokost, 1933-1945 yılları arasında Nazi rejiminin ve yandaşlarının yaklaşık altı milyon Yahudi'yi işkence edip öldürmesidir. 1933 Ocak ayında Almanya'da yönetime geçen Naziler Almanları "üstün ırk", Yahudileri ise Alman ırkını tehdit eden aşağı derecede bir yabancı güç olarak görüyorlardı. Yahudilerin yanı sıra Çingeneler, zihinsel ve bedensel engelliler ve Polonyalılar da ırksal, etnik veya milliyetçi nedenlerle yok edilmek için hedeflendiler.³⁶

1. Hitler'in propaganda şefi **Joseph Goebbels**'in günlüğünden :

14 Şubat 1942: Führer (Hitler) Avrupa'daki Yahudileri insafsızca temizleme azmini tekrar zikretti. Bu konuda hiçbir korkakça duygusallık olmamalı. Yahudiler sonunda başlarına gelen felaketi hak ettiler. Onların mahvedilmesi düşmanlarımızın mahvıyla birlikte gidecektir. Bu süreci serinkanlı bir acımasızlıkla hızlandırmalıyız.

³⁵ Robert Solomon Wistrich, *Antisemitism: The Longest Hatred*. New York: Pantheon Books, 1991, s. 87

³⁶ www.turkyahudileri.com, Türk-Musevi Cemaati resmi internet sitesi, 40 Soru 40 Cevap, 10. Soru

27 Mart 1942: Bu yöntem oldukça insanlık dışı ve burada daha kesin açıklanmamalı. Yahudilerden geriye fazla bir şey kalmayacak. Toplam % 60'ı yok edilip % 40'ı da zorunlu işçi olarak kullanılacak.³⁷

2. Schutzstaffel (S.S.) şefi **Heinrich Himmler**'in 4 Ekim 1943'te teybe alınmış konuşmasından :

Simdi Yahudilerin tahliyesinden, Yahudi halkının yok edilmesinden söz ediyorum. Bu kolayca söylenen şeylerden biri: "Yahudi halkı yok ediliyor," diyor parti üyeleri, "doğrudur, bu planlarımızın bir parçası, Yahudilerin elenmesi, yok edilmesi, bunu yapıyoruz."³⁸

Naziler bütün diğer “düşmanlar” arasında neden sadece Yahudileri ortadan kaldırmaya karar verdiler?

Hitler dünyaya egemen olmak için bir Dünya Savaşı başlattı. Bu savaşın insan bedeli altı milyonu Yahudi olmak üzere toplam 47 milyon siville birlikte yaklaşık 72 milyon ölüydü. Yahudiler Holokost'un hedefiydi çünkü Hitler Yahudilerden nefret ediyor ve onları dünyadaki tüm problemlerden sorumlu tutuyordu. Hitler Viyana'da, Yahudilerin politik ve kültürel yaşamda önde gelen kişiler olduğu şehirde büyüdü. Özellikle I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yenilgisinden Yahudileri sorumlu tuttu. Alman halkına, Yahudiler ve yandaşları onları "arkadan bıçaklamasaldı" birinci savaşı kazanabileceklerini söyledi.

Hitlerin Yahudilere olan nefreti o kadar derindi ki, pek çok biyografi yazarı bunu bir "takıntı" olarak tanımlıyordu. Hitlerin yakın dostu Albert Speer 1977'de şöyle yazdı :

Hitler'in Yahudilerden nefret etmesi, belki de ona güç veren tek şeydi. Neticede Alman halkı, Alman üstünlüğü, Alman hükümeti hepsi anlamsızdı onun için. Böylece vasiyetindeki son söz de o korkunç yenilgiden sonra biz Almanları acımasız bir Yahudi düşmanlığıyla bağlıyordu.

Ben 30 Ocak 1939'da Hitlerin "Savaş çıkarsa Almanların değil, Yahudilerin yok edileceğini garanti ediyorum" dediği Reichstag toplantısında idim. Bu cümleyi o kadar emin söyledim ki, bunu sonuna kadar yerine getireceğinden hiç bir şüphem olamazdı.³⁹

³⁷ Louis P. Lochner, *The Goebbels Diaries 1942-43*, Garden City NY., Doubleday&Co, 1948, s. 86, 147-148

³⁸ Öndegelen Savaş Suçlularının Mahkemesi, 1943, Vol. XXIX, s. 145

³⁹ www.turkyahudileri.com, Türk-Musevi Cemaati resmi internet sitesi, 40 Soru 40 Cevap, 11. Soru

1933-1945 arasında Almanya ve Avrupa'da yaşananlar, insanlığın kendisinden utanmasını beraberinde getiren olaylar zinciriydi. Holokost (Şoah), Naziler'in Yahudiler'e yönelik "sistemik soykırımı"na verilen ad oldu. Holokost'tan sonra, 1948 Cenevre sözleşmesiyle "soykırım" kavramı, uluslararası hukuk literatürüne girdi ve "insanlık suçu" olarak kabul edildi. 6 milyon Yahudi, Avrupa'da neden öldürüldü? Naziler, işin esas faili olmakla birlikte, Doğu Avrupa'dan Fransa'ya uzanan işgal alanında, "gönüllü işbirlikçiler" var mıydı? Vatikan bu işin neresindeydi? Sorular uzayıp gidebilir.⁴⁰

Holokost, günümüz dünyasında tüm dünya tarafından oldukça olumsuz karşılanan ve belki de yeniden yaşanmaması adına unutulmak istenen ve "Never Again" (Bir daha asla) denilerek nitelendirilen bir olaydır.

2.4. Diaspora

Diaspora veya kopuntu, çok uzun bir zamandan beri bir kavim, ulus veya inanç mensuplarının ana yurtlarından koparak başka yerlerde azınlık olarak yaşamaları. Sözcük hem kopma eylemini, hem de kopup azınlık olarak yaşayan kimseleri ifade eder.

Eski Yunan'da *diasporá* kavramı, bir anakentten (*metropolis*) çıkarak dünyanın çeşitli yerlerinde koloniler kuran halk anlamına gelirdi. Daha sonraki dönemde sözcüğün en yaygın kullanım konusu, M.Ö. 586'daki Babil Esareti'nden sonra Yahudi kavminin tüm dünyaya dağılması oldu. Tevrat'ın Yunanca çevirisinde geçen "dünyanın tüm ülkelerine darmadağın olacaksınız" (*Deuteronomy/Yasanın Tekrarı* 28:25) ayeti muhtemelen sözcüğün bu ikinci anlamının ana kaynağıdır.

Yeryüzünün birçok ülkesine dağılan Yahudiler gibi, anavatanlarından çıkarak dünyanın çeşitli bölgelerine dağılan Türkler de tarihteki ünlü diaspora vakaları arasında sayılabilir.

⁴⁰ Deniz Tansi, *Türkiye-İsrail Üçgeni*, Kanes Yayınları, 2011, s. 38

Eliezer Schweid'e göre, tüm Siyonist akımlarca diaspora yaşamı reddedilir.⁴¹ Bunun altında yatan sebep, diasporada Yahudi milli yaşamının gelişiminin kısıtlanmasıdır. Örneğin, Hayim Nahman Bialik isimli şair şöyle yazmıştır :

Ve kalbim ağlıyor mutsuz halkım için...

Bir kısmımız nasıl yanmış, nasıl lanetlenmiş olmalı ki,

Böyle bir tohum toprağında solmuş...

Schweid'e göre, Bialik'in bahsettiği "tohum" Yahudi halkının potansiyelidir. Diasporada bu tohum sadece bozuk sonuçlar verir fakat durumları değiştirilirse tohum tekrar verimli olabilir.⁴²

Bu anlamda Sternhell, Siyonizm'in iki ekolü olduğunu belirtir. Bunlardan ilki, liberal ve faydacı Herzl ve Nordau ekolüdür. Özellikle Dreyfus olayından sonra antisemitizmin asla yok olmayacağına ve bir Yahudi bireyi için çözümün Siyonizm olduğuna inanırlar. Diğeri ise organik milliyetçi ekoldür. Filistin'deki Siyonistlerin genel kanısına göre bu akım, Yahudi bireyinden ziyade Yahudi ulusunu kurtarma projesiydi. Onlar için Siyonizm'in tanımı "Ulusun yeniden doğuşu" idi.⁴³

İsrail merkezli Siyonist görüşün aksine, aynı zamanda bir Siyonist olan Simon Rawidowicz gibi kişiler Yahudi kültürünün yeni 'dünyevi' varoluşa ayak uydurduğunu ve bu nedenle fiziksel, duygusal veya ruhani anlamda geri dönüş yapılmasına gerek olmadığını, yani halkın diasporada dağınık şekilde hayatlarını idame ettirebileceğini savunur.

Baskı, zulüm, sürgün, siyasi ve ekonomik durumlardan etkilenen diaspora dinamiğinin hem Yahudiler içinde hem de Yahudilere karşı dünya gözünde farkındalık yarattığı konusu ortaya atılan fikirler arasındadır.

⁴¹ E. Schweid, *Rejection of the Diaspora in Zionist Thought*, in 'Essential Papers on Zionism', ed. By Reinhartz & Shapira, 1996, s. 133

⁴² E. Schweid, *a.g.e.*, s. 157

⁴³ Z. Sternhell, *The founding myths of Israel*, 1998, s. 35-36

Günümüzde diasporadaki Yahudilere bakılırsa, 2010 itibarıyla en yoğun Yahudi nüfusu İsrail (5,703,700), ABD (5,300,000), Rusya (900,000), Fransa (700,000), Kanada (375,000), Birleşik Krallık (295,000) ve Almanya (120,000)'dadır.

Şehirden şehire Yahudi nüfusu verilerinin elde edilmesi ülkeden ülkeye Yahudi nüfusu verilerinin elde edilmesine kıyasla daha zor olduğu için, dünyadaki Yahudi şehirleri şu şekilde sıralanabilir .⁴⁴

Guş Dan (Tel Aviv ve çevresi) - İsrail - 3,300,000

New York - U.S. - 2,007,850

Kudüs - 705,000

Los Angeles - ABD - 700,000

Hayfa - İsrail - 680,000

Miami - ABD - 500,000

Beerşeba - İsrail - 370,000

San Francisco - ABD - 345,000

Paris - France - 285,000

Chicago - ABD - 270,500

Philadelphia - ABD - 265,000

Boston - ABD - 230,000

Washington, DC - ABD - 215,000

Londra - Birleşik Krallık - 200,000

Moskova - Rusya - 195,000

Toronto - Kanada - 190,000

Buenos Aires - Arjantin - 180,000

Atlanta - ABD - 125,000

Baltimore - ABD - 91,500

San Diego - ABD - 90,000

Denver - ABD - 83,900

Phoenix - ABD - 82,900

⁴⁴ World Jewish Population Study 2010, by Sergio DellaPergola, ed. Dashefsky, Arnold , Sheskin, Ira M., published by Association for the Social Scientific Study of Jewry (ASSJ), North American Jewish Data Bank, The Jewish Federations of North America, November 2010. Bu veriler "çekirdek" Yahudi nüfusunu gösterip başka dini uygulayan Yahudi kökenlileri, Yahudiliğe ilgi duyup da Yahudi olmayanları veya Yahudi evinde yaşayan gayri-Yahudileri içermemektedir.

Cleveland - ABD - 81,500

Montreal - Kanada - 80,000

2.5. Aliyah

İbranicede kelime anlamı göçtür. Özellikle Yahudilerin göçlerini anlatmak amacıyla kullanılmaktadır.

İspanya ve Portekiz, Sefardim Yahudilerini oluşturan nüfus kitlelerinin yerleştiği topraklardı. Sefardim, İspanyolca'dan İbrani diline geçmiş olan bir sözcüktür. 1492'de İspanya'dan sürülen Yahudiler Osmanlı İmparatorluğu, Latin Amerika, Kuzey Afrika, Fransa ve Hollanda gibi ülkelere yerleştiler. Bugün bu ülkelere İsrail'e gelen Yahudilere Sefardim Yahudileri denilmektedir.⁴⁵

Osmanlı İmparatorluğu Yahudilerin göçünü serbest bıraktığından İspanya'dan en fazla göç İstanbul ve Edirne'ye olmuştu.⁴⁶

Güney Amerika'da ise Arjantin ve Brezilya Yahudilerin yoğun olduğu ülkelerdir. Arjantin 19. yüzyılın sonunda Avrupa'dan gelen göçmenlerle hızla büyümüşü. 1881-1900 arasında 26 bin, 1901-1919 yılları arasında ise 88 bin Yahudi Arjantin'e göç etmiştir. 1930'lu yıllardan sonra getirilen kısıtlamalara rağmen göçler devam etmiştir. Günümüzde 200 binin üzerinde Yahudi Arjantin'de yaşamaktadır.⁴⁷

Çarlık Rusya döneminde zorluklar yaşayan Yahudiler, 1881'de II.Alexsandr'a yapılan suikasttan sonra daha da kötüleşti. Hükümet Yahudi karşıtı politikaları benimsedi. Bunun sonucu olarak dışarıya doğru göç dalgası başladı.⁴⁸ Bu hadise Yahudilerin kitleler halinde Rusya'dan başka ülkelere göç etmelerine sebep oldu. Kitleler halindeki göçlere Aliyah adı verilmektedir.⁴⁹

⁴⁵ Jacob De Haas, *History of Palestine the last two thousand*, 1946, s. 140

⁴⁶ Martin Gilbert, *Atlas of Jewish History*, Dorset Press, London, England, 1984, s. 43-44

⁴⁷ Nicholas De Lange, *Yahudi Dünyası*, Çev. : Sevil Atauz, Akın Atauz, İletişim Yayınları, İstanbul, 1987, s. 160-162

⁴⁸ Martin Wright, *Countries in Crisis, Israel and Palestinians*, Essex, UK, 1989, s. 12

⁴⁹ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991, s. 13

Genel anlamda göçlerin 5 dalga halinde oluştuğunu söyleyebiliriz.

2.5.1. I. Aliyah

1882-1903/4 yılları arasında gerçekleşmiştir

İsrail Devleti'nin temelini oluşturan en önemli göçler 1882 yılında başlamıştır. 1881 yılında Rus Çarı Aleksandr'ın öldürülmesinin ardından ülkedeki Yahudiler'e karşı olan saldırılar artış göstermişti. Ayrımcılığı körükleyen yasalar çıkarılmıştı.⁵⁰

Yine bu yıllarda, daha önce bahsettiğimiz, Theodor Herzl'in Yahudi Devleti isimli kitabı çıkmış ve Yahudiler üzerinde büyük etki yaratmıştı. Bu kitap ve Siyonist kongreler göçlerin hızını arttıran etmenlerden olmuştu.

İlk göçmenler genellikle şehirler yerine kırsal alanlara yerleşmişler, tarıma dayalı bir yaşam sürmüşlerdir. Bu dönem yaşanan en önemli sorunlar, göçmenlerin bölgeyi iyi tanımamaları ve ekonomik sıkıntılar çekmeleri şeklinde belirtilebilir.

2.5.2. II. Aliyah

1904-1914 yılları arasında özellikle de Rusya'da yaşanan pogromların ardından meydana gelmiştir. Yaşanan bu göç sürecinde Osmanlı İmparatorluğu toplu Yahudi göçlerine izin vermediği için, genellikle göçler yasal olmayan yollar izlenerek gerçekleşmiştir. Bu göçler sırasında bir kısım Osmanlı görevlileri bu göçlere pek de ses çıkarmamışlardır.

Bölgedeki Arap nüfus ile göç edenler arasında zaman zaman çatışmalar gözlemlendi.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar süren bu dönemde yaklaşık 40 bin Yahudi Filistin'e göç etti. Ancak göç eden nüfusun çoğu gençlerden oluşuyordu. Bu gençler Filistin'de işçi birlikleri, sendikalar, sosyal kuruluşlar ve "kibbutz" gibi tarımsal yerleşim birimleri kurdular. Bu dönemde İbranice dili tekrar canlanmaya başladı ve ilk İbranice eğitim veren lise açıldı.⁵¹

⁵⁰ W. John Mulhall, *America and the Founding of Israel*, Deshon Press, Los Angeles, USA, 1989, s. 44-45

⁵¹ W. John Mulhall, *a.g.e.*, s. 53

2. Aliyah'la (1904 – 1914) Filistin'e göç eden Yahudi yerleşimci oranı 1. Aliyah boyutundaydı. 2. Aliyah'la gelen göçmenlerin politik düşünceleri 1. Aliyah'dan farklı hatta zıddıydı. Birkaç bin genç yerleşimcinin liderliğindeki göçmenler yoğunluklu olarak, devrimci sosyalist ideolojiyi benimsiyordu. 1. Aliyah yerleşimcileri Yahudi toplumunun kurucuları olurken, 2. Aliyah yerleşimcileri bağımsız ulusal devletin kurulması sürecini başlatmışlardır.⁵²

2. Aliyah yerleşimcileri ilk yeraltı askeri organizasyonunu kurmuşlar, kurdukları “ Ha – Shomer” 10 yıl sonra kurulan Haganah'ın temelini, Haganah'ta 30 yıl sonra kurulan İsrail Ordusu'nun temeli olmuştur. Bu grup ayrıca Siyonist ulusal liderliğinin de kaynağını oluşturmuştur.⁵³

İlk iki dönemin karşılaştırılması sonucunda göze çarpan bir başka nokta şudur :

Şekillendirici dönem olarak adlandırabileceğimiz 1882–1914 yılları arasında yapılan göçlerin iki önemli neden ve sonucunu ortaya çıkmıştır. Rusya'daki antisemitizmden kaçan Yahudi göçmenleri Filistin bölgesindeki milliyetçiliği canlandırmışlardır. Bu göçmenler tarımsal yeteneklerden ve maddi güçlerden yoksundu. David Ben-Gurion, Yitzhak Ben Zwi ve Yosef Shprinzak, yani İsrail'in ilk Başbakanı, ikinci Cumhurbaşkanı ve ilk Meclis Başkanı bu göçle gelmişlerdir.⁵⁴

1917 yılında Balfour Deklarasyonu'nun yayınlanması göçlerin yönünü bu dönemde ABD'den çok Filistin'e yöneltmiştir.⁵⁵

Bu yöneliş 1. Dünya Savaşı'na kadar hızlanarak sürmüştür.

2.5.3. III. Aliyah (1919-1923)

1. Dünya Savaşı ile birlikte Yahudi göçlerinde görece bir azalma görülmeye başlanmıştır.

⁵² Yosef Gorny, *Zionism and The Arabs (1882 – 1948)*, A study , Calerondon press, Oxford, 1987, s. 12

⁵³ Yosef Gorny, *a.g.e.*, s. 13

⁵⁴ Francois Massoulie, *Crisis in the Middle East: A Century in Focus*. Çev. Angela Parker, Gloucestershire: The Windrush Press, 1999, s. 176

⁵⁵ Bernard Martin, *A History of Judaism Volume II, Europe and The New World*, Basic Books, Inc., Publishers, New York, USA, 1974, s. 412-413

1. Dünya Savaşı sırasında kesintiye uğrayan göçler, savaşın bitmesi ile tekrar hızlandı. Bu dönemdeki göçler bir önceki göç dalgasının devamı şeklindeydi. Ancak göçmenler arasında Rusya, Romanya, Polonya ve Macaristan gibi ülkelerden daha çok nitelikli Yahudiler göç etmekteydi. Belirli bir mesleği olan bu göçmenler Filistin'deki Yahudi yerleşimlerinin daha hızlı gelişmesini sağladı. İngiltere'nin Filistin üzerinde manda yönetimi kurması ve Filistin'de Yahudi Devleti'nin kurulmasını destekleyen Balfour Deklarasyonu'nun yayınlanması bu dönemdeki göçleri hızlandıran etkenlerdi.⁵⁶

1919'da (1.806), 1920'de (8.223), 1921'de (8.294), 1922'de (8.685), 1923'de (8.093) olmak üzere, 1919-1923 yılları arasında toplam 35.101 göçmen Filistin'e yerleşti.⁵⁷ Önceki dönemlere göre göçmenlerin küçük bir bölümü tekrar ülkeden ayrılmıştır. Ancak önemli bir bölümü ülkede yerleşmeyi tercih etmiştir. Tarımsal kolonilere yerleşerek yaşamlarına devam ettiler.⁵⁸

Üçüncü Aliyah içerisinde; niteliğin dışında göçmen sayıları en çok olan ülkeler Sovyetler, Polonya ve Romanya gibi ülkelerden oluşmaktadır.

2.5.4. IV. Aliyah (1923-1932)

IV. Aliyah dalgası 1923 ve 1932 yılları arasını kapsayan göç hareketleri şeklinde gerçekleşen olaylardır.

Bu dönemde Doğu Avrupa kaynaklı göçler ağırlıktaydı. Polonya, Yahudi karşıtı yasaları arttırmış ve ekonomik bakımdan zor bir dönemden geçiyordu. Bu sebeplerle bu ülkedeki daha çok orta sınıfa ait olan Yahudiler göç etmeye başladılar. Göçmenler içerisinde zanaatkar gençler fazlaydı. Bu gençler Filistin'e göç ettiklerinde daha çok şehirlere yerleşmeyi tercih ettiler. Küçük işletmeler ve atölyeler kurdular. Şehirlerin büyümelerini sağladılar. Özellikle Tel-Aviv şehri hızla büyüdü.⁵⁹

⁵⁶ Peter Beaumont, Gerald H. Blake And, Malcolm J. Wagstaff, *The Middle East: A Geographical Study*, John Wiley and Sons, Bristol, England, 1985, s. 414-415

⁵⁷ Mark Tessler, *A History of the Israeli-Palestinians Conflict*, Indiana University Press, Indianapolis, USA, 1994, s. 170

⁵⁸ Susan Hattis Rolef, *Political Dictionary of the State of Israel*, Macmillan Publishing Company, New York, USA, 1993, s. 16

⁵⁹ Susan Hattis Rolef, *a.g.e.*, s. 16

İsraile gelen göçmen sayısı yıllara göre şu şekildeydi :

1924 - 13.892

1925 - 34.386

1926 - 13.855

1927 - 3.004

1928 - 2.178

1929 - 5.249

1930 - 4.944

1931 - 4.075

1932 - 12.553

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 1924-1932 yılları arasında 88 bin civarında Yahudi Filistin'e göç etmiştir.⁶⁰ Bunların 58 bine yakını; Sovyetler, Polonya ve Romanya'dan göç etmiştir.⁶¹ Bu dönemde ABD'nin göçmen kotaları uygulamaya başlaması göçlerin yönünü ve göçmen sayısını etkileyen önemli bir faktördü. Bu dönemde İngiliz mandası altında olan Filistin'de tüm dünyada olduğu gibi ekonomik güçlükler hakimdi. 1929 ekonomik krizi bütün dünyayı etkiliyordu. Bu nedenle burada aradığı olumlu şartları bulamayan göçmenlerden 23 bin kadarı tekrar Filistin'i terk etti.

2.5.5. V. Aliyah (1933-1939)

1933 ve 1939 yıllarını kapsayan bu dönem, hem Avrup'daki gelişmeler hem de Ortadoğu'daki gelişmeler açısından, üzerinde daha dikkatli durularak incelenmesi gereken bir dönemdir.

Bu dönemde Almanya'da Hitler'in liderliğinde Naziler iktidara gelmişti. Yahudilere karşı olan ayrımcılık tüm yönleriyle uygulanmaya başlanmıştı. İnsanlık tarihinde bilinen en büyük soykırımlardan biri Almanya'da Yahudilere karşı uygulanıyordu.⁶²

⁶⁰ Mark Tessler *a.g.e.*, s. 170

⁶¹ Raphael Patai, *Encyclopedia of Zionism and Israel*, Herzl Press and Mcgraw - Hill, New York, USA, 1971, s. 538

⁶² Deborah J. Gerner, *One Land Two Peoples: The Conflict Over Palestine*, Westview Press, Colorado, USA, 1991, s. 23-24

Bu soykırımlardan Orta ve Doğu Avrupa'dan kitleler halinde Yahudiler göç etmeye başladılar. Göçmenlerin önemli bir kısmı ABD ve Filistin'e yönelmişti.

1933-1939 Yılları Arası Filistin'e Ulaşan Yahudi Göçmen Sayıları şöyledir :⁶³

1933 - 30.327

1934 - 42.359

1935 - 61.854

1936 - 29.717

1937 - 10.536

1938 - 12.868

1939 - 27.561

Göç edenlerin sayısı bu dönemde 215 bin idi. Ayrıca göçmenler içerisinde yer almalarına karşın bir kısmı yasal olmayan yollardan Filistin'e ulaşmıştı. Ancak Avrupa'daki şiddet ortamının çok yoğun olması illegal göçlerle ilgili sert önlemlerin alınmasını engelledi. Almanya'daki durumun kötüleşmesi nedeniyle buradaki Yahudilerin bir kısmı Batı Avrupa'da İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi ülkelere yerleşmeyi tercih etmişti.⁶⁴

Bu dönem içerisinde Filistin'de Araplar, Yahudi göçlerine ve Yahudilerin toprak satın almalarına karşı ayaklanma başlattılar. 1936 yılında başlayan bu ayaklanmalarda Araplar bağımsızlık taleplerinde bulundular. Kanlı çatışmaları grevler izledi. Her iki kesim de ağır kayıplar verdi. Bu çatışmalar üzerine İngiliz Hükümeti "Peel Komisyonu" adı verilen bir komisyon kurularak Filistin'deki olayların araştırılmasını istedi. Komisyon, Ürdün ile birleşecek bir Arap Devleti kurulmasını ve bir Yahudi devletinin kurularak Filistin'in ikiye ayrılmasını önerdi. Ancak bu komisyon raporu uygulanmayarak 1938 yılında geri çekildi.⁶⁵

Ayaklanma 1939 yılında manda yönetiminin başı olan İngilizlerin müdahalesiyle son buldu. Ancak bu şartlar bölgeye yerleşen Yahudilerin bir kısmının tekrar göç etmesine neden oldu.⁶⁶

⁶³ Jewish Virtual Library A Division of American-Israeli Cooperative Enterprise
http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Immigration/Fifth_Aliyah.html

⁶⁴ Susan Hattis Rolef, *a.g.e.*, s. 16-17

⁶⁵ Bernard Reich, *Historical Dictionary of Israel*, The Scarecrow Press Inc., Metuchen N.J., Washington DC, USA, 1992, s. 200

⁶⁶ Baruch-Migdal Kimmerling & Joel S. Migdal, *Palestinians: The Making of A People*, Harvard University Press, Massachusetts, USA, 1993, s. 119-122

2. Dünya Savaşı'ndan önce Avrupa'daki Musevilerin sayısı 6,5 milyon civarına ulaşmıştı. Ayrıca Avrupa'dan kaçışları hızlandırmak için illegal göçler de artmıştı. İlegal göçleri gerçekleştirmek için bazı gruplar oluşturulmuştur. Bu gruplar önemli sayıda Yahudi'yi Filistin'e ulaştırmayı başarmıştı. 1934 ile 1948 yılları arasında yasa dışı yollardan 115 bin civarında Yahudi, Filistin'e göç etti.

2.6. Osmanlı Yahudilerinin Göçleri ve Nüfus Hareketleri

Osmanlı ve Türkiye, uzun yüzyıllardır göçe sahne olmasına karşın sistematik olarak göç incelemeleri kısa bir süre öncesinde aşama kaydetmiştir. Özellikle insanların daha uzun yaşamaları ve sağlık ile ilgili kaydedilen gelişmeler ve bu gelişmelerin etki alanları üzerine çok az sayıda araştırma vardır. Osmanlı döneminde özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda gerçekleştirilen nüfus sayımları ve istatistikleri oldukça düzenlidir. 2 asır kadar ara verildikten sonra 1831'de sayımlar yeniden düzenli şekilde yapılmaya başlanmıştır. Nüfus, 1831 yılından sonra 1844, 1881/82-93 ve 1906/7 senelerinde tekrar sayılmıştır. Osmanlılar özellikle Filistin topraklarında yaptırdığı nüfus sayımlarını düzgün şekilde gerçekleştirmiştir.

Göçler konusu ise hem Türkiye'nin hem de dünyanın kültürel, sosyal ve etnik yapısını değiştirmektedir. Konumuzla bağlantılı olması nedeniyle bu bölümde, Türkiye'ye Yahudi göçlerini ve nüfus hareketlerinin yansımalarını incelemeye çalışacağız.

Osmanlı, kimseyi Türkleştirmek için çaba sarfetmemiştir. Bilindiği gibi Osmanlı her büyük din grubuna (Ortodoks, Ermeni, Yahudi) din, kültür, dil otonomisi tanımıştır.⁶⁷

Halkın önemli bir kısmı Osmanlı kimliği altında yaşamış dahi olsa, kendisini Müslüman, Yahudi ve Hristiyan olarak rahatlıkla tanımlamıştır.

Osmanlı topraklarına büyük çapta ilk Yahudi göçlerinin, 15. yüzyıl sonlarında İspanya'dan ayrılarak Osmanlı topraklarına gelen Yahudiler tarafından gerçekleştirildiğini daha önceki bölümlerde incelemiştik. Osmanlı zirai ürünlerinin toptan satışında ve ihracatın gelişmesinde bu dönemde gelen Yahudilerin önemli bir rolü vardır.

⁶⁷ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 45

Genel olarak göçlerin önemli bir kısmı entegrasyon ile başlayıp asimilasyon ile neticelenir. Yahudi göçlerinde; Osmanlı sisteminin de etkisiyle bir entegrasyonun olduğu ancak bunun bir asimilasyonla neticelenmediği görülmektedir.

Osmanlı'nın, 19. ve 20. yüzyıllarda yaşadığı göçleri bir genel değerlendirmeye tabi tutarsak;

20. yüzyılın başlarında Osmanlı topraklarından Güney ve Kuzey Amerika'ya yaklaşık olarak 1,3-1,5 milyon arasında bir göç yaşanmıştır. Bunların % 95 'ini Yahudilerin de içinde bulunduğu gayrimüslimler oluşturmaktadır.⁶⁸

Ancak Osmanlı'nın verdiği göçün yanı sıra, Osmanlı'ya yapılan göçlere değinmeden geçmek, konunun eksik kalmasını doğurur. Önceki asırlarda daha ziyade ekonomik nedenlerle yaşanan göçlere nazaran, özellikle 19. yüzyıldaki nüfus hareketleri, etnik ve kültürel nedenlere dayalıdır.

Özellikle o dönemde Osmanlı toprağı olan Kudüs'e göç ile ilgili Osmanlı politikasının şekillenmesinde bir olayın etkisi büyüktür. 40 kadar Amerikan ailesinin Yafa'ya yerleşmek ve kalıcı bir koloni kurmak istemelerinin ardından Osmanlı, bölge ile ilgili bir göç politikası belirlemiştir. Valililğin durumu merkeze bildirmesinin ardından, merkezi idare Osmanlı toprağının bir kısmında koloni kurmak ve topraklara sahip olma fikrini olumsuz karşılamıştır. İlerleyen dönemlerde de bu bölgedeki göçlere bakış açısında bu olay önemli bir yere sahip olmuştur.

Bu olaydan sonra Filistin'e toplu olarak göçe izin verilmemiş, bireysel göçlere ise müsamaha gösterilmiştir.

1820'li yıllardan 1890 yıllarına kadar geçen süre içerisinde Osmanlı'nın Avrupa topraklarındaki Yahudi vatandaşlarının oranı %3'tür ve değişmemiştir. Öte yandan Filistin tarihiyle ilgili tek yanlı anlatımlar, daha çok Osmanlı Yahudileri üzerine gerçek bir demografik tarih çalışmasının yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. 1783-1913 yılları

⁶⁸ Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s. 20

arasında Osmanlı topraklarına gelen göçmenlerin sayısı, 5 ila 7 milyon olarak tahmin edilebilir.⁶⁹

Müslüman göçmenler arasında çok sayıda Yahudi de vardı. Kırım'dan gelen Yahudiler arasında Kırımçaklar (Türki dilde konuşan Rabbinik Yahudileri) ve Karaylar da vardı. Kafkaslar'dan, Dağlı Yahudiler (Tatlar) ve Gürcistan Yahudileri geldiler. Balkan Yahudi göçmenleri büyük ölçüde Sefarad Yahudilerinden oluşmaktaydı ama aralarında Romaniyotlar ve Eskenaziler de bulunuyordu. Göçmenler arasında çareyi Osmanlı topraklarına gitmekte bulan Yemenli, Buharalı ve Hindistanlı Yahudiler de vardı. Bir bölümü ise Balkan Yahudileri gibi yavaş yavaş imparatorluğun çeperinden merkezine doğru ilerlemekteydi.⁷⁰

Osmanlı Yahudileri genellikle kentli bir nüfus bölümü idiler. Örneğin, Aydın vilayetinde ilin Yahudi nüfusundan %75'i İzmir kenti içinde yaşıyordu. Aydın Yahudilerinden %1'in altında bir bölüm kentlerin ya da kasabaların dışında yaşamakta idi. Bu, diğer iller bakımından da geçerli idi. Halep vilayetindeki Yahudilerin neredeyse %80'i, Halep kentinde; Hüdavendigâr vilayetindeki Yahudilerin %85', Bursa'da yaşıyordu. Bu kentte yaşama modelinin bir tek istisnası vardı Umulmayacak kadar çok sayıda Yahudi (Anadolu Yahudi nüfusunun %6,1'i) Van ve Diyarbakir illerinin güney bölümlerinde yaşamaktaydı. Bunlar olasılıkla Irak Yahudilerinin en kuzeyde bulunan toplumu idi; sözü edilen Yahudilerden daha da kalabalık bir toplum, Diyarbakir ve Van'ın güneyinde, Musul vilayetindeydi. Irak Yahudilerinden idiyse, bunlar Batı Anadolu Yahudilerinden çok farklı bir toplum olmalıydılar. Belki de [sözünü ettiğimiz Anadolu illerindeki] varlıkları Birinci Dünya Savaşının sonrasına uzanamamış [öteye beriye dağılmış] bir doğulu Yahudi cemaati idiler.

1912 yılı istatistik oranlarına göre Osmanlı topraklarında yaşayan Yahudilerin en önemli kısmı Aydın vilayetinde yaşamakta idi. Aydın vilayetinde 1912-1913 yıllarında yaşayan müslüman nüfus 1.517.616 idi. Aynı yıl Aydın'da Yahudi nüfus; 42.575 idi. Bir önceki yıla göre Aydın vilayetinde yaşayan Yahudi nüfus 1.631 kişi azalmıştı.⁷¹

⁶⁹ Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s. 177, s. 290-292

⁷⁰ Ben Zvi Enstitüsü, *Studies in the Cultural Heritage of Oriental Jews*, isimli makale, s. 12

⁷¹ Justin McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 17, s. 102, s. 105, s.117

Aşağıdaki tabloda⁷² ise ; Osmanlı topraklarında en çok Yahudi grubun yaşadığı yer olan Aydın vilayetinin yıllara göre aldığı genel göç ve nüfus oranlarına yer verilmiştir.

	1912-1920 arası sığınmacılar	1921-1927 arası göçmenler	1922 nüfusu	Oran
Aydın	146.723	56.912	1.400.949	0.15

Bu arada, 1852-1911 yılları arası Filistin Yahudi nüfus artışına da göz atmak gerekirse :⁷³

1852	5.100
1867	12.000-13.000
1881	25.000
1897	50.000
1911	100.000

Şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı topraklarında Yahudilerin yaşadıkları süre içerisinde rahat bir hayat sürdürdüklerine örnek olarak, İngiliz-Yahudi Derneği tarafından gönderilen bir mektupta şöyle denilmektedir :

“Türkiye Yahudilerinin, İspanya’dan kovulan atalarının imparatorluğa gelişlerinin 400. yılını kutlama vesilesiyle gerçekleştirdikleri vefa gösterilerine katılma arzusu duyan İngiliz-Yahudi Derneği, saygıda kusur etmeden Haşmetmeap Sultan’a, iktidarda olduğu süre içinde Yahudi tebaasına göstermiş olduğu hoşgörülü tutumu takdir ettiğini dile getirmek istemektedir. (Londra,14 Nisan 1892).”⁷⁴

Yine bir Başbakanlık Arşivi kaydına göre;

⁷² Justin McCarthy, *Osmanlı’ya Veda-İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları*, Etkileşim Yayınları, 2006, s. 353

⁷³ Kemal H. Karpat, *a.g.e.*, s. 304

⁷⁴ Başbakanlık Arşivleri, İstanbul, Yıldız, Sadaret Hususi, no. 2 (27Şevval 1309/25 Mayıs 1892) ‘den aktaran Kemal Karpat, *a.g.e.*, s. 293

13 Mart 1898 ve 12 Mart 1899 tarihleri arasında toplam 13 Yahudi ailenin (64 kişi) gemiyle Bulgaristan'dan İstanbul'a geldiği görülmektedir. Aynı listede Balkanlar'dan gelen toplam 12 Yahudi ailesinin (94 kişi), İstanbul'un batısındaki Çatalca'ya yerleşmiş oldukları görülmektedir; Romanya'dan 7 Yahudi daha gelmiş ve toplam 38 Yahudi göçmen bu dönemde Trabzon'a yerleşmişti. 14 Temmuz 1893 tarihli bir başka liste, hicri takvime göre 1310 yılında (Temmuz 1892-Temmuz 1893) 849 Yahudinin eski Osmanlı tebaası olarak Aydın vilayetine yerleştirilmiş olduğunu ve birçoğunun da İstanbul'da, iskan edilecekleri yerlere nakledilmeyi beklediklerini kaydetmektedir. 1897 yılında buldukları yer olan Dobruca'dan memnun olmayan 400 Yahudi ailesi Osmanlı himayesine geçmek istedi. Osmanlı İdaresi, bu ailelerin topraklarına göç etmesine izin vermekle kalmadı, özel olarak onlara yardım etti ve Bursa'da yeniden yerleşme masraflarını ödemeyi üstlendi.⁷⁵

Osmanlı idaresi altındaki Balkan vilayetlerindeki Yahudi nüfus, 1877 yılında 180 bin kişi civarındaydı. 1906-1907 sayımında ise bu rakam kaybedilen topraklar çıkıldıktan sonra bile 100 bin civarında belirlenmişti. İstanbul'daki Yahudi nüfus 1865 yılında 25 bin iken, bu rakam 1906-1907 sayımında 63 bine çıkacak, 1914 yılında 57 bine gerileyecektir. Osmanlı İmparatorluğu topraklarına göç etmiş olan Yahudilerin 1862-1914 yılları arasındaki toplam sayısı, yaklaşık 120 bin olarak tahmin edilebilir.⁷⁶

Osmanlı topraklarında yaşayan Yahudilerin bir kısmı vergi vermemek adına düzenli nüfus sayımlarında sayılmamışlardır. Bir kısmı da kimliğini beyan etmekten çekindiği için kayıtlara girmemiştir.

3. İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASI GELİŞMELER

3.1. Balfour Deklarasyonu

3.1.1. Balfour Deklarasyonu Öncesi Gelişmeler

Balfour Deklarasyonu'nun çok daha iyi anlaşılabilmesi için süreç içerisindeki iki önemli noktaya değinmekte fayda vardır. Bunlardan biri "Bunsen Raporu" diğeri ise "Sykes-Picot-

⁷⁵ Başbakanlık Arşivleri, İstanbul, Yıldız, Sadaret Hususi, no. 1354/1921 (4 Zilkade 1317/6 Mart 1900), Yıldız Sadaret Hususi Mazurat, no. 3036 (29 Zilhicce 1310/14 Temmuz 1893) ve no. 4152 (26 Şevval 1304/18 Temmuz 1887) ' den aktaran Kemal Karpat, a.g.e., s. 294

⁷⁶ Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 299-301

Sazanov Uzlaşması” dır. Tarafları temsilen görüşmelere katılan yetkililerin isimleri aynı zamanda antlaşmaya da ismini vermiştir. Temsilcilerden Sir Mark Sykes; daha sonraları açığa çıkmış, Ortadoğu uzmanı bir istihbaratçıdır. Aynı zamanda milletvekilidir ve İngiliz Dışişlerine bağlı çalışır. Georges Picot, 1. Dünya Savaşı öncesi Fransız Beyrut Başkonsolosudur ve Sazanov da Rus Dışişleri Bakanı’dır.

Bunsen Raporu, İngiliz Dışişleri Bakanlığı’nda Müsteşar yardımcısı olarak görev yapan Sir Maurice de Bunsen tarafından kaleme alınmıştır. Bu raporun hazırlanması amacıyla verilen görevin temel içeriği, 1. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti’nin durumunun saptanmak istenmesidir. 30 Haziran 1915 tarihinde hazırlanan rapor Bunsen tarafından Bakanlığa arz edilir. Raporda, öncelikli olarak savaşın gidişatının ve İngiltere’nin savaş sonucunda galip gelip gelmeyeceği ve yine savaş sonunda müttefikleriyle olan ilişkilerinin sonucu etkileyeceği belirtilmiştir. Ayrıca Ortadoğu’daki sömürgeci-işgalci faaliyetlerin İngiltere’ye çeşitli zorluklar yaratacağı vurgulanmıştır. “Bunsen Komisyonu Raporu”, 4 ana başlıktan oluşmakla birlikte, konumuzu 2 başlık ilgilendirmektedir.

Birinci yol olarak Türklerin sadece Anadolu topraklarında kalmaları ve kalan toprakların Müttefik Devletler arasında paylaşılması ve bu uygulanırken de Musul, Bağdat ve Basra vilayetleri ile Sina Yarımadasından başlayarak güneyine sahip çıkılması öngörülmüştür.

İkinci alternatif ise, Osmanlı’nın toprak bütünlüğüne dokunulmadan “konfederatif” bir yapıya kavuşturulması, Ermenistan, Suriye, Filistin ve Irak’a muhtariyet verilmesidir.

Kudüs ise her iki alternatifte de özel konumu nedeniyle uluslararası ve tarafsız bir pozisyonda düşünülmüştür. Her ne kadar ikinci alternatif uygulandığı takdirde Müttefikler arasında sorunlar yaşanabilecek olsa da, İngiliz cephesinde bu öneri daha fazla yankı bulmuştur.

1. Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı Hükümeti Londra Sefiri vasıtasıyla İngiliz Hükümeti nezdinde çeşitli ittifak girişimlerinde bulunmuş, ancak bu girişimler Whitehall tarafından kabul görmemiştir.⁷⁷

⁷⁷ Mim Kemal Öke, *a.g.e.*, s. 208-209

Uzunca bir süre İngiltere'nin Osmanlı politikası Bunsen Raporu'na dayandırılarak şekillendirilmiştir. Her ne kadar bu rapor politikaların belirlenmesinde önem arzetsede, asıl önemli olan müttefikler arasındaki uzlaşmadır diyebiliriz.

Bu amaçla; İngiltere adına-Sir Mark Sykes, Fransa adına-Georges Picot ve Rusya adına-Sazanov savaşın başlarında biraraya gelmişler ve çeşitli temaslarda bulunmuş, görüş alışverişi yapmışlardır. 1916 Martından Mayısına kadar süren görüşmeler neticesinde, Ortadoğuyu aralarında paylaşmışlardır. Antlaşma Türklerin Kut'ül Ammare'de İngilizleri bozguna uğratmasından tam 17 gün sonra, 16 Mayıs 1916'da imzalanmıştır.

Antlaşma sonucunda;

Rusya; Doğu Anadolu ve İstanbul'a sahip çıkmıştır. Fransa neredeyse Suriye'nin bütünü, Güney Anadolu'yu ve Musul'u istemiştir. İngiltere ise Irak'a gözünü dikmiştir. Aralarında oluşturdukları "taksim haritası"nda tarafların "Kahverengi Bölge" diye nitelendirdikleri Filistin ise harpten sonra Avrupa denetiminde özel bir uluslararası rejime kavuşturulacaktır.⁷⁸

1917 devriminden sonra Rusya hem İtilaf Devletleri'nden ayrılmış hem de Sykes-Picot-Sazanov antlaşmasından vazgeçmiş, Lenin gizli olan bu anlaşmayı dünya kamuoyuna açıklamıştır.

Balfour Deklarasyonu'na giden süreçte değinilmesi gereken bir diğer konu ise Mekke Şerifi Hüseyin meselesidir.

I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti Almanya'nın yanında savaşa katıldığında, İngiltere Hükümeti ve diğer müttefikler Araplara savaş sonunda bağımsızlık verileceğine yönelik sözde güvencelerle Arapları Türklere karşı ayaklanmaya teşvik ettiler. Bu güvencelerin ilki İngiltere Hükümeti tarafından 1915 – 1916 yıllarında Mısır'ın İngiltere Yüksek Komiseri Sir Henry McMahon ve Mekke Şerifi Hüseyin arasındaki yazışma teatileriyle verildi.⁷⁹

⁷⁸ Mim Kemal Öke, *a.g.e.*, s. 209

⁷⁹ Henry Cattan, *The Palestine Question*, British Library Cataloguing in Publication Data, London, 1988, s. 8 ve Hasan Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 9

Arap İsyanı yarı özerk Hicaz Eyaletinde başlamıştı. Burada neredeyse tamamı Müslüman olan Araplar vardı. İslamiyet'in en kutsal iki yeri olan Mekke ile Medine buradaydı ve bir Arap hükümdarı olan Şerif Hüseyin baştaydı. Bölge Osmanlı güç merkezlerinden uzakta ve Mısır'daki İngilizlere yakın olma avantajına da sahipti. Şerif, gizli ve uzun görüşmelerinin ardından 1917 yılında Hicaz'ın bağımsızlığını ve ardından kendini "Arapların Kralı" olarak ilan etti.⁸⁰

Şerif Hüseyin, İngilizlere güvenerek çok büyük bir hata yaptığını zamanla anlayacaktı. Çünkü en başından beri Winston Churchill, 1917 Rus Devrimi'nin etkisiyle Avrupa'da oluşabilecek Marksist bir yükselişin panzehiri olarak gördüğü Siyonizm'i destekledi. Churchill Devrimci Marksizm'in Avrupa'daki Yahudi işçiler arasında yayılabileceğinden endişeleniyordu. Filistinde kurulacak bir Yahudi yurdu hem bölgesel çıkarları hem de İngiltere'nin iç huzuruna hizmet etmesi açısından oldukça önem taşıyordu.

3.1.2. Deklarasyonun Yayınlanması

Balfour Deklarasyonu, hem Yahudiler ve Araplar hem de Batı dünyası açısından oldukça önem arz etmekteydi.

Ortadoğu tarihinde fevkalade önemli bir kilometre taşı olan Balfour Deklarasyonu⁸¹, denilebilir ki Chaim Weizmann'ın eseridir.⁸²

Chaim Weizmann, 27 Kasım 1874'de Belarus'ta dünyaya geldi. Berlin Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra Cenevre Üniversitesi'nde kimya alanında öğretim görevlisi olarak çalıştı.

Bu çalışmaları sırasında patlayıcı madde imalatında kullanılan sentetik asetonu bulması, ününü arttırdı. Bu vesileyle dönemin Deniz Kuvvetleri Bakanı Winston Churchill, daha sonra Dışişleri Bakanı olacak olan Arthur James Balfour ve 1916 Aralık ayında başbakanlığa

⁸⁰ Bernard Lewis, *a.g.e.*, s. 427

⁸¹ Mim Kemal Öke, *a.g.e.*, s. 245

⁸² Howard Morley Sachar, *The Course of Modern Jewish History*, Cleveland, The World Publishin Co., 1958, s. 14

gelecek olan David Lloyd George gibi dönemin önemli politikacıları ile şahsi arkadaşlıkları olmuştur.⁸³

Bu arkadaşlıklarından da faydalanarak 1909 yılı başından itibaren İngiliz Hükümeti nezdinde çeşitli temaslarda bulundu. Bu temaslarda öncelikle Filistin'de bir yurt değil, Filistin'in bir Yahudi Yurdu olarak tanınmasını istedi. Ancak bu önerinin, İngiliz parlamentosundaki Yahudi karşıtlarının tepkisini çekmesi sonucu geri adım attı ve Filistin'de bir Yahudi Yurdu kurulması teklifini kabul etmek zorunda kaldı.

Amerikan Başkanı Wilson'un da muvafakatının alınmasının ardından,

1917 Şubatında İngiliz Hükümeti adına Mark Sykes, Siyonist'lerle resmi görüşmeleri başlatmakla görevlendirilmiştir. Filistin Yahudilerinin tam anlamıyla ulusal bir statüye kavuşacakları ve diasporadaki Yahudilerin de bu ulusal statüye ortak kimseler olarak görülecekleri ümidini ifade etmişlerdir. Siyonistlerin temel isteklerini özetleyerek görüşmeyi noktalamışlardır.⁸⁴

- 1) Filistin konusunda Yahudilerin uluslararası olarak tanınmış bir hakka sahip olması, Filistin'deki Yahudi topluluğu için hukuki bir milliyetin tesisi,
- 2) Toprak almak hakkı ile birlikte Filistin'de imtiyazlı bir Yahudi şirketinin kurulması,
- 3) Filistin'in bir tek yönetim altında birleşmesi,
- 4) Filistin'deki kutsal yerlerde diplomatik dokunulmazlığın tesisi Balfour, Siyonizm'i desteklemek için İngiliz yönetiminin resmi beyanatının somut hali olmuştur. İngiliz yönetimi Siyonist önerilerinin bir taslağını almaya hazır olduğunu bildirmiştir. 18 Şubat 1917'de Balfour Deklarasyonu'nu sunmuşlardır.⁸⁵

Balfour Deklarasyonu'nun iletildiği mektupta İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour, Siyonist lider Rothschild'e şöyle hitap etmekteydi:

⁸³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 32

⁸⁴ Arnold Joseph Toynbee, *a study of history*, London : Oxford University, cilt VIII, 1954, s. 308

⁸⁵ Jacob C. Hurewitz, *diplomacy in the near and middle east*, a documentary record, cilt II, s. 26

"Sevgili Lord Rothschild

Yahudi Siyonist beklentilerle uyum gösteren aşağıdaki bildirinin Majestenin Hükümeti tarafından bakanlar kuruluna sunulduğunu ve kabul edildiğini bildirmekten zevk duyuyorum.

Majestelerinin Hükümeti Filistin'de Yahudi halkı için ulusal bir yurt kurulmasının lehindedir ve bu amaca ulaşılabilmesi için gerekenleri elinden geldiğince yapacaktır.

Filistin'de bulunan Yahudi olmayan toplumların medeni ve dinsel haklarına yönelik hiçbir tarafsızlığa ve herhangi bir ülkedeki Yahudilerin sahip olduğu haklara ve siyasal konuma haled getirilmesine meydan verilmeyeceğinin bilinmesi gerekir. Bu bildiriye Siyonist federasyonuna iletirseniz size müteşekkirim olurum.

Saygılarımla

Arthur James Balfour⁸⁶

İngiliz Yahudileri, Balfour Deklarasyonu'nun son halinin aşağıdaki gibi olması için direnmişlerdir;

- 1) Yahudiler için Filistin'de bir Ulusal Vatan'ın temini konusunda İngiliz desteği,
- 2) Bu amacın tahakkuku için İngilizlerle işbirliği,
- 3) Filistin'deki Yahudi olmayan toplulukların haklarına ya da başka herhangi bir ülkedeki Yahudilerin sahip olduğu haklara veya statüye zarar verecek herhangi bir şeyin yapılmaması şartı.

Siyonistler için Balfour Deklarasyonu, bir bakıma İsrail'in tapusu gibidir.⁸⁷

Deklarasyonda açıkça görüldüğü gibi, İngiltere'nin Filistin'de kurulacak bir Yahudi Devletine sıcak baktığı ve bunun için çaba harcayan Siyonistlere destek verileceği açıkça belirtilmektedir.⁸⁸

⁸⁶ Ribhi Halloum, *Belgelerle Filistin : Dün, Bugün, Yarın*, Alan Yayıncılık İstanbul, 1989, s. 16

⁸⁷ Mim Kemal Öke, *a.g.e.*, s. 245

Zaten o dönem için Ortadoğu'da İngiltere'nin dostu herhangi bir ülke kalmamıştı. Bölgede İngiltere'nin müttefiklere ihtiyacı vardı.

Balfour Deklarasyonu'nun yayınlanmasından önce İngiltere, Amerika yönetiminin tereddütlü desteğini elde etmiş, belirsiz bir şekilde Fransa ve İtalya'da bildiriden haberdar edilmişler ve bu iki devlet de Siyonist programı desteklediklerini açıklamışlardır.⁸⁹

Deklarasyonun özü bir Avrupalı güç tarafından, Avrupa'da olmayan bir toprak parçası hakkında, o toprak parçasında yaşayan yerli çoğunluğun varlığı ve iradesi tamamen göz ardı edilerek, yabancı bir gücün bu toprak parçasını Yahudiler için ulusal bir vatan yapmasını mümkün kılacak bir vaad biçiminde tasarlanmasıydı.⁹⁰

İngiltere'nin amacı ise, Siyonizm'in bölgede oluşturacağı istikrarsızlıktan faydalanarak bölgedeki hakimiyetini kuvvetlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda İngiliz General Allenby, Balfour Deklarasyonu'ndan kısa bir süre sonra Filistin'i Osmanlı'dan alarak 1948'e kadar sürecek İngiliz mandasını başlatmıştır. Filistin topraklarında İngiliz mandası altında yaşayan Yahudiler, yakaladıkları fırsatı değerlendirerek kuracakları devletin temellerini atmıştır.⁹¹

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, Yahudi göçüyle Filistin'de Yahudilerin oranı hızla artarken, Yahudilerin sahip olduğu toprakların nüfusları kadar hızlı artmadığı gerçeğidir. Fakat Yahudi topraklarının artış hızı oranı yüksektir çünkü bu Yahudilerin sahip olduğu toprakların başlarda az oluşundan kaynaklanmaktadır. Bu durum da göstermektedir ki; Yahudilerin, Filistinlilerden toprak satın alarak sınırlarını genişletip, devlet kurduğu inancı salt olarak doğru değildir. Filistin'de Yahudi nüfusunun giderek artması Araplarla Yahudiler arasında sıcak çatışmaların başlamasına neden olmuştur. Özellikle Filistin'de artan Yahudi nüfusuna tepkili olan Araplar, Yahudilerin bulunduğu eski yerleşimlere saldırmış ve Arap saldırılarına karşı Yahudiler de karşılık verince iki taraftan önemli kayıplar yaşanmıştır.⁹²

⁸⁸ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayınları İstanbul 2007, s. 200

⁸⁹ Fred J. Khouri, *The Arab – Israeli Dilemma*, Syracuse University Press, New York, 1985, s. 6

⁹⁰ Edward Said, *Filistin Sorunu*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1985, s. 41

⁹¹ Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, Yeni Şafak Gazetesi 9. Yıl Kültür Armağanı, 2003, s. 162

⁹² Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 40

İngiltere; Şerif Hüseyin'i, Balfour Deklarasyonu'ndan, 1919 Ocak ayında bir bildirimle haberdar etti. İngiltere'nin arzu ettiği Arap-Yahudi işbirliği, "Hicaz Arap Devleti" adına, Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal ile, Dünya Siyonist Teşkilatı lideri Chaim Weizmann arasında 3 Ocak 1919 da Londra'da imzalanan bir antlaşma ile gerçekleşti.⁹³

Bu antlaşma Arap camiası tarafından şiddetle karşı çıkılan bir antlaşma olması nedeniyle bir yıl sonra iptal edildi. Ardından 1920 yılı 24 Nisan'ında toplanan San Remo Konferansı ile Filistin ve Ürdün İngilizlerin kontrolüne, Suriye ve Lübnan ise Fransızların kontrolüne bırakılmıştır. Ayrıca, Faysal Irak Emiri, kardeşi Abdullah da Ürdün Emiri olmuştur. 24 Temmuz 1924'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Filistin'in resmen İngiliz mandası olduğunu onaylayan kararını almıştır.

Balfour Deklarasyonunun yayınlanması ile birlikte Siyonistler hemen bir komisyon teşkil etmişler ve bu komisyon acilen Filistin'e gitmek üzere yola çıkmıştır. Komisyon, İtalyan ve Fransız üyelerin katılımıyla Avrupa'dan hareketle Filistin'e varır.

Komisyon Filistin'e varır varmaz, Araplar "İngilizlerin, Musevileri ülkeyi teslim almaya gönderdiklerine" inanıyorlardı.⁹⁴

Deklarasyonun yayınlanmasını takip eden 1918 yılının 27 Temmuz'unda Lenin'in Yahudi Düşmalığının önlenmesi ile ilgili yayınladığı karara göz atmak gerekirse;⁹⁵

Halk Komiserleri Kurulu'na ulaşan haberlere göre, karşı-devrimciler birçok kentte, özellikle sınır bölgesinde genel Yahudi kırımına girişilmesi için halkı kışkırtıyorlar. Bu kışkırtılar sonucu, emekçi Yahudi nüfusa karşı yer yer saldırılara tanık olunmuştur. Burjuva karşı-devrim, çarın elinden kayıveren silaha sarılmış bulunuyor.

Mutlakiyetçi hükümet, gerek gördükçe, bilgisiz yığınlara, bütün yoksunluklarının Yahudilerden ötürü olduğunu söyleyerek, halkın, hükümete yönelmiş olan öfkesini Yahudilere çevirmiştir. Zengin Yahudiler her zaman kendilerini korumanın yolunu bulmuşlar, kışkırtmadan ve şiddetten hep yoksul Yahudi zarar görmüştür, hep o kıyılmıştır.

⁹³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 33

⁹⁴ Chaim Weizmann, *Trial and Error*, New York, 1965, s. 323

⁹⁵ V. I. Lenin, *Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları*, Sol Yayınları, 1979, s. 86-87

Şimdi karşı-devrimciler, en geri bırakılmış halk yığınlarının açlığını, bitkinliğini ve geriliğini olduğu kadar, halk arasında mutlakiyetin ektiği Yahudi nefretinin kalıntılarını da kullanarak, Yahudilere karşı nefreti yeniden canlandırıyorlar.

Bütün emekçi halk yığınlarının kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesinin ilan edildiği Rus Sosyalist Federe Sovyet Cumhuriyeti'nde, herhangi bir ulusal topluluğa baskı yapılmasına yer yoktur. Yahudi burjuva, Yahudi olduğu için değil, Burjuva olduğu için düşmanımızdır. Yahudi işçi bizim kardeşimizdir.

Herhangi bir ulusa karşı herhangi bir tür nefret utanç vericidir, hoş görülemez.

Halk Komiserleri Kurulu, Yahudi aleyhtarı hareketin ve Yahudilere dönük genel kırımın, işçi ve köylü devriminin genel çıkarları açısından, öldürücü olduğunu ilan eder ve Sosyalist Rusya'nın emekçi halkını, elindeki bütün olanaklarla bu musibete karşı savaşa çağırır.

Ulusal düşmanlık, bizim devrimcilerimizin saflarını zayıflatır, emekçilerin herhangi bir ulusal ayırım gözetmeyen birleşik cephesini parçalar ve yalnızca düşmanlarımıza yardım eder.

Halk Komiserleri Kurulu, bütün Sovyet milletvekillerinin, Yahudi aleyhtarı hareketi kökiinden kazıyıp atmak üzere hiçbir ödün vermeyen önlemler almalarını emreder. Genel Yahudi kırımına girişenler ve kırım kışkırtıcıları suçlu tutulacaklardır.

Halk Komiserleri Kurulu Başkanı ULYANOV, LENİN

Halk Komiserleri Kurulu İdare Amiri, BONCE, BUREVIC

Kurul Sekreteri N. GORBUNOV

Yayınlanan karar, Bolşevik dönemde, Rusya'daki Yahudilere bakışın, ideolojik özellikler temelinde ele alındığını ortaya koymaktadır. Ve Yahudi düşmanlığını yapanların da Çar yanlıları olduğu vurgulanmaktadır.

3.2. 1920-1933 Dönemi Arap-Yahudi Çatışmaları

Balfour Deklarasyonunun yayınlanması ile birlikte her geçen gün Ortadoğu'da artan gerilim yerini çatışmalara bırakmak durumunda kalmıştır.

Arap –Yahudi çatışması Ortadoğu Devletleri ve halkları arasındaki savaşlar içinde dış dünyanın en çok dikkatini çeken savaştır. Bunun nedeni kısmen rakip süper devletlerin doğrudan işe karışmaları, kısmen de olaylar karşısında duyulan endişe ve ilgidir. Bu dış kaygılar taraflardan birinin zafer kazanmasına ve çatışmanın kesin bir sonuca ulaşmasına engel olmuştur. Sert ve kısa savaşlar şeklinde süren bu çatışmalar, uluslararası müdahaleler nedeniyle stratejik olmayan taktik zaferlerle son bulmuştur. Uluslararası kurumların çatışmayı çözmek yerine devam etmeye götürmesi, bu konuda amaçlanmayan bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır.⁹⁶

3. Aliyah (1919-1923) ve 4. Aliyah (1923-1932) dönemlerinde daha önce de değindiğimiz üzere, Filistin'e yaklaşık 125.000 Yahudi göç etmişti.

Giderek artan bu göç dalgası bölgede yaşayan Arap toplumunu ciddi anlamda rahatsız eder. Londra yönetiminin manda yönetiminin başkanlığına siyonist bir Yahudi olan Sir Herbert Samuel'i ataması kitlesel protestoları da beraberinde getirir.⁹⁷

Ayrıca, Yahudi nüfusunun giderek artması, Araplarla Yahudiler arasında sıcak çatışmaların başlamasına neden olmuştur. Özellikle Filistin'de artan Yahudi nüfusuna tepkili olan Araplar, Yahudilerin bulunduğu eski yerleşimlere saldırmış ve Arap saldırılarına karşı Yahudiler de karşılık verince iki taraftan önemli kayıplar yaşanmıştır.⁹⁸

1920 Eylül'ünde yaklaşık 9.000 kişilik bir Yahudi grubun Filistin'e göçü ile birlikte Arapların huzursuzluğu artmaya başlamıştı. İlk çatışmalar 1920'de oldu. Ardından 1921 Mayıs ayında Kudüs'te çok büyük bir ayaklanma çıkmış ve zorlukla bastırılmıştır.

⁹⁶ Bernard Lewis, *a.g.e.*, s. 461

⁹⁷ Yusuf Besalel, "*Yahudi Tarihi*", İstanbul, Gözlem Gazetecilik Basın Yayın, 2.baskı, 2003, s. 99

⁹⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 40

1920-1933 döneminde, Yahudilerin komşu Arap ülkelerle olan ilişkileri daima gergin bir seviyede kalmış ve dönem dönem sıcak savaş düzeyine bile çıkmıştır. Başlangıçta ekonomik mahiyetli olarak ortaya çıkan Arap-Yahudi çatışmaları, Filistin'in Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin manda yönetimi altına girmesiyle Siyonizm'e karşı Arap milliyetçiliğinin direnme mücadelesine dönüşecektir.⁹⁹

1921 yılının mart ayında Ürdün Kralı Abdullah, Winston Churchill'le yaptığı görüşmede Filistin bölgesindeki İngiliz mandasını tanıdı. İngiltere ise karşılık olarak Abdullah'ı Ürdün emiri olarak tanıdı ve Filistin sınırını Şeria ırmağının doğu kıyısı olarak belirledi. Alınan bu kararlar 1922 yılında Filistin manda yönetimi tarafından kabul edildi. Böylece bölgedeki İngiliz mandası resmîyet kazandı.¹⁰⁰

Ayrıca Filistin yönetiminin bu kararı onaylaması da, Filistin'i ilk bölenlerin genel kanının aksine, Yahudilerden ziyade İngilizler ve onlara onay veren Araplar olduğunu ortaya koymaktadır.

Kısa bir süre sonra da İngiltere Filistin'i işgal etti. Milletler Cemiyeti işgali resmen tanıdığını açıkladı. Çatışmalara değinmeden önce ilk vurgulanması gereken konulardan biri, bu süreç içerisinde Filistindeki Yahudilerin çok iyi örgütlenmelerine karşın Arapların bir türlü koordine olamamaları sorunlarını dile getirmelerinde ve çözüm yollarına başvurmada geri kalmalarına neden olmuştur.

1921 ve 1929 yılında meydana gelen olaylarda 385 Yahudi ve 116 Filistinli ölmüş, yüzlerce kişi yaralanmıştır.

Öte yandan, Kudüs Müftüsü Hacı Emin el-Hüseyni'nin önderliğinde gelişen ilk önemli olay 22 Temmuz 1929 tarihinde Hebron'da yaşandı. Yahudilerin Kudüs'te Arapları öldürdüğü, Ağlama Duvarı'nın yakınlarına bir sinagog kurmayı planladıkları ve El Aksa Camii'ni yaktıklarına dair söylentilerin kulaktan kulağa yayılmasıyla başlayan gerginlikler, Britanyalı yöneticilerin de kayıtsız kalmasıyla yaklaşık bir ay sürdükten sonra 23 Ağustos'ta zirveye ulaştı. Çatışmalarda 64 Arap, 67 Yahudi vahşice öldürülmüş, yüzlerce kişi yaralanmıştı.

⁹⁹ Türel Yılmaz , *Uluslararası Politikada Ortadoğu "Birinci Dünya Savaşından 2000'e"*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 37

¹⁰⁰ Bernard Reich, *a.g.e.*, s. 4

Olaylar bittikten sonra Hebron’u ziyaret etme lütfunda bulunan Britanya Yüksek Komiseri John Chancellor şu sözleri sarfetmişti :

“Son bir kaç yüzyılda bundan daha korkunç olayların olduğunu sanmıyorum. Bu ülkeden öyle bıktım ve öyle iğrendim ki, mümkün olan en kısa sürede burayı terk etmekten başka bir şey istemiyorum.”¹⁰¹ Çatışmaların ardından, Ağlama Duvarı için bir çözüm bulmak amacıyla Kudüs’te bir konferans düzenlenmiştir.¹⁰²

Aynı zamanda Hacı Emin El Hüseyini, 1933 yılında İngilizler tarafından Kudüs Müftüsü olarak atanması ve ardından İngilizler tarafından ortada bırakılmasından dolayı İngilizlere de nefret besliyordu. İngilizlerin Yahudilerden yana tavır aldıklarını düşündüğünden 1941 yılında Hitler ile görüşmüş ve onun yanına geçmiştir. Aslında Almanların düşmanlığı Sami ırklara dönük değildi, Musevilere karşıydı. Eğer ki tam tersi olsaydı Arapların Hitlere yanaşması beklenemezdi.

Ayrıca artan Arap tepkisinin ayaklanmaya dönüşmesi üzerine İngiltere, Filistin’de yeni bir çözüm arayışına girmiştir. Filistin’de incelemelerde bulunmak üzere biri “Hukukçular Komitesi” diğeri “İktisatçılar Komitesi” olmak üzere iki farklı komite kurularak Filistin’e gönderilmiştir. İki Komitenin de Filistin’de üç ay süren incelemeleri sonunda hazırladıkları raporda bölgeye yapılan Yahudi göçünün durdurulması ve Yahudilere toprak satışının yasaklanmasını tavsiye etmiştir.¹⁰³

Çatışmalar durmak yerine her geçen gün artarak devam etmiştir.

3.3. Passfield White Paper (Passfield Beyaz Kitabı)

İngiliz mandası ile birlikte Filistin’deki Arap-Yahudi çatışmaları şiddetlenmeye başlamıştı. Bu amaçla bölgeye gönderilen çok sayıda komisyon farklı alanlarda araştırmalar gerçekleştirmişti. Bunların bir sonucu olarak, Passfield Beyaz Kitabı’nın, 1930 yılında yayınlanmasıyla birlikte de, İngiliz-Yahudi ilişkileri sertleşmeye başladı.

¹⁰¹ Ayşe Hür, Taraf Gazetesi, “90 Yıldır Kanayan Yara Filistin” isimli yazı dizisi 3. kısım, 08.01.2009

¹⁰² Süleyman Özmen, *Ortadoğu’da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*, 2. Baskı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2002, s. 46-48

¹⁰³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 53

İngiliz Ramsay Mac Donald Hükümeti'nin sosyalist görüşlü ve şiddetli bir anti – siyonist olan Koloniler Bakanı Lord Passfield, yayınladığı “Passfield Beyaz Kitabı” ile Siyonistlerin Filistin'deki koloni faaliyetlerine ve tarımsal kolonilerin bir modeli olarak tasarlanan Histadrut'un göçmen pratiğine şiddetli eleştiriler yönelterek, artan Yahudi göçlerinin Arapları topraksızlığa terk edeceğini savunmuştur. Passfield Beyaz Kitabı, Siyonistler arasında büyük yankı uyandırmış ve Mc Donald Hükümeti'ni sarsmıştır.¹⁰⁴

İngiltere'nin Filistin için hazırladığı raporlar içinde Arapları destekleyen ve Arap görüşlerini benimseyen tek belge olan Passfield Beyaz Kitabı'ndan bir süre sonra Weizmann Dünya Siyonist Örgütü Başkanlığı'ndan raporu Siyonizm'e bir “ihamet” olarak nitelendirerek istifa etmiştir.¹⁰⁵

Siyonistlerin şiddetli tepkisi karşısında Başbakan Mc Donald, 13 Şubat 1931'de Weizmann'a gönderdiği ve Avam Kamarası'nda okuduğu mektubunda İngiltere Hükümeti'nin Yahudi yerleşimini teşvik etme isteğini teyit ederek Passfield Beyaz Kitabı'nın İngiliz siyasetini etkilemeyeceğini belirtmesiyle bu kitabın etkisini sıfıra indirmiştir.¹⁰⁶

Ne var ki Passfield Beyaz Kitabı ve Başbakan McDonald'ın mektubundan sonra, 1931-1935 döneminde, Yahudilerin nüfusları da toprakları da iki misli arttı. Filistin'deki sorunları gösteren raporları göz ardı eden İngiltere Hükümeti'nin Yahudileri kollayıcı siyaseti 1930 – 1935 arasında 200 bin Yahudi'nin daha Filistin'e göç etmesini sağlamıştır.¹⁰⁷

Yahudi göçlerinin devam etmesi hatta artması ile birlikte aslında yayımlanan bu raporun tamamen Arapları yatıştırmak amacıyla ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.

3.4. Peel Komisyonu Raporu

1936 yılı 15 Nisan'ında, Araplar Yahudi göçlerini protesto etmek amacıyla Kudüs Müftüsü Hacı Emin El-Hüseyni önderliğinde 6 ay sürecek olan bir genel greve başladılar. Yaşanan kanlı çatışmaların asıl gerekçesi Arapların İngilizlere bir gözdağı vermek istemeleriydi. Araplar derhal seçime gitmek ve yeni kabineyi kendi kontrolleri altında oluşturmak

¹⁰⁴ Bernard Reich, *a.g.e.*, s. 43

¹⁰⁵ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 54

¹⁰⁶ Bernard Reich, *a.g.e.*, s. 43

¹⁰⁷ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 54

arzusundaydılar. Gün geçtikçe şiddetlenen çatışmaları bastırmak için İngilizlere çeşitli Yahudi silahlı örgütleri de destek veriyorlardı. Sonunda Arapların ellerindeki silahlar ele geçirilerek isyan bastırıldı.

İngiltere, Arap Ayaklanmalarının ardından ortamı sakinleştirmek ve Arapları da yatıştırmak adına bir dizi girişimde bulundu. Bunlardan biri de, Peel Komisyonu Raporu'dur. Bu rapora hem adını veren, hem de hazırlayan kişi Eski Hindistan İşleri Bakanı Robert Peel'dir. Peel ve beraberindeki heyet Filistin'de iki ay süreyle kalmış ve çeşitli incelemelerde bulunmuşlardır. Yapılan incelemelerin neticesinde 404 sayfalık bir rapor hazırlanmış ve 1937 yılı Temmuz ayında İngiliz Hükümeti'ne sunulmuştur.

Rapor, Arapların ve Yahudilerin şikayetleri olarak iki ana kısımdan meydana gelmekteydi.

Arapların şikayetleri; toprakların Yahudilerin eline geçmesi, Yahudi göçlerine izin verilmesi, İngilizce ile İbranice'nin resmi dil olarak kullanılması, İngiliz ve Yahudi subaylarının istihdamına karşılık Araplara yüksek memuriyetlerin verilmemesi gibi konulardı.¹⁰⁸

Yahudilerin şikayetleriyse; Yahudi milli yurdunun kurulmasında İngiliz manda yönetiminin ağır ve savaşçı davranması, Yahudi göçlerinin kolaylaştırılmasında manda yönetiminin isteksizliği, buna karşılık Filistin'de gayri meşru Arap göçlerine göz yumulması.¹⁰⁹ Ürdün topraklarının da Yahudi göçlerine açılması, bürokrasinin Araplara eğilim göstermesi, Yahudilerin öldürülmesi hadiselerinde cezaların yetersiz kalması, Kudüs Müftüsünün "yıkıcı" faaliyetlerine karşı manda yönetiminin hoşgörü ile davranması¹¹⁰ gibi konulardı.

Raporun sonunda, Filistin'in yönetiminin, Yahudilere mi yoksa Araplara mı verileceği sorusu sorulur ve karşılık olarak da "Hiçbiri" yanıtı verilir.

Dolayısıyla Peel Raporu, Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında taksimini öngörmüştür.¹¹¹

¹⁰⁸ John Norton Moore, *The Arab-Israeli Conflict*, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1977, s. 153

¹⁰⁹ Joan Peters, *From the Immemorial-The Origins of Arab-Jewish conflict over Palestine*, N.Y. Harper and Row, 1984, s. 221-233

¹¹⁰ John Norton Moore, *a.g.e.*, s. 153-156

¹¹¹ John Norton Moore, *a.g.e.*, s. 167-180

Bazı kaynaklarda “Taksim Raporu” olarak da geçen bu raporun neticesinde Filistin topraklarında hem Yahudi hem de Arap Devleti kurulmuş, bu devletler, özel statü ile İngiltere’ye bağlı kalmıştır. Kudüs yönetimi her iki devlete de bırakılmayarak, direkt manda yönetiminin kontrolüne bırakılıyordu.

Arapların toprakları, Yahudilere göre daha geniştir. Bununla birlikte Yahudi toprakları da daha verimli idi.

Rapor sonucunda Yahudiler de Araplar da, rapordan dolayı oluşan memnuniyetsizliklerini dile getirdiler. Sonuç yine kimseyi memnun edememiştir. 1937’deki Siyonist Kongre, Peel Komiyonu Raporu’nu reddettiğini açıkladı. Aslında Yahudilerin kafasındaki “Yahudi Yurdu” kavramı, Filistin’in tamamı ve hatta Ürdün de dahil olmak üzere çok daha geniş toprakları kapsıyordu. Bu bağlamda müzakereler yapmak üzere 20. Siyonist Kongre bir komisyon oluşturup İngiliz Hükümeti ile görüşmeler yapmaya başlamıştır.

31 Aralık 1939 verilerine göre, Filistin’in nüfusu 1.435.145 olup, bunun 881.293’ü Müslüman ve 463.535’i de Yahudi’dir.¹¹²

Taksim sınırlarını ayrıntılı şekilde ortaya koymak amacıyla İngiliz Hükümeti Sir John Woodhead başkanlığında bir komisyonu görevlendirmiş ve Filistin’e göndermiştir. 1938 yılı başlarında yayınlanan¹¹³ Woodhead Raporuna göre; İngilizler, Araplar ve Yahudiler arasında 3’e ayrılan sınırlara göre, Arapları 453 bin nüfusu ve 7.393.000 dönüm toprağı, Yahudilerin 436 bin nüfusu ve 1.257.000 dönüm toprağı, İngiltere mandasının ise 508.800’ü Arap ve 157.500’ü Yahudi olmak üzere 666.300 nüfusu ve 6.971.000 dönüm toprağı olacaktır.¹¹⁴

Sonuçta bu rapor İngiltere tarafından da beğenilmedi ve taksim planı rafa kaldırılarak, Arapların ve Yahudilerin de katılacağı bir yuvarlak masa toplantısı organize edilmesine karar verildi. Bu amaçla düzenlenen Londra Konferansı 7 Şubat-17 Mart 1939 tarihleri arasında gerçekleştirildi. Filistin Arapları dışında Ortadoğudaki pek çok Arap devleti de konferansa davetliydi. Ancak toplantı Arapların, Chaim Weizmann önderliğindeki Yahudilerle aynı

¹¹² Fahir Armaoğlu *a.g.e.*, s. 56

¹¹³ Celal Tefik Karasapan, *Filistin ve Şark-ül-Ürdün*, İstanbul Ahmet İhsan Basımevi Ltd., Cilt II, 1942 s. 185-187

¹¹⁴ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 56

masaya oturmayı reddetmeleri nedeniyle birarada yapılamadı ve İngiltere, taraflarla ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirdi.

İngilizler, çözüm için çalışmalara başladılar ve bu sefer de Malcolm McDonald tarafından hazırlanan “The McDonald White Paper” isimli raporu tarafların dikkatine sundu. Kısaca bu rapora da değinmek gerekirse, Filistin’e 75.000 kişilik bir Yahudi göçüne izin vermekle birlikte, Yahudilerin toprak satın almalarına ciddi sınırlamalar getirmiştir. Araplar bu raporu da tümüyle reddetmiştir.

1939’da Filistin’de Yahudilerin toprak satın almasına yeni kısıtlamalar getiren İngilizlerin son Beyaz Kitap’ına karşı yürüyüş yaparken Siyonist göstericilerin taşıdığı pankartlar şöyle diyordu : “Biz bu topraklar üzerindeki hakkımızı İngiliz mandasından değil, Tevrat’tan alıyoruz.”¹¹⁵

Arap Yüksek Komitesi, Beyrut Toplantısı’nda hazırlamış olduğu ve McDonald Beyaz Kitabına cevap teşkil eden 10 sayfalık “beyannamesinde”, 1918’den önce Filistin nüfusunun %2’sini teşkil eden Yahudilerin, McDonald’ın formülü ile %33,5’e çıkarılmasına Arapların razı olamayacağı bildiriliyordu.¹¹⁶

Dr. Weizmann’a bu rapor Sömürgeler Bakanlığı’ndaki bir memur tarafından yayımlanmadan önce ulaştırılmış ve raporu inceleyen Weizmann, küplere binmiş ve Bakan McDonald’ın yüzüne karşı onu “ihanetle” itham etmiştir.¹¹⁷

Bu raporda her iki tarafı da tatmin etmemiş, 1939 yılı itibarıyla çatışmalar şiddetlenmiştir.

Ve sonucunda 1939 yılının ilk altı ayında, 491’i Yahudi, 87’si Arap, 643 kişi hayatını kaybetmiştir.¹¹⁸

Peel Komisyonu Raporuna, Türkiye’nin tepkisi çok sert olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, bölgeye komşu coğrafyada bulunmasından dolayı, bölgede yeni bir savaşın çıkmasını

¹¹⁵ Jean-Christophe Attias - Esther Benbassa, *Israel, la Terre et la Sacre (Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail)*, Çev: Nihal Önel, İletişim Yayınları, birinci baskı 2002 Orijinal adı:, s. 19

¹¹⁶ Celal Tevfik Karasapan, *a.g.e.*, s. 196

¹¹⁷ Howard Morley Sachar, *a.g.e.*, s. 392

¹¹⁸ Keessing’s Contemporary Archives, 1937-1940, s. 3642

istemiyordu ve bu taksim planının bölgede barışı imkansız kılacağını biliyordu. **Gazi Mustafa Kemal Paşa**, 27 Temmuz 1937’de Türkiye Büyük Millet Meclisi Kürsüsü’nden tüm dünyaya seslenerek şu önemli sözleri söylemişti :

“Arapların Avrupa siyasetine nüfuz edemeyip bu sözde istiklal kelimesine inandıkları ve bu uğurda Arap memleketlerini Avrupa emperyalizmine esir kıldıkları çok şayanı teessüftür.

Arapların arasında mevcut olan karışıklığı ve hoşnutsuzluğu kimse bizim kadar bilemez. Biz vakıa bir kaç sene Araplardan uzak kaldık. Fakat şimdi kendimize kâfi derecede güvenip ve kudretimizi bildiğimiz için İslamiyet’in mukaddes yerlerini Musevilerin ve Hristiyanların nüfuzunun altına girmesine mani olacağız. Binaenaleyh şunu söylemek istiyoruz ki buraların Avrupa emperyalizminin oyun sahası olmasına müsaade etmeyeceğiz. Biz şimdiye kadar dinsiz ve İslamiyet’e lakayt olmakla itham edildik.

Fakat bu ithamlara rağmen Peygamberin son arzusunu yani, Mukaddes toprakların daima İslam hâkimiyetinde kalmasını temin için hemen bugün kanımızı dökmeye hazırız.

Cedlerimizin, Selahaddin`in idaresi altında, uğrunda Hıristiyanlarla mücadele ettikleri topraklarda yabancı hâkimiyet ve nüfuzunun tahtında bulunmasına müsaade etmeyeceğimizi beyan edecek kadar bugün, Allah`ın inayeti ile kuvvetliyiz. Avrupa bu mukaddes yerlere temellük etmek için yapacağı ilk adımda bütün İslam âleminin ayaklanıp icraata geçeceğinden şüphemiz yoktur.”¹¹⁹

Hazırlanan tüm bu raporların ardından süren çatışmalar, süreci İsrail Devleti’nin kurulmasına doğru götürmüştür.

4. İSRAİL DEVLETİ’NİN KURULUŞ SÜRECİ

4.1. II. Dünya Savaşı Öncesi Filistin

4.1.1. Yahudi Biltmore Programı

¹¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dahiliye Vekaleti Matbuat Umum Müdürlüğü Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 27.7.1937

9-11 Mayıs 1942 tarihinde New York'da Biltmore Oteli'nde gerçekleştirilen Dünya Siyonist Teşkilatı Kongresi'nde 11 Mayıs 1942 günü "Biltmore Programı" kabul edildi.

Kabul edilen programa göre :

1. Filistin'in kapıları Yahudi göçüne açılacaktır,
2. Jewish Agency (uluslararası planda Yahudilerin çıkarları için mücadele eden örgüt) göçün kontrolü ile görevlendirilecek ve yerleşimin olmadığı ve geri toprakları da kapsamına alan ülkenin inşası için gerekli yetkiyle donatılacak,
3. Filistin'de, yeni demokratik dünyanın bir parçası olacak bir Yahudi topluluğu -Jewish Commonwealth- oluşacak.¹²⁰

Dünya Siyonist Örgütü, Amerika'daki faaliyetlerini bu süreçle birlikte çok fazla hızlandırmıştır. Siyonistler, Amerikan Yahudilerini kısa sürede davalarına inandırmayı ve onların desteklerini almayı başarmışlardır. Artık Siyonistler tüm Amerikan Yahudileri adına konuşmaya başladılar. Amerikan Yahudilerinin görüşleri kısa sürede Amerikan Hükümeti'nin de iç politikada ihmal edemeyeceği bir hal aldı. Ve Amerikan siyaseti de Siyonist stratejiye destek vermeye başlayacağı bir döneme doğru evrildi.

Aynı zamanda bu dönemde, Siyonist hareketin merkezi İngiltere'den Birleşik Amerika'ya nakledilmiştir.¹²¹

Başkan Roosevelt, Arap camiasındaki çeşitli önderlere Ortadoğu konusunda birtakım sözler vermişti. Roosevelt'in ölümünün ardından yerine geçen Truman, Siyonist tasarıya daha başından destek verdi.

ABD, yeni kurulmakta olan Birleşmiş Milletler'i, Yahudi Devleti kilidini açacak hazır bir anahtar gibi görüyordu. Yahudi göçmenlerin Filistin topraklarına sahip çıkmak istedikleri

¹²⁰ David Ben-Gurion, *İsrail. Die Geschichte eines Staates*, Frankfurt/M. 1973, s. 86

¹²¹ Cengiz Çandar, *Direnen Filistin*, İstanbul May Yayınları, 1976, s. 30

anlaşılınca, Araplarla çatışmalar yoğunlaştı. Artan şiddet karşısında ne yapacağını bilemeyen Britanya konuyu Birleşmiş Milletler'e aktardı.¹²²

Özü itibarıyla Biltmore Programı, Yahudi çoğunluğunu esas alan bir Yahudi Devleti kurulmasını öngörüyordu.¹²³

Elbette Biltmore Programı, Arapların hiç de hoşuna gitmemişti. Bu rapora karşı kendi tezlerini ortaya koymak amacıyla bir protokol hazırladılar.

4.1.2. Arap İskenderiye Protokolü

2. Dünya Savaşı yıllarında Araplar, biraraya gelmeye ve ortak çıkarları noktasında hareket etmeye karar verdiler. Neticesinde ortaya çıkan İskenderiye Protokolü, 25 Eylül 1944'te imzalanmıştır. Protokolün imzalanmasından 6 ay sonrasında ise Arap Birliği Paktının temelleri atıldı.

Arap Birliği halen Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan, Irak, Suudi Arabistan, Yemen daha sonra Libya, Sudan, Kuveyt ve bağımsızlığını kazanan Kuzey Afrika ülkelerinden Tunus, Cezair, Fas gibi devletlerin meydana getirdiği bir birliktir. İskenderiye Protokolü, Arap Birliği'ne doğru gidilen yolda çok önemli bir mihenk taşı mahiyetindedir. Arap Birliği'nde en önemli üyelerden birisini Mısır oluşturmaktadır. Ortadoğu devletleri arasındaki dengeyi de Mısır korumaya çalışır. Birlik aslen Arap olmayı esas alır. Çoğunluk Müslüman olmasına rağmen bir İslam Birliği değildir.

Bernard Lewis'in ifadesiyle, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Ortadoğu'da iki buçuk devlet vardı; Osmanlı, İran ve yarım olan Mısır. 22 Mart 1945 tarihine gelindiğinde, 20 asıl ve 3 ek maddeden oluşan Arap Devletleri Birliği Paktı Antlaşması imzalanarak kurulmuştur, daha sonra bağımsızlıklarını kazanan Libya (1953), Sudan (1956), Fas ve Tunus (1958), Kuveyt (1961), Cezayir (1962), Güney Yemen (1967), Bahreyn, Umman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (1971), Moritanya (1973), Somali (1974), Filistin Kurtuluş Teşkilatı (1976) ve Cibuti (1977) birliğe üye olarak katılmışlardır. Güney Yemen ve Cezayir bağımsızlıklarına

¹²² Prof. Dr. Türkkaya Ataöv, www.turksolu.org, Türksolu Dergisinde yayınlanan "İsrail Nasıl Kurulmuştu?" isimli makale, 21.06.2010

¹²³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 56

zorlu m¼cadeleler sonucunda kavuştu. Diğer ¼lkeler genellikle barış yollarını arayarak bazen de sıkı pazarlıklar sonucu ortaya çıkan antlaşmalarla bağımsızlıklarını elde ettiler.

Arap Birliği, Ortadoğu'nun egemen Arap devletlerinin t¼m¼n¼ ortak siyasi amaçlar için biraraya getirmişti. Başlangıçta İngilizler tarafından desteklenen bu proje, çok geçmeden onlardan kurtularak ¼yelerinin zaman zaman çatışan amaçlarına uygun şekilde gelişmişti.¹²⁴

Arap Devletleri Birliği Paktındaki birkaç maddeye g¼z atmak gerekirse;

Madde 1 :

Arap Devletleri Birliği bu paktı imzalayan bağımsız Arap Devletleri'nden teřekk¼l eder. Her bağımsız Arap Devletinin buna katılmaya hakkı vardır. Eğer isterse, bu konuda bir talebi daimi genel sekreterliğe tevdi eder. Talebin takdiminden sonraki meclisin toplantısına arzeder.

Madde 2 :

Birliğin gayesi iştirak eden devletler arasındaki bağları kuvvetlendirmek, işbirliğini sağlamak, politik hareketlerini koordine etmek, bağımsızlıklarını ve hakimiyetlerini korumak ve genel olarak Arap devletlerinin işlerini, menfaatlerini g¼zetlemektir. Her devletin kendine has durum ve imkanlarıyla işbirliğini kuvvetlendirmesini şu noktalarda saymak lazımdır :

1. İktisadi ve mali meseleler: Bunlar ticari m¼badeleyi, g¼mr¼kler, para, tarım, end¼stri meselelerini içine alır,
2. Ulaştırma meseleleri: demiryolu, karayolu, uçak, gemi, telegraf, posta,
3. K¼lt¼rel meseleler,
4. Milliyet, eşdeğerlik (equivalence), vize, h¼k¼mlerin infazı ve suçluların verilmesi meselesi,

¹²⁴ Bernard Lewis, *a.g.e.*, s. 441

5. Sosyal işler,

6. Sağlık meseleleri.

Madde 3 :

Birliğin iştirak eden devletlerin temsilcilerinden kurulu bir meclisi olacak ve her devlet temsilcileri ne kadar olursa olsun bir rey hakkına sahip olacaktır. Bu meclis, birliğin hedeflerini gerçekleştirmeye ve katılan devletler arasında üst maddede belirtilen işleri ve diğer anlaşmaları icra etmeye bakacaktır. Yine bu meclisin işleri arasına uluslararası organlarla çalışma vesilelerine karar vermek ve bunlarla istikbalde emniyet ve barışı temin için, aynı zamanda ekonomik ve sosyal münasebetleri organizeye dayanabilecek kararlar vermek.

Madde 4 :

İkinci maddedeki işlerden herbirisi için birlikte temsil edilen devletlerden özel bir komisyon teşkil edilecektir. Bu komisyonlar, taslak halinde, ilgili devletlere teklif edilmesi için bu işbirliğinin esaslarını, sınırları da belirtilerek plan halinde tesbit etmekle uğraşırlar. Yukarıda zikredilen komisyonlara başka Arap Devletlerinin temsilcileri de katılabilir. Meclis bu temsilcilerin komisyonlara katılacakları halleri ve temsil etmedeki kaideleri tesbit eder.

Madde 5 :

Bir ya da daha fazla birlik üyesi arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı kuvvete başvurulmaz. Bir devletin bağımsızlığı, hakimiyeti, toprak bütünlüğü ile ilgili bir anlaşmazlık patlarsa ve münazaaya tutulan taraflar bu anlaşmazlığı çözmek için meclise başvururlarsa alınan kararlar mecburi olur, icrayı gerektirir. Bu halde aralarında ihtilaf olan devletler meclisin tartışmalarına ve kararlarına katılma hakkına sahip değildir. Bir savaşın doğmasından korkulan ihtilaflarda lig üyesi bir devlet veya ligden olsun olmasın herhangi bir devlet arasına birlik bir anlaşma temin etmek için arabulucu olarak girer. Arabuluculuk ve hüküm verme kararları büyük çoğunlukla alınır.¹²⁵

¹²⁵ İsmet Kayaoğlu, “İslam Ülkelerinin Yakın Tarihi” isimli makale, 04.04.2010, s. 18-19
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/735/9671.pdf>

İskenderiye Protokolü de bölgedeki çözümsüzlüğü giderecek bir sonuç ortaya koymamaktaydı. İngilizler bu konuya müdahil olmaya karar vererek, “Morrison Beyaz Kitabı’nı” deklare ettiler.

4.1.3. İngiliz Morrison Beyaz Kitabı

2. Dünya Savaşı’nın sonu, hem Araplar hem Yahudiler hem de İsrail için pek çok konunun netleşeceği beklentisinden hareketle, büyük bir umutla bekleniyordu.

İngilizler, Filistin politikaları ile ilgili bir komisyon oluşturmuş ve başına da İçişleri Bakanı Herbert Morrison getirilmiştir. Komisyon çalışmaları sonucunda “Morrison Beyaz Kitabı” isimli raporunu 26 Eylül 1944’de sundu. O dönem için açıklanmayan raporun içeriğine göre, İngilizlerin bu komisyon ile amaçladıkları, Araplar ve Yahudiler arasında bir taksim planıydı. Zaten o dönem için İngiltere’nin Ortadoğu Bakanı Filistinde üniter bir devletin kurulması gerektiğini, İngiliz hükümetine sunduğu raporla bildirmiştir.

Ayrıca Sömürgeler Bakanı ve Dışişleri Bakanlıkları da birkaç alternatif oluşturarak İngiliz Hükümeti’nin bilgisine sunmuştur. Bu alternatifler;

- 1- Taksim,
- 2- Üniter Devlet,
- 3- Yahudi göçlerine müsaadeye devam,
- 4- Filistini bugünkü (o günkü) idare şekli ile yani manda yönetimi altında götürmek.

Tüm bu alternatiflerin ortaya konulmuş olması ve tartışmaların uzaması dönem içerisinde İngiltere’nin aslında Filistin konusunda somut tek bir planının olmadığı, Filistin meselesinin çözümü için kesin bir tespitinin ve çözüm önerisinin de bulunmadığı görülmektedir.

Bu meseleden en az zararla çıkmak ve sorunu çözmek amacıyla belki de İngilizlerin buldukları en iyi yöntem, Birleşmiş Milletler'in kurulmasının ardından konuyu Birleşmiş Milletler'e devretmek olmuştur.

4.2. Birleşmiş Milletler ve Filistin Komitesi

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte pek çok insan hayatını kaybetmiş, savaşa katılan ve katılmayan pek çok ülke de bu savaşın zararlarını görmüştü.

2 Eylül 1945'de Missouri zırhlısında silah bırakışması imzalandığı gün, tüm cephelerde silahlar susmuş ve 2. Dünya Savaşı bitmişti.¹²⁶

İkinci Dünya Savaşı (1939-45) sırasında Nazi rejimi sistematik bir plan uygulayarak Avrupa'daki Yahudi toplumunu yoketme çalışmasına girişmiş ve bu planın uygulanması esnasında **1.5 milyonu çocuk, yaklaşık 6 milyon** Yahudi katledilmiştir. Nazi orduları tüm Avrupa'yı kasıp kavurmaya başladıkça, Yahudiler vahşi bir şekilde zulme uğramış, aklın alabileceği her türlü utanç verici duruma düşürülmüş, işkenceye maruz kalmış ve gettolarda yaşamaya mahkum edilmiş, buralardaki silahlı direniş kuvvetleri de daha ağır önlemlerle bastırılmıştır. Yahudiler gettolardan kamplara gönderilmiş, burada şanslı olanlar ağır işçi olarak çalışmış ancak büyük çoğunluk ya toplu olarak kurşuna dizilmiş ya da gaz odalarında ölüme gönderilmiştir. Bütün bunların sonucu olarak, Avrupa'yı savaş başlamadan önce terkedenler de dahil olmak üzere, bir zamanlar dünyadaki Yahudi cemaatinin en canlı ve hareketlisini oluşturan dokuz milyonluk nüfusun sadece üçte biri hayatta kalabilmiştir.¹²⁷

2. Dünya Savaşı'nın ardından "Yeni Dünya Düzeni"ni teşkil etmek amacıyla oluşturulan kuruluşlardan birisi de "Birleşmiş Milletler" idi. Birleşmiş Milletler, 24 Ekim 1945'de kuruldu.

Birleşmiş Milletler (BM) , Milletler Cemiyeti'ninkine benzer, ama daha karmaşık bir anayasal yapı, daha büyük bir bütçe, daha yaygın bir yönetim kadrosu ve en önemlisi bir başarısızlık deneyiminin verdiği derslerle kuruldu. Üye sayısı, eskisinin üye sayısının iki katından çok, organları ve uzmanlık kuruluşları daha gerçekçiydi. Kuruluşunda Asya ve Afrika

¹²⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, 20. Baskı Ekim 2011, s. 187

¹²⁷ <http://istanbul.mfa.gov.il>, İsrail İstanbul Başkonsolosluğu resmi internet sitesi

Devletlerinin temsili, daha bağımsızlıklarını kazanamadıklarından dolayı, çok sınırlı kalmışsa da Milletler Cemiyeti gibi temelde yalnızca bir Avrupa örgütü değildi. BM kuramda bütün devletlerin eşit ama uygulamada devletler arasındaki farkların benzerliklerden çok olduğu bir örgüttü. 1945’de devletlerin egemen eşitliği üzerine kurulmuş olmasına rağmen, üyeleri arasında ekonomik, toplumsal ve siyasal güçlerine göre aşama sırası çok belirgindi. Sonunda BM beş büyük devletin (ABD, Sovyetler Birliği, Fransa, İngiltere ve Çin) yürütme organındaki (Güvenlik Konseyi) üstünlüklerine dayandırıldı.¹²⁸

Daha önceden oluşturulmuş olan Milletler Cemiyeti’nden çıkarılan en önemli derslerden biri, Milletler Cemiyeti’nde büyük devletler hegemonyasının olmasıydı. Bu yüzden de Birleşmiş Milletlerin bu yanlışı tekrarlamaması gerekmektedir.

Bu düşüncelerin sonucunda Birleşmiş Milletler kurulurken iki nokta üzerinde dikkatlerin yoğunlaştığı görülmektedir :

- 1- Sadece büyük devletlerin oluşturduğu bir topluluk değil, çok sayıda devleti kapsayan bir birlik oluşturulması gerekliliği, bu sayede tam manasıyla bir dünya örgütü olmak.
- 2- Dünya barışı ve güvenliğine yönelik her türlü tehdite karşı güçlü şekilde harekete geçecek bir büyük devletler topluluğu ve onun güvenlik konseyini oluşturmak.

1945 yılından sonra uluslararası alandaki en etkili buluşma ve sorunları paylaşma kurumlarından birisi bu şekilde teşkil edilmiş oluyordu.

İngiltere, 2 Nisan 1947’de Birleşmiş Milletler’e resmen başvurarak, Filistin Meselesinin Genel Kurul’un gündemine alınmasını, Genel Kurulun bu mesele için bir oturum yapmasını meseleyi incelemek üzere özel bir komite kurmasını ve meselenin Genel Kurulun sonbahardaki normal toplantısında da ele alınmasını istedi.¹²⁹

Bu bağlamda bir de konumuzu direkt ilgilendiren Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan Birleşmiş Milletler Filistin Komisyonu’na bakmak gerekirse;

¹²⁸ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 204

¹²⁹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 84

BM Genel Kurulu'nun 15 Mayıs 1947'de 7 karşı, 45 olumlu oyla BM Filistin Özel Komitesi (United Nations Special Committee on Palestine – UNSCOP) kurulmasına, bu komitenin 11 üyeden oluşmasına ve komitenin raporunu en geç 1 Eylül 1947'de sunmasına karar vermiştir.¹³⁰

Komisyon Filistin'e gittikten sonra bir sonraki bölümde daha detaylı olarak değineceğimiz, bir azınlık planı ve bir çoğunluk planı hazırladı.

4.3. Taksim Planı

16 Haziran-24 Temmuz tarihleri arasında iki hafta süreyle çalışmalarını sürdüren komisyon bir karara vardı.

1947 yılında, Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (UNSCOP), Filistin'in, bir Yahudi devleti, bir Arap Devleti ve Kudüs'ü çevreleyen BM kontrolü altındaki bir bölge (*Corpus Separatum*) olmak üzere üçe bölünmesi yönünde tavsiyede bulunmuştur. Plana göre kurulacak Arap Devletine Gazze ve Refah sahil şeridi, kuzeyde Celile ve Nablus, El Halil ve Berşeva civarı verilmiştir. Kurulacak Yahudi Devleti ise Tel Aviv ve Hayfa civarındaki sahil bölgesini, güneyde Necef ve Hule vadilerini içermiştir. Planın üçüncü bölümünde Kudüs ve Beytüllahim şehirlerinin yönetimi Corpus Seperatum (Uluslararası kontrol birimi) statüsünde kabul ediliyor ve BM Vesayet Konseyi'ne bırakılmıştır. Planda ayrıca siyasi olarak taksim zorunlu olduğu, ancak bölgenin ekonomik birliğinin korunması gerektiği de belirtilmiştir.¹³¹

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 29 Kasım 1947'deki oylamada çoğunluk planı 13 red, 10 çekimser ve 33 kabul oyuyla 181 (II) A kararı olarak onaylanmıştır. BM taksim kararıyla nüfusun 2 / 3 çoğunluğunu oluşturan Filistin Araplarının kendi geleceklerini belirleme hakkını ihlal ederek kendi ilkeleriyle ters düşmüştür. Bu karar Birleşmiş Milletler'in temel kuruluş ilkeleriyle de çelişmiştir.¹³²

Bu kararda tetiği çeken ABD'nin Başkanı Harry S. Truman görevini bıraktıktan sonra yayımladığı iki ciltlik anı kitabında Yahudi baskı örgütlerinin ağırlığından ötürü pes

¹³⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 84

¹³¹ Berna Süer-Ayşe Ömür Atmaca, *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2006, s. 31-32

¹³² Henry Cattan, *Palestine, the Arabs and Israel*, Longmans, London and Harlow, 1969, s. 31

demektedir. İkinci ciltte (s. 153 ve 158) şöyle yazıyor: “ABD’de Yahudi önderlerinin ileri gelenleri Amerikan gücünü ve silâhlı kuvvetlerini Filistin’deki Yahudi amaçları yararına kullanmam için üstüme türlü baskılar yapıyorlardı... Başka hiçbir konuda Beyaz Saray’a yönelik böylesine baskı ve propaganda gördüğümü sanmıyorum. Siyasal içgüdülerle eyleme geçen ve gene siyasal tehditlere başvuran aşırı nitelikte Siyonist ileri gelenlerinin birkaçının ayak direktmeleri beni rahatsız etti ve sinirlendirdi.” Öte yandan, BMGK onayı hukuk açısından bağlayıcı değil, (tüm GK kararlarında olduğu gibi) “tavsiye” niteliğindedir.

Türkiye ile birlikte 6’sı müslüman 12 ülke, plana aleyhte oy vermişlerdir. Plana aleyhte oy veren ülkeler;

Afganistan, Hindistan, Irak, İran, Küba, Lübnan, Mısır, Pakistan, Suudi Arabistan, Suriye, Türkiye, Yemen, Yunanistan’dan oluşmaktadır.

Türkiye’nin bu tutumunda dinî bağlardan çok, bölünmenin bölgeye getireceği istikrarsızlık düşüncesi etkili olmuştur.¹³³

Diğer yandan; 1947’de BM Genel Kurul’unda “taksim planı”na göre, Filistin’de “iki devlet” kararı alınırken, Türkiye Arap ülkeleri ile birlikte karara muhalefet etmiştir. Ne var ki, 1948 Mayıs’ında İsrail, söz edilen karar doğrultusunda kurulduğunu ilan ederken, Türkiye, Fransa ve ABD’yle BM bünyesinde 1948 Aralık’ında “Filistin Uzlaştırma Komisyonu”nda yer almış, 1949 Şubat’ındaki İsrail-Arap ateşkesinden sonra da, İsrail’i tanımıştır. Aradan geçen 1 yıl 3 ayda değişen nedir? 1947 Mart’ında Truman Doktrini’yle ABD’yle müttefikliği başlayan Türkiye, Batı savunma konsepti içinde, İsrail’i tanıma gerçeğiyle karşı karşıya kalmıştır. Not almamız gereken bir konu da, ABD’deki Yahudi lobisinin Türk-ABD ilişkilerine olumlu etkisidir.¹³⁴

Kasım 1947’deki BM oylamasında Türkiye, Filistin’i, Yahudi ve Arap Devleti olarak ikiye bölen taksim planına karşı oy verdi. Müslüman ve bölgesel krallıklar zahiren veya gerçekten böyle davranmışlarsa da Türkiye’nin anti-komünizm konusundaki uzlaşmazlığı en büyük

¹³³ Stratejik Düşünce Enstitüsü, *Türkiye-İsrail İlişkileri*, SDE Analiz Ekim 2011, s. 7

¹³⁴ Deniz Tansi, *a.g.e.*, s. 9-45

motivasyondur. İngiltere'nin Ortadoğu'da bulunmasında Türkiye'nin hayati çıkarı vardı ve Yahudi Devleti'nin Sovyetler Birliği için koçbaşı olmasından korkuyordu.¹³⁵

Yıllardır süregelen toprak el değiştirmelerine karşın, Filistin'de Yahudilerin topraklarının oranı % 6 civarındaydı.¹³⁶

181 sayılı karar, Filistin topraklarının yüzde 55'ini Yahudilere ve yüzde 45'ini de Araplara vermiştir.¹³⁷

Shalom bir makalesinde :

Moskova bölünmeyi, bölgede İngiliz etkisini kırmanın bir yolu olarak görüyordu. İsrail, baskın feodal monarşilere göre daha az Batı yanlısı olarak değerlendiriliyordu. Filistinliler 1947'de kendilerine ait bir devlet hakkına sahip değil miydiler? Bu imkanı İsrail'le savaşmak suretiyle yok eden kendileri değil mi?¹³⁸ demektedir.

Genel olarak Taksim planı Yahudiler tarafından ilerideki talepleri için kendilerine bir kolaylık sağlayacağı için planı derhal kabul etmişlerdir. Araplar ise planı tümünden reddetmişlerdir.

5. İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE ULUSLARARASI YANSIMALAR

5.1. İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Arap-İsrail Savaşı

İsrail Devleti'nin kuruluşuna giden süreçte pek çok sorunun olduğu görülmekteydi. Konunun giderek karmaşık bir hal aldığı da apaçık ortadaydı.

Ancak Arap-İsrail çatışmasında sorulması gereken üç soru vardı :

1- İsrail var olacak mı ?

¹³⁵ Amikam Nachmani, *Israel, Turkey and Greece Uneasy Relations in the East Mediterranean*, Frank Cass co. Ltd. Great Britain 1987, s. 44-45

¹³⁶ Stephen R. Shalom, *İsrail Filistin Krizi İçin Arkaplan*, Çev. Ali K. Saysel, Mayıs 2002, s. 1

¹³⁷ M. Lütfullah Karaman, *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 17-21

¹³⁸ Stephen R. Shalom, *a.g.e.*, s. 2

2- Olacaksa, sınırları ne olacak ?

3- Bu sınırların içinde kim hüküm sürecek ?¹³⁹

Ben Gurion'un Filistin'in taksimi hakkındaki görüşleri ise şu şekildeydi :

“Biz, vesayeti ve yabancı tahakkümünü reddediyoruz. Filistin’de bir Yahudi Devleti’nin kurulması Birleşmiş Milletler kurulunun kararına bağlı değildir. Bevin’in nüfuzu altında bulunan Amerikan siyasetine rağmen bir Yahudi Devleti kuracağız. Esasen Yahudi Devleti doğmuştur ve onunla başa çıkabilmek için mühim silahlı kuvvete ihtiyaç vardır. Böyle olduğu takdirde kendimizi müdafaa etmeyi bileceğiz.”¹⁴⁰

İsrail, BM Genel Kurulu’ndaki 181 sayılı karar paralelinde 14 Mayıs 1948’de kurulmuştur.

181 sayılı karara göz atmak gerekirse;

Birleşmiş Milletler Taksim Planı (29 Kasım 1947)

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER FİLİSTİN İÇİN BÖLÜNME PLANI ÖNERİSİ

Karar No: 181 (II) 29 Kasım 194765

Genel Kurul,

Mandater hükümetin, Filistin hükümetinin geleceği sorununda hazırlanmak üzere Özel Komite oluşturulması ve bilgilendirilmesi isteğini belirttiği ikinci olağan toplantısından sonra özel bir toplantı yaparak,

- ✓ *Özel Komite kurarak ve ona Filistin sorunuyla ilgili bütün konu ve sorunların araştırılması ve sorunun çözümü için öneriler hazırlaması talimatını vererek,*
- ✓ *Özel Komite’nin oybirliğiyle onayladığı bir dizi öneriyle Özel Komite’nin çoğunluğunun kabul ettiği ekonomik birlik içinde bölünme planının bulunduğu raporunu (belge A/364) alıp inceleyerek,*

¹³⁹ Bernard Lewis, *a.g.e.*, s. 461

¹⁴⁰ Vakit Gazetesi, 16 Mart 1948

- ✓ *Filistin'de mevcut durumun uluslararasıdaki genel refah ve dostça ilişkileri bozmakta olduğunu dikkate alarak,*
- ✓ *Mandater hükümetin 1 Ağustos 1948 tarihine kadar Filistin'in tamamıyla boşaltılmasını planladığı açıklamasını dikkate alarak,*
- ✓ *Filistin'in mandater hükümeti Birleşik Krallığa ve Birleşmiş Milletlerin bütün öteki üyelerine, gelecek Filistin hükümeti için ekonomik birlik içinde bölünme planını kabul etmelerini ve uygulamalarını aşağıda açıklandığı biçimiyle önermektedir;*

A-

- a) *Plan'ın uygulanması için zorunlu önlemleri Güvenlik Konseyi alacaktır,*
- b) *Güvenlik Konseyi, eğer geçiş dönemi koşulları böyle bir değerlendirmeyi gerektirirse, Filistin'de durumun barış için bir tehdit oluşturduğuna karar verecektir. Güvenlik Konseyi böyle bir tehdidin varlığına karar verirse, sözleşmenin 39. ve 41. maddeleri gereği, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla, Genel Kurul'un önlem almaya yetkili olduğunu, Birleşmiş Milletler Komisyonu'nun bu kararlarla belirlendiği gibi Filistin'de kendisine verilen işlevleri yerine getireceğini kararlaştırabilecektir,*
- c) *Güvenlik Konseyi, sözleşmenin 39. maddesi çerçevesinde, bu kararlarla öngörülen çözümün kuvvetle değiştirilmesi girişimlerini, barışa yönelik tehdit, barışın ihlali veya saldırganlık eylemi olarak kararlaştırmıştır,*
- d) *Dominyon Konseyi bu planla kendisi için öngörülen sorumluluklar hakkında bilgilendirilmiştir, Filistin'de yaşayanlara bu planın yürütülmesi için kendilerine düşen zorunlu önlemlerin alınması çağrısında bulunur.*

Bütün hükümetlere ve halklara bu önerilerin yürütülmesini zorlaştıracak veya geciktirecek eylemlerden kaçınmaları için başvurarak ve Genel Sekreter'in 1. bölüm, B kesimi, aşağıdaki 1. paragrafta değinilen komisyon üyelerinin kendi kararlaştıracağı uygun biçim ve

koşullardaki seyahat ve iaşe masraflarını ödemeye ve komisyona Genel Kurul tarafından verilen işlevleri yürütmesinde zorunlu kadroyu sağlamaya yetkili olmasına karar verir.

Genel Kurul, 29 Kasım 1947'de 128. toplantısındaki karar gereği Bolivya, Çekoslovakya, Danimarka, Panama ve Filipinler'i Birleşmiş Milletler Filistin Komisyonu'na seçmiştir.

B-

Genel Kurul,

Genel Sekreter'e Filistin'in gelecekteki hükümetiyle ilgili kararın son paragrafında belirtilen amaçlar için Çalışma Sermayesi Fonu'ndan 2.000.000 doları aşmamak üzere para çekmesi için yetki verir.

a. Manda'nın Sona Ermesi, Bölünme ve Bağımsızlık

I. Bölüm – Filistin'in Gelecek Anayasası ve Hükümeti

a. Mandanın Sona Ermesi, Bölünmesi ve Bağımsızlık

- 1. 1. Filistin mandası mümkün olduğu kadar kısa zamanda fakat her halükarda 1 Ağustos 1948'den geç olmamak koşuluyla sona erecektir,*
- 2. Mandater hükümetin silahlı kuvvetleri Filistin'den kademeli olarak çekilecektir, çekiliş mümkün olduğu kadar kısa zamanda tamamlanacak fakat her halükarda 1 Ağustos 1948'den sonraya kalmayacaktır,*
- 3. Bağımsız Arap Devleti ve Yahudi Devleti'yle bu planın III. bölümünde belirlenen Kudüs şehri özel uluslararası rejimi mandater hükümetin silahlı kuvvetlerinin çekilişinin tamamlanmasından sonra iki ay içinde, fakat herhalde 1 Ekim 1948'den geç olmamak koşuluyla kurulmuş olacaktır. Arap Devleti'nin, Yahudi Devleti'nin ve Kudüs Şehri'nin sınırları, aşağıda II. Ve III. bölümlerde tanımlanmıştır,*
- 4. Genel kurulun Filistin sorunuyla ilgili önerileri kabul etmesiyle, bağımsız Arap ve Yahudi Devlet'lerinin kurulması arasında kalan dönem geçiş dönemi olacaktır.*

C-

Kudüs Şehri

Kudüs şehrinin sınırları Kudüs şehriyle ilgili önerilerde tanımlandığı gibidir.

III. Bölüm – Kudüs Şehri

a. Özel Rejim

Kudüs şehri corpus seperatum (özel uluslararası rejim) altında kurulacak ve Birleşmiş Milletler tarafından yönetilecektir. Dominyon Konseyi yetkisinin sorumluluklarını Birleşmiş Milletler adına yüklenecektir,

b. Şehri Sınırları

Kudüs şehri mevcut Kudüs Belediyesi ile çevresindeki kasaba ve köyleri içerecek, en doğuda Ebu Dis, en güneyde Betlehem, en batıda Ein Karim (Motsa inşa alanı da dahil olmak üzere) ve kuzeyde Shufat'a kadar uzanacaktır.¹⁴¹

diye sıralanan hükümleri içermektedir.

Arap dünyası ise, 181 sayılı kararı muhatap almadan, İsrail'in kuruluşunu reddetmiş, kurulduğu günü de "Nakba" yani "kıyamet günü" olarak adlandırmıştır.¹⁴²

Nakba kelimesi, Filistinliler açısından felaket olarak görülen İsrail Devleti'nin bağımsızlık ilanını ve ardından gelişen olayları nitelemek için kullanılır. Bu nedenle İsrail'in bağımsızlığını ilan ettiği tarih olan 14 Mayıs 1948 tarihini takip eden gün olan 15 Mayıs 1948 Nakba Günü olarak sembolleşmiştir.

İsrail ise, 1948-1949 yıllarını "Bağımsızlık Savaşı" olarak nitelendirmektedir.¹⁴³

İngiliz yönetimi daha önce 14 Mayıs bitiminde İngiliz manda yönetiminin sona ereceğini açıklamıştı. İngiliz manda yönetiminin bitmesinden birkaç saat önce Tel-Aviv'de toplanan Yahudi Ulusal Konseyi yayınladığı bir deklarasyonla İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etti

¹⁴¹ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 220-221

¹⁴² Deniz Tansi, *a.g.e.*, s. 55

¹⁴³ Deniz Tansi, *a.g.e.*, s. 55

ve Ben – Gurion başkanlığında geçici bir hükümet kuruldu. Ben Gurion aynı zamanda Savunma Bakanlığı görevini de sürdürüyordu. Moshe Shertok ise Dışişleri Bakanı'ydı. İsrail'in kuruluş ilanı şu bildiri ile duyurulmuştur :

Eretz-İsrail Yahudi halkının doğum yeridir. Burada ruhani, dini ve siyasi kimlikleri biçimlenmişti. Burada ilk kez devlet olma haklarını aldılar, ulusal ve evrensel öneme sahip kültürel değerler yarattılar ve dünyaya ölümsüz Kitapların Kitabını kazandırdılar.

Zorla topraklarından sürgüne yollandıktan sonra, insanlar bununla dağılımları süresince inançlarını korudular ve buraya geri dönüşleri için ve burada siyasi özgürlüklerini tekrar kurmak için hiçbir zaman dua ve umut etmeyi bırakmadılar.

Bu tarihi ve geleneksel bağlılıkla harekete geçen Yahudiler antik anavatanlarında tekrar hayatlarını kurmak için her yeni nesilde mücadele ettiler. Geçtiğimiz on yıllarda yığınlar halinde geldiler. Öncüler, Ma'apilim ve savunucular, çölleri verimlileştirdiler, İbranice dilini canlandırdılar, köyler ve kasabalar kurdular, ve kendi ekonomisini ve kültürünü kontrol eden, barışı seven; ancak kendini savunmayı bilen, ilerlemenin nimetlerini tüm ülke halkına getiren ve bağımsız bir milliyete doğru ilerleyen başarılı bir topluluk oluşturdular.

5657 yılında (1897), Yahudi devletinin ruhani lideri çağrısında, Theodor Herzl, ilk Siyonist Kongresi toplandı ve Yahudi halkının kendi ülkelerinde ulusal yeniden doğuş hakkını ilan etti.

Bu hak 2 Kasım 1917 tarihli Balfour Deklerasyonu'nda tanındı ve Milletler Cemiyeti'nin, belirgin şekilde, Yahudi halkı ve Eretz-İsrail arasındaki tarihi bağlantıya ve Yahudi halkının kendi milli evini tekrar inşa etme hakkına uluslararası tasdik veren Mandası'nda tekrar doğrulandı.

Yahudi halkının yakın zamanlarda yaşadığı facia – Avrupa'daki milyonlarca Yahudi'nin katliamı – evsizlik meselesini çözenin aciliyetini gösteren başka açık bir kanıttı; bu Eretz-İsrail'de anavatanın kapılarını her bir Yahudi'ye açacak ve Yahudi halkına milletlerarası nezaketi üyesinin saygınlık statüsünü verecek Yahudi Devleti'ni tekrar kurarak gerçekleştirecektir.

Zorluklardan, kısıtlamalardan ve tehlikelerden yılmayan Avrupa'daki Nazilerin Yahudi

Soykırımı'ndan kurtulanlar, ve ayrıca dünyanın diğer yerlerinden gelen Yahudiler Eretz-İsrail'e göç etmeye devam ettiler ve kendi ulusal anavatanlarında saygınlık, özgürlük ve dürüst çalışma hayatı haklarını aramayı asla bırakmadılar.

İkinci Dünya Savaşı'nda, bu ülkenin Yahudi nüfusu özgürlük ve barış seven ülkelerin Nazi güçlerinin kötülüklerine karşı mücadelesine tam katkıda bulundular, ve askerlerinin kanıyla ve savaş çabasıyla Birleşmiş Milletler'i kuran kişiler arasında tanınma hakkını kazandılar.

29 Kasım 1947'de, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Eretz-İsrail'de bir Yahudi Devleti'nin kurulması çağrısında bulunan bir çözüm sundu; Genel Kurul, Eretz-İsrail sakinlerinin bu çözümün uygulanması için kendilerine düşenlerle ilgili gerekli adımları atmalarını istiyordu. Birleşmiş Milletler'in bu Yahudi halkının kendi ülkelerini kurma hakkını tanıması değiştirilemez.

Bu hak Yahudi halkının, tüm diğer ülkelerde olduğu gibi, kendi bağımsız ülkelerinde kendi kaderlerinin efendileri olmalarıyla ilgili doğal hakkıdır.

Buna uygun olarak bizler, Bireylerin Konseyi üyeleri, Eretz-İsrail'in Yahudi topluluğunun ve Siyonist hareketin temsilcileri, burada Eretz-İsrail üzerindeki İngiliz Mandası'nın sonlandığı bugünde, kendi doğal ve tarihi hakkımızın vasıtasıyla ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu çözümünün gücüne dayanarak, bu vesileyle İsrail Devleti olarak bilinecek Eretz-İsrail'de bir Yahudi Devleti'nin kurulmasını beyan ediyoruz.

Manda'nın sonlandığı andan itibaren, bu akşam, Sebt günü arifesi, 6 Iyar 5708 (15 Mayıs 1948) seçili Kurucu Meclis tarafından en geç 1 Ekim 1948'e kadar kabul edilecek anayasaya uygun olarak devletin seçilmiş, düzenli otoritelerinin kurulmasına kadar, "İsrail" olarak adlandırılacak Yahudi Devleti'nde Bireyler Konseyi geçici Devlet Konseyi olarak hareket edecek ve yürütme organı, Bireylerin Yönetimi, devletin Geçici Hükümeti olacaktır.

İsrail Devleti, Yahudi göçüne ve sürgündekilerin toplanmasına açık olacaktır; ülkenin kalkınmasını tüm bireylerinin yararına olacak şekilde teşvik edecektir; İsrail'in Peygamberlerinin öngördüğü gibi özgürlüğe, adalete ve barışa dayanacaktır; din, ırk ve cinsiyet ayrımı olmadan tüm vatandaşlarının sosyal ve siyasi haklarında eşitliği garanti edecektir; din, vicdan, dil, eğitim ve kültür özgürlüğü sağlayacaktır; tüm dinlerin Kutsal

Yerlerini koruyacaktır; ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin ilkelerine bağlı olacaktır.

İsrail Devleti, 29 Kasım 1947 Genel Kurul çözümünün uygulanması için Birleşmiş Milletler'in tüm örgütleriyle ve üyeleriyle işbirliği yapmaya hazırdır ve Eretz-İsrail'in tümünde ekonomik birliği kurmak için gerekli adımları atacaktır.

Birleşmiş Milletler'e ülkesini kurmakta ve İsrail Devleti'nin milletlerarası nezakete kabul edilmesini sağlamakta Yahudi halkına yardımcı olması çağrısında bulunuyoruz.

Aylardır bize yönelik yapılan saldırılar esnasında – İsrail Devleti'nin Arap sakinlerine barışı koruma ve tam ve eşit vatandaşlık ve tüm bölgesel ve kalıcı kurumlarında gereken temsil temelinde ülkenin inşa edilmesine katılmaları çağrısında bulunuyoruz.

Tüm komşu ülkelemize ve vatandaşlarına barış ve iyi komşuculuk teklifiyle elimizi uzatıyoruz ve kendi ülkesine yerleşmiş bağımsız Yahudi halkıyla işbirliği ve ortak yardım bağları oluşturma çağrısında bulunuyoruz. İsrail Devleti, Ortadoğu'nun tamamının kalkınması için üzerine düşeni gerçekleştirmeye hazırdır.

Diasporadaki Yahudi halkına, Eretz-İsrail'deki Yahudilere göç ve inşa etme görevlerinde yardım etmeleri ve çok eski bir hayali gerçekleştirmede – İsrail'in kurtarılmasında – karşılaşılabilecek zorluklarda destek çıkmaları çağrısında bulunuyoruz.

Tanrı'ya güvenerek, anavatan toprağında, Tel Aviv şehrinde, bu Sebt Günü arafesinde, 5 Iyar 5708 (14 Mayıs 1948) tarihinde Devlet Geçici Konseyi'nin bu oturumunda bu beyannameye imzalarımızı atıyoruz.

Tessler de “*A History of The Israeli Palestine Conflict*” isimli çalışmasında konuya şu şekilde yer vermiştir :

İsrail toprağı Yahudi halkının doğum yeridir. Burada onların ruhları, dinleri ve ulusal kimlikleri oluştu. Burada onlar bağımsızlığa ulaştı, ulusal kültürleri ve evrensel değerleri oluştu. Burada onlar Bible'yi (Kitab-ı Mukaddes – Tevrat) Dünya'ya armağan etti.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Mark Tessler, *a.g.e.*, s. 269

II. Dünya Savaşı'ndan güç kaybederek çıkan İngiltere'nin Yahudi terörüne ek olarak ABD baskısıyla da karşılaşması, taşımasının imkansızlaştığı Filistin yükünü Birleşmiş Milletler'e atmasını kaçınılmaz kılmıştır.¹⁴⁵

İsrail Devleti'nin ilanından 11 dakika sonra ABD Başkanı Truman İsrail'i fiilen tanımıştır. ABD'nin tutumu, İsrail'in uluslararası alanda tanınmasının yolunu açmıştır.¹⁴⁶

Aslına bakılırsa, “de facto”(fiili durum olarak) diye nitelendirdiği İsrail Devleti'nin kurulmasında Amerika'nın desteği belirleyici olmuştur. Amerika'da Hitler'in “Holocaust”larının 1942'den itibaren öğrenilmesiyle, Amerika kamuoyunda geniş bir Yahudi sempatisi yayıldı. Amerika'da Hitler'in katliamlarını önleyemeyen müttefiklerin özellikle ABD'nin hayatta kalan Yahudilerin talepleri olan yurtlarında (Filistin) devlet kurmalarının sağlanmasının Yahudilerin acılarını biraz olsun telafi edebileceği yönünde duygusal bir yaklaşım gelişmiştir. II. Dünya Savaşı'nın sonunda Yahudilerin geleceği ABD'nin tutumuna bağlı kalmıştır. ABD için Yahudileri mülteci olarak kabul etme büyük bir sorun olmuş, bu sorunun çözümünü Filistin'e Yahudi göçüne izin vermesi için İngiltere'ye siyasi baskı uygulamada bulmuştur. Sovyetler Birliği, İsrail'in kuruluşunu “de jure” olarak nitelendirmiştir.

Sovyetler Birliği de İsrail'i diplomatik olarak tanıırken aynı zamanda ABD ve Sovyetler, İsrail'e öncelikli diplomatik yardım liderliği yapmakta rekabet etmişlerdi.¹⁴⁷

Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu'ya yöneldi. Henüz savaşın sonlarında Müttefikler arasında yapılan konferanslarda Sovyetlerin;

- 1- *İtalyan sömürgelerinden pay istemesi,*
- 2- *Türkiye ve İran'dan isteklerde ve bu amaçla girişimlerde bulunması,*
- 3- *Yunanistan'daki iç savaşı körüklemesi.*

¹⁴⁵ Charles D. Smith, *Palestine and The Arab – Israeli Conflict*, San Diego State University, ST Martin's Press, New York, 1988, s. 112

¹⁴⁶ Alan R. Taylor, *The Super-Powers and the Middle East*, 1991, s. 144

¹⁴⁷ Mark Tessler, *a.g.e.*, s. 269

Sovyetler'in Ortadoğu politikasına öncelik verdiğini gösterir.

- 1) Sovyetler Birliği, Balkan Bölgesi'nde ele geçirdiği yerlerin güvenliğini sağlamıştı. Ancak "Güneyi" açık kalmıştı. Bu nedenle güney bölgesi için de bir hat oluşturmak durumundaydı,
- 2) İngiliz ve Fransızların, Ortadoğu'da gün geçtikçe kan kaybetmeleri, İtalya'nın Ortadoğu'da zayıflaması ve böylece ortaya çıkan boşluğu, fırsattan istifade değerlendirmek istemesi,
- 3) Sıcak denizlere Akdeniz yoluyla girmek, bununla da Avrupa, Afrika ve Amerika arasındaki Atlas Okyanusu'na kadar uzanabilmek,
- 4) İdeolojik ve ekonomik yayılımı için yeni sahalar elde etmek.

Sovyetler; Suriye, Mısır, Cezayir'de deniz üsleri kurmuş ve Akdeniz'de büyük bir donanma meydana getirmişlerdir. İlerleyen tarihlerde bölgeye yapılan Sovyet yardımları, ekonomik alanla birlikte, askeri alana da kaymıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'da aktif bir politika izleyen Sovyetler Birliği, özellikle bazı Arap devletleri üzerinde etki sahibi olabilmiş, bu yolla da bölgeye girebilmiştir.

Akdeniz'de savaş öncesinde egemen olan Batı devletlerinin yerini doldurmayı başarabilmiştir. Bundan böyle de Ortadoğu'da da etkili bir devlet haline gelmiştir.

Sovyetler Birliği, İsrail'i 17 Mayıs'ta tanıdığını açıkladı. 18 Mayıs'ta Polonya ve Uruguay, 19 Mayıs'ta ise Çekoslovakya ve Yugoslavya ve 24 Mayıs'ta da Güney Amerika İsrail Devleti'ni resmen tanıdı. Sovyetler Birliği'nin, Ortadoğu coğrafyasında asıl düşmanı Amerika Birleşik Devletlerinden ziyade İngiltere idi. İngiltere'nin Ortadoğudaki hakimiyetini sarsmak adına İsrail Devleti'nin kurulmasını bir fırsat olarak nitelendiriyordu. Bu amaca hizmet etmek adına, Arap-İsrail Savaşı sırasında, o dönem Sovyet uydusu konumunda bulunan Çekoslovakya aracılığıyla İsrail'e silah desteği uyguluyordu.

Nasır, 2 Ekim 1950 günü yayınlanan The Times gazetesine konuya açıklık getirmek amacıyla şu açıklamalarda bulunuyordu :

- 1- 1955 Şubatı'ndan sonraki Gazze çatışmalarından sonra Mısır kendisini “güvenliksiz” hissetmiştir. Çünkü, bir yandan İsrail İngiltere'den Sherman tankları, Fransa'dan da avcı uçakları, tanklar ve toplar alırken, öte yandan da bazı İsrail yetkilileri İsrail'in topraklarını genişletmesi gerektiğinden söz etmekteydiler. Bu durumda Mısır, ne acz içindeki Birleşmiş Milletler'e ve ne de “yararsız” hale gelmiş olan 25 Mayıs 1950 Deklarasyonuna güvenebilirdi,
- 2- Mısır ordusu eskiden beri İngiliz silahları ile donatıldığı için, İngiltere'den silah almak istenmişse de, İngiltere vermemiştir. Kahire radyosu, yayınları ile Cezayir Bağımsızlık Hareketi'ni desteklediğinden, Fransa da Mısır'a silah vermeyi kesmiştir. Amerika ise önce “İngiltere'nin etkisiyle” silah satmamış, sonra da karşılıklı bir güvenlik paktını şart koşmuştur ki, bunu da Mısır kabul etmemiştir,
- 3- Mısır, buna rağmen, “Demir Perde”den silah alacağını Amerika ve İngiltere'ye bildirmiştir,
- 4- Bir komünist ülkeden silah almakla, Mısır kapılarını komünizme açacak değildir,
- 5- Mısır'ın silahlanması, Ortadoğu'da bir silahlanma yarışını başlatmayacaktır. Çünkü İsrail esasen tek taraflı olarak bu yarışını sürdürmektedir.¹⁴⁸

Mısır bu açıklamayı takip eden süreçte, Çekoslovakya'dan silah alımı gerçekleştirdi. ABD ve Sovyetler arasındaki diplomatik liderlik yapma yarışı elbette ki askeri alanlarda da devam etmişti. Nitekim ABD'nin bazı özel kaynaklar aracılığıyla da İsrail'e silah yardımı yaptığını söylersek yanılmış olmayız. Ayrıca yaptıkları baskılar ile daha önceden Mısır'a yerleşmiş olan İngiliz ve Fransız askerlerinin de geri çekilmelerini sağlamıştır. Bir diğer ABD-Sovyetler ortak hareketi de Birleşmiş Milletler'de yaşanmıştır. İki büyük devletin önerisiyle İsrail, 11 Mayıs 1948'de hem de yaşanan tüm olumsuzluklar şiddetli bir şekilde devam ederken, Birleşmiş Milletler üyesi olmuştur.

¹⁴⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 141-142

2. Dünya Savaşı'nın akabinde ABD, evrensel bir politika sürdürmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nin, Batı dünyasının liderliğini ve sorumluluğunu yüklenmesine gerekçe olarak gösterilen neden, Sovyetler Birliği'nin dünyaya yayılma girişimi ve buna karşı, kendi dışında kalan Batı devletlerinin güçsüzlüğüdür. Sovyetler'in; Türkiye, Yunanistan ve İran üzerinde artan dayatmalarının ardından, daha önce de belirttiğimiz üzere İngiltere, 1947 yılında, artık bu rolü oynayamayacağını Amerika Birleşik Devletleri'ne bildirerek, Ortadoğu'nun hamisi olma özelliğini ABD'ye devretmek istemişti. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere'nin yerini almak ve Sovyet yayılcılığını aşmak için, 1947 Mayıs'ından itibaren Türkiye ve Yunanistan'a yardımları hızlandırmış ve de resmen Ortadoğu politikasındaki yerini almıştır.

Fransa ise, savaşın ardından, öncelikle yaralarını sarma çabasına girmişti. Ayrıca, başka sömürgeciler tarafından işgal edilen ve savaştan sonra boşaltılan, ancak kendisiyle bağları kopan sömürgelerine yeniden yerleşmeye çalışmıştı. Fransa, hem iç hem de dış sorunlarından dolayı, savaş öncesi ve sırasında etkinliğini yitirdiği Ortadoğu coğrafyasında yeniden aktif bir politik yaklaşım sergileyemedi.

Birleşmiş Milletler'in taksim planı Arap ülkeleri arasında tepkiyle karşılanmıştır. 11 Aralık 1947 tarihinde Amerikan yetkilileri ile görüşen, Irak Dışişleri Bakanı Fadıl Cemali, Arapların bu taksimi kabul etmektense ölmeyi tercih edeceklerini söylüyordu. Nitekim Arap Devletleri, 8-12 Aralık tarihleri arasında toplandıkları ve sonuç bildirisini 17 Aralık 1947'de yayınladıkları Kahire Toplantıları'nda, Filistin'in taksim kararını önlemek için savaşa gitme kararı almışlardır.

Mısır, Irak, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen Dışişleri Bakanları'nın yayınladıkları bildiride;

Birleşmiş Milletler kararına karşı mücadeleye kararlı olduklarını, “Allah'ın izni ile bu mücadeleyi başarılı bir neticeye ulaştıracaklarını”, taksim'i önlemek için “kesin tedbirler” almaya karar verdiklerini, taksim kararının “self-determinasyon” prensibinin bir ihlali olduğu, taksim kararı ile 500.000 Arapın Yahudi boyunduruğu altına gireceğini söylüyorlardı.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 90

Adına “Arap Kurutluş Ordusu” denilen birliklere Filistinli Arapların dışında, Suriye ve Irak’tan gelen gönüllüler de katılmıştı. Arap Devletleri 17 Aralık 1947 Kahire Toplantılarının ardından İsrail kurulana dek iki kez daha toplandı. Bu toplantılar, 10 Nisan 1948’de yine Kahire’de ve 24-25 Nisan 1948’de Amman’da yapıldı.

Ürdün Parlamentosu ise 26 Nisan’da Arap Lejyonu’nun Filistin’e gönderilmesi kararını aldı. Kral Abdullah yaptığı basın toplantısında, “Filistin’i kurtarma şerefi bana düşmüştür” diyordu.¹⁵⁰

Çatışmaların şiddetlenmesindeki ana etkenin İngiltere’nin bölgeden 15 Mayıs 1948’de çekileceğini bildirmesi dersek yanılmış olmayız. Aralık 1947 - Şubat 1948 döneminde İsrail savunma savaşı uygulamış ve Tel-Aviv, Kudüs ve Hayfa şehirlerinin güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.

Sömürgeler Bakanlığı’ndan 5 Şubat 1948’de yapılan açıklamaya göre, 30 Kasım 1947-1 Şubat 1948 arası dönemde meydana gelen çarpışmalarda, 427’si Arap, 381’i Yahudi, ve 56’sı da İngiliz olmak üzere 864 kişi ölmüş ve 1035’i Arap 725’i Yahudi ve 181’ide İngiliz olmak üzere 1941 kişi de yaralanmıştır.¹⁵¹

1 Şubat – 1 Mart tarihleri arasında ise iyice şiddetlenen çatışmalar sonucunda, taraflardan 1015 kişi hayatını kaybetmiş, 1000’den fazla kişi de yaralanmıştır. 22 Nisan’da Araplar Hayfa’dan çekilmek zorunda kaldılar. Hayfa bir liman şehri olmasından dolayı çok önemli bir konuma sahipti. 5 gün içinde Hayfa’dan 15.000’e yakın Arap Hayfa’yı terk etmek zorunda kaldı. Daha önceki göçleri de eklersek toplamda 55.000’ e yakın Arap Hayfa’yı terketmişti. Ardından 14 Mayıs tarihinde, Hayfa, Taberiye, Yafa, Samakh ve Safed Yahudilerin kontrolü altına girmiş bulunmaktaydı.

İsrail’in kuruluşundan birkaç saat sonra 14–15 Mayıs gecesi Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak birlikleri üç yönden Filistin topraklarına girmeye başladılar. Böylece Birinci Arap-İsrail Savaşı başlamış oluyordu. 10 Haziran 1948’de 30 günlük ateşkes sağlandı. Ancak, çatışmalar 1948 yılı sonlarına kadar devam etti.¹⁵²

¹⁵⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 91

¹⁵¹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 91

¹⁵² Türel Yılmaz, *a.g.e.*, s. 58-59

Çatışmalar tam manasıyla, 7 Ocak 1949'da Rodos Adası'nda imzalanan ateşkes antlaşmasıyla son bulmuştur. Sahil kesimi ve düşman saldırıları arasında sıkışan Yahudiler, kendilerinden pek de beklenmeyecek bir cesaret örneği sergileyerek Araplara karşı direndiler. Elbette ki bu kazanımda Arap Birliği liderlerinin savaşı kazanacaklarına olan kesin inançlarının da etkisi vardı.

15 – 22 Mayıs tarihleri arasında, Arap ordularından Mısır birlikleri Gazze'yi, Ürdün birlikleri ise Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü kontrol edebilmiş, diğer Filistin topraklarını İsrail işgal etmiştir. Mısır'ın 6 Ocak 1949'da ateşkesi kayıtsız şartsız kabul ettiğini bildirmesi ve 24 Şubat'ta İsrail – Mısır ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla 1948 – 1949 Arap – İsrail Savaşı sona ermiştir. İsrail 23 Mart'ta Lübnan, 3 Nisan'da Ürdün, 20 Temmuz'da Suriye ile ateşkes antlaşmaları imzalamıştır. Taksim Planı'na göre Filistin toprakları % 42 Arap Devleti, % 56 Yahudi Devleti ve % 2 Kudüs ve çevresini içine alan uluslararası bölge olarak bölünmüşken, savaş sonunda İsrail, Filistin topraklarının % 77'sini ele geçirmiştir.¹⁵³

İleride “Gazze Şeridi” olarak adlandırılacak olan bölgede Mısır hakimiyeti oluştu. Doğu Kudüs'ü ve Şeria Irmağı'nın batısında kalan toprakları Ürdünlüler ele geçirirken, Ölü Deniz'in doğu kısmı Suriyelilere kaldı.

2 Haziran'da Macaristan ve 14 Haziran'da da Romanya, İsrail'i resmen tanıdılar. İsrail'i tanıyan ülkelerin en önemli ortak noktalarının Sovyet uydusu ülkeler olması gözden kaçmıyordu.

Bu arada İsveçli arabulucu Kont Folke Barnadotte, Birleşmiş Milletler adına Filistin'de yaptığı araştırmalar sonucu; iki taraf arasında bir dengesizlik bulunduğu, Filistinlilerin içinde buldukları durum, Yahudi göçlerine kısıtlamalar getirilmesi gerekliliği ve İsrail'in fazladan toprak elde ettiğini, ayrıca Filistinli mültecilerin topraklarına geri döndürülmesi gerektiğini ortaya koyan bir rapor hazırlamıştır.

Rapor, İsrail'in özellikle de silahlı eylem grupları tarafından tepkiyle karşılanmış ve bu tepki sonucunda, bir dizi ölüm tehdidinin ardından, Barnadotte, Fransız Hava Kuvvetleri albaylarından Birleşmiş Milletler gözlemcisi, André-Pierre Serot ile birlikte 17 Eylül 1948

¹⁵³ Ribhi Halloum, *a.g.e.*, s. 166

tarihinde Kudüs gezisi sırasında aşırı Yahudi militanlar (Stern grubuna bağlı, Anavatan Cephesi) tarafından taranarak öldürülmüştür.

Bernadotte'un yerine arabulucu vekili olarak -onun yardımcısı- Dr. Ralph Bunche tayin edildi. Bunche, Güvenlik Konseyi'nin 14 Ekim günkü toplantısındaki konuşmasında, hadisede yeterli tedbiri almamış olan İsrail'in büyük ihmali bulunduğunu söylemiştir. Bernadotte'un Kudüs'ü Araplara bırakmak istemesi cinayetin sebebi idi. Kont Bernadotte, öldürülmeden bir gün önce 15 Eylül'de Birleşmiş Milletler'e gönderdiği raporunda tarafları uzlaştırmayı amaçlayan bir plan veya uzlaşma ilkeleri teklif etti. Bu plana göre İsrail adı ile bir Yahudi Devleti'nin varlığı artık kabul edilmeli, bu devletin sınırları ya tarafların anlaşması ile veya Birleşmiş Milletler tarafından ve coğrafi tecanüs ve bütünlük (geographical homogeneity and integration) prensibine göre çizilmeli, Kudüs şehri özel ve ayrı bir statüye kavuşturulmalı ve terör ve savaş sebebiyle yerlerinden ve yurtlarından olan masum insanların (yani Arap mültecilerin) yuvalarına dönmeleri sağlanmalı idi.¹⁵⁴

Bu döneme paralel olarak, bir de ortaya daha aktif şekilde "Müslüman Kardeşler Örgütü" diğer adıyla İhvan-ı Müslimin çıkmıştır. Aslında İhvan ilk olarak 1928 yılında Mısır'da Hasan Elbenna tarafından kurulan İslami bir cemaattir. İhvan Filistin meselesine tüm islam aleminin davası olarak bakmıştır. 1947 taksim kararını takip eden iki hafta içinde İhvan, İsrail'e cihad ilan etmiştir. Mısır ve Suriye teşkilatları kendilerinden hiç beklenmeyecek ölçüde bir uyum halinde İsrail'e karşı mücadele etmişlerdir. Müslüman Kardeşler, 12 Eylül 1947 tarihinde Milli Misak adı altında bir bildiri yayınlamışlar ve taleplerini iletmişlerdir.

- 1- Filistin'de bir Arap Devleti kurulmalı, Arapların Filistin üzerindeki egemenliğini ihlal edecek veya taksime neden olacak bütün planlar kesinlikle reddedilmeli ve karşı çıkılmalıdır,
- 2- 1. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin Balfour Beyannemesi himayesinde Filistin'e girmiş olan Yahudiler yabancılar olarak kabul edilmeli ve bunlar geldikleri topraklara geri dönmelidirler. Bunların sahip oldukları topraklar tekrar Filistinliler'e verilmelidir.

¹⁵⁴ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 97-98

- 3- Araplar Filistin probleminin çözümünde Batı'ya değil, yalnızca kendilerine ve kendi kaynaklarına güvenmelidirler,
- 4- Filistin'deki Yahudilere herhangi bir şekilde yardım eden hangi ülke olursa olsun, mutlaka karşı çıkılmalıdır,
- 5- Filistin'in kurtuluşu için bir "Arap Kurtuluş Ordusu" kurulmalıdır. Bu diğer Arap orduları ile koordine içinde ve Suriyeli gençlerden oluşmalıdır,
- 6- Ürdün Kralı Abdullah'ın emperyalist nitelik taşıyan "Büyük Suriye Planı"na şiddetli karşı çıkılmalıdır ve demokratik sistem kurulmalıdır,
- 7- Bütün Suriye halkı bu milli misak-ı kendisi için bağlayıcı bir düstur kabul etmeli, bütün Arap yöneticiler ve devlet başkanları, Misak-ın ilkelerine uymaya zorlanmalıdır.¹⁵⁵

Filistin Sorunu, İsrail Devleti'nin kurulmasından itibaren Birleşmiş Milletler gündeminin değişmez maddelerinden birisi olmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu taksim kararından sonra ikinci önemli karar olan 194 / III kararını Arap – İsrail savaşı devam ederken 11 Aralık 1948'de almıştır. Geri dönüş kararı olarak tanımlanan kararın bir kısmı şöyledir :¹⁵⁶

Genel Kurul;

Filistin'deki durumu göz önünde bulundurarak, komşuları ile barış içinde yaşamak üzere evlerine dönmek isteyen mültecilere, uygulanabilir en erken tarihte bu imkanın tanınmasını ve uluslararası hukuk ve eşitlik ilkeleri altında sorumlu hükümetler yahut makamlar tarafından yerine getirilmek üzere, gerek mülkleri kaybolan veya Filistin'deki zarar görenlere ve gerekse dönmeyi tercih edenlerin (bıraktıkları) mülklerine karşılık olarak gerekli tazminatın ödenmesini karar altına alır...

Fransa, Türkiye ve ABD'nin üye seçildiği Filistin için Uzlaştırma Komisyonu (FUK-CCP) kurulmuştur. Uzlaştırma Komisyonu, 1949'un hemen başında taraflarla temasa geçerek

¹⁵⁵ Abdullah Azzam, *Hamas*, Çev. Ahmet Varol, İstanbul Tarık Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 218-219

¹⁵⁶ Bülent Aras, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, Ekim 1997, s. 22

çalışmalarına başlamıştır. Uzlaştırma Komisyonu'nun çalışmaları İsrail'i ihlallerinden geriye döndürmekte başarısız kalması üzerine, taksim kararı sınırlarını taşımış bir İsrail oldu-bittisini onaylamak durumunda kalan ateşkes antlaşmaları yapılabilmektedir.¹⁵⁷

Bu arada İsrail'in Birleşmiş Milletler üyeliğine başvurusu konusu Genel Kurulun "ad hoc" siyasi komitesinde ele alındığında, Lübnan delegesi, konunun incelenmesine geçmeden önce, İsrail'in mültecilerin evlerine dönmelerini kabul etmesini istemiştir. Siyasi komite Lübnan'ın öne sürdüğü bu görüşü reddederek adeta İsrail'in görüşüne dolaylı olarak destek vermiş oluyordu. Uzlaştırma komisyonunun daha sonraki toplantılarında İsrail, geri kalan mültecileri Arap ülkelerinin kabul etmesi şartıyla, ancak 100.000 Filistinli mülteci kabul edebileceğini, zira zaten kendi bölgelerinde 160.000 Arap vatandaşın bulunduğunu ve 100.000 Arap mülteci ile beraber 260.000 kişi olacağını bildirmiştir. Bu müzakereler sırasında İsrail, Gazze'nin kendisine bırakılması şartıyla, Gazze'nin kendi nüfusunu ve buradaki 250.000 Filistinli mülteciyi İsrail vatandaşlığına kabul etmeyi önerdiyse de, Araplar bu öneriyi reddettiler. Uzlaştırma Komisyonu Genel Kurul'u, mülteciler konusunda 8 Aralık 1949 da 302 (IV) sayılı 47 lehte, 6 çekimsiz (Sovyet Rusya, Polonya, Çekoslovakya, Ukrayna, Beyaz Rusya gibi Sovyet uydusu sosyalist ülkeler ile Güney Afrika) sıfır aleyhte oy ile 22 maddelik uzun bir karar kabul etmiştir. Bu kararla Filistinli mültecilere 1 Ocak – 31 Aralık 1950 tarihleri arasında 33.700.000 dolarlık bir yardım öngörülürken, İsrail'e de mülteciler hakkındaki 11 Aralık 1948 tarihindeki kararını hatırlatmaktaydı. Irak ve Lübnan'ın isteğiyle Birleşmiş Milletler Filistin Mültecilerine Yardım Teşkilatı'nın İngilizce ismi (UNRPR) şimdi United Nations Relief and Works Agency for Paletsine Refugees (UNRWA) oluyordu.¹⁵⁸

UNRWA, bugüne kadar Filistinlilerin önemli bir bölümüne yardım etmeyi sürdürmüştür. UNRWA'nın insani çabalarının Filistin Sorunu'nu siyasi yönüyle olumsuz etkilemediği söylenemez; çünkü uzun yıllar Filistin Sorunu bir mülteci sorunu olarak görülmüştür. Filistin Sorunu 1950'den 1967'ye kadar bir takım özel Birleşmiş Milletler kuruluşları tarafından ilgilenilen bir "Mülteciler Sorunu" gibi algılanmıştır.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Lütfullah Karaman, *a.g.e.*, s. 61

¹⁵⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 107-108

¹⁵⁹ Bülent Aras, *a.g.e.*, s. 23

1948 – 1949 Savaşı ve ateşkes antlaşmaları tarihleri arasında 960 bin Filistinli Arap mülteci durumuna düşmüştür.¹⁶⁰

Öte yandan Kudüs Müftüsü, Filistinlileri bölünmeye karşı savaşa çağırdı fakat aslında pek az Filistinli bu çağrıya kulak verdi. Ben Gurion, Filistinliler'in "ezici çoğunluğu bizimle savaşmak istemiyor" diyerek sır veriyordu. Bir Siyonist Arap işleri uzmanının raporuna göre "çoğunluk bölünmeyi sonuçlanmış bir kader olarak görüyor"du. Britanya'ya karşı 1936-39 Arap ayaklanmasının ardında halk desteği vardı fakat Müftü ve takipçileri ile Siyonist askeri kuvvetler arasındaki 1947-1948 Savaşı böylesi bir halk desteğine sahip değildi.¹⁶¹

Ayrıca bir de askeri sıkıntı mevcuttu. Arap orduları, Mısır Kralı Faruk ve Ürdün Kralı Abdullah tarafından komuta ediliyordu. Ancak bu iki kralın da stratejileri farklıydı. Bu nedenle komuta sorununu çözmek için Amman yakınlarında bir araya geldiler.

Bu dönemde Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkilerine bakmak gerekirse;

28 Mart 1949'da Türkiye İsrail'i resmi olarak tanımasının ardından, 30 Haziran 1948'de iki ülke arasında bir posta antlaşması imzalanmıştır. Elbette ki tanıma kararına Arap toplumlarından şiddetli tepkiler gelmeye başlamıştı.

Arapların bu tanıma kararı karşısında göstermiş olduğu tepkiye "İsrail, Birleşmiş Milletler'e üye olmuştur; dolayısıyla Türkiye de bu yeni kurulan devleti, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün evrenselliği prensibi çerçevesinde tanımıştır."¹⁶² şeklinde yanıt verilmişti.

Yine dönemin Dışişleri Bakanı Sadak, "İsrail Devleti bir vakadır. Otuzdan fazla devlet tanımıştır. Arap temsilcileri de İsrail temsilcileriyle konuşmaktadırlar. Türkiye'ye gelince; uzlaştırma komisyonunda vazifemizi daha iyi görebilmek için bugünkü durumumuzu değiştirmeyi daha faydalı buluyoruz."¹⁶³ demişti. Aslında bu İsrail'le ilişkilerin ilerleyen süreçte daha da sıcaklaşacağına bir göstergesiydi.

¹⁶⁰ Hasan Bin Talal, *Palestinian Self – Determination Study of The West Bank and Gaza Strip*, Crown Prince of Jordan, Quartet Books, London, 1981, s. 64

¹⁶¹ Simha Flapan, *The Birth of Israel: Myths and Realities*, New York: Pantheon, 1987, s. 55, 73-77

¹⁶² Işıl Anıl, "Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye ve Arap-İsrail Barış Süreci", *Türkiye ve Ortadoğu, Tarih, Kimlik ve Güvenlik*, derleyen Meliha Benli Altunışık, Boyut Kitapları, Eylül 1999, s. 182

¹⁶³ M. Sami Denker, *Uluslararası Terör, Türkiye ve Pkk*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 94

Öte yandan, Türkiye ile İsrail arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin telkinleriyle istihbarat paylaşımı, Türkiye İsrail'i devlet düzeyinde tanımadan önce başlamış bulunmaktaydı.¹⁶⁴

İsrail Türkiye ile hemen diplomatik ilişki kurmak istemişse de, bunda başarılı olamamıştır. İsrail'in Batı'nın desteğini arkasına alması ve Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerini geliştirmesi, Türkiye'nin İsrail'i tanımada etken faktör olmuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kore'ye ilişkin aldığı karara, İsrail'in de destek vermesi Türk-İsrail Ticaret Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁶⁵

Türkiye, tanıma kararı gerekçesini şu şekilde açıklamıştır;

“İsrail Devleti'nin fiilen teşekkülü üzerinden zaman geçtiği halde, hükümetimizin şimdiye kadar devleti resmi surette tanımamasının gecikmesi, Arap alemine karşı beslemekte olduğumuz sevgi ve saygı duygularının en şaşmaz delilidir. Orta Avrupa yıkılıp demir perde ile kapandıktan sonra, İsrail bölgesiyle ticari münasebetlerimizin hacmi orada kurulan devleti biran önce tanımamızı gerektirecek kadar genişdir. Buna rağmen maddi menfaat endişelerini bir yana bırakarak, tarihi bağları samimi dostluk ve komşuluk münasebetleriyle bağlı olduğumuz Arap dünyasının milli dava ve duygularına azami saygı gösterdik.”

denilmektedir.¹⁶⁶

İsrail'i tanıma sürecinde Türkiye'nin İsrail ve Arap politikası, Sovyet tehdidi algılaması ve Avrupalı olma mücadelesiyle bağlantılıdır. Sovyet korkusu Türkiye'yi Batı kurumlarına üye olmaya zorlamıştır. NATO'ya katılma ve Batı ile bütünleşme çabalarının bir parçası olarak Türkiye tanıma ve ilişki kurma kararlarını vermiş, 28 Mayıs 1949'da İsrail'i tanımış ve Ocak 1950'de Türkiye, Tel-Aviv'e Seyfullah Ersin'i atayarak, diplomatik ilişki kurmuştur.¹⁶⁷

Tam da bu sırada, Türkiye'nin bölgesinde önemli bir çekim merkezi haline gelmesine önemli katkıları olan gelişmeler yaşanıyordu. Bunlar 1950'li yılların başlarında Nato'ya katılmak, Yunan ve Yugoslav Devletleri ile birlikte Balkan Pakt'ında yer almak ve Pakistan ile bir pakt

¹⁶⁴ Stratejik Düşünce Enstitüsü, *a.g.e.*, s. 7

¹⁶⁵ Türel Yılmaz, *Türkiye-İsrail Yakınlaşması*, İmaj Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2001, s. 6-7

¹⁶⁶ Malike Bileydi Koç, *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri 1948-2006*, Günizi Yayıncılık, 1. Basım, Aralık 2006, s. 295

¹⁶⁷ M. Hakan Yavuz, *“İkicilik (Duality)”*, Editör: Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikasının Analizi*, 3. Baskı, Der Yayınları İstanbul, 2004, s. 239

oluşturma çabaları idi. İsrail'in bu dönemde Türkiye ilişkilerini geliştirmek için girişimlerinin arttırıldığı görülmektedir.

Öte yandan, İsrail'in de en az Türkiye kadar ikili ilişkilerin gelişmesine önem vermesi bir diğer itici güç olmuştur. İsrail'in Ankara'daki diplomatik temsilciliğinin başına ülkenin en becerikli diplomatlarından -Ürdün kralı Abdullah ile İsrail adına doğrudan görüşmeleri de yürüten- Elihu Sasson'un getirilmesi ve Washington, Paris ve Londra'dan sonra dördüncü askeri ataşeliğini Ankara'da açması, bu ülkenin Türkiye ile ilişkilere verdiği önemin göstergelerini teşkil etmiştir. İsraili yöneticiler, Batı'ya dönük politikalar izleyen Türkiye ile sıcak ilişkiler kurmanın, İsrail'in Batı'yla ilişkilerini güçlendirmesine katkıda bulunacağına inanmışlardır.¹⁶⁸

Bununla birlikte bir diğer açıdan; İkinci Dünya Savaşı sonrasında Arap devletlerinin en yakın destekçilerinden olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin bile taksimden yana oy kullandığı bir ortamda, Türkiye'nin Arap dünyasına verdiği destek, Araplar tarafından şükranla karşılanmıştır. Batılı yayın organları, Türkiye'nin bu desteğini Müslüman kardeşliğinin bir yansıması olarak değerlendirmişlerdir. Halbuki Ankara, Araplara duyduğu bir sempatiden ötürü değil, bölünmenin bölgeye getireceği istikrarsızlığın verdiği endişeyle bu tavrı yeğlemiştir.¹⁶⁹

Birleşmiş Milletler görüşmeleri sırasında Araplardan desteğini esirgemeyen Türkiye, baştan beri karşı olduğu bir sonucun ortaya çıkmasını memnuniyetsizlikle karşılamıştır. Türkiye ayrıca, kendisine çok yakın bir coğrafi bölgede kurulan İsrail'in, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşmaya başlayan iki bloktan hangisi içinde yer alacağı konusunda derin şüpheler taşımaktaydı. Devletin kurulmasında büyük payı olan Yahudi terör örgütlerinin SSCB ile yakın ilişkiler içinde olmaları, Çek yapımı silahların 1946'dan itibaren Sovyetler'in yardımıyla bölgeye sokulması, komünistlerin denetimi altındaki Doğu Avrupa Yahudilerinin yine SSCB'nin yardımlarıyla Filistin'e gitmelerine izin verilmesi ve manda yönetimi sırasında Yahudi yerleşim birimlerinde sosyalist anlayışla işletilen kooperatif çiftliklerin ve atölyelerin

¹⁶⁸ Amikam Nachmani, *a.g.e.*, s. 24

¹⁶⁹ Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972, s. 21-22

kurmuş olması gibi olgular, yeni devletin Ortadoğu'da bir Sovyet uydusu olacağı endişesini doğurmuştur.¹⁷⁰

Türkiye'nin bu dönemdeki Ortadoğu politikasını etkileyen, Batı'dan beklentiler ve bu beklentilerin getirdiği yükümlülükler açısından değerlendirilmiştir. Bu çabalar kısa zamanda sonuç vermiş, hem iki ülke ticareti gelişmiş, hem de Türkiye İsrail'e ilgi duymaya başlamıştır. Bunda baş etken Amerika'daki Yahudi lobisidir. Bu sayede Türkiye'nin İsrail ve Yahudi lobisinden beklentileri olmuştur. Üç ana konuda şekillenmiştir.

“Türkiye İsrail’ den NATO’ya girişini kolaylaştırmak, Kıbrıs konusundaki görüşlerini dünya basınına sunmak ve Amerika Birleşik Devletleri’nin yardımlarından pay alabilmek için yardım talep etmiştir.”¹⁷¹

İsrail kuruluşunu 1947 Taksim Planı’na dayandırmasına rağmen, planın Arap Devleti ve Kudüs’ün “Uluslararasılaştırma (Internationalize)” edilmesini ihlal etmiştir. Daha sonraki yıllarda İsrail Taksim Planı’nı Arapların reddetmesi ve 1952’de BM gündeminden çekilmesiyle bağlayıcılığını hatta geçerliliğini kaybettiğini iddia edecektir.¹⁷²

NATO’nun kurucu üyesi, bölgesel güç ve gelecekteki muhtemel Avrupa Birliği üyesi olarak İsrail’in ve Türkiye’nin uzun soluklu ilişkileri bulunmaktadır. İki ülke müşterek demokratik değerlere dayanan, güçlü bir ortaklığa sahiptir. Bu ortaklık ekonomik işbirliği, Ar-Ge ve politik diyalog gibi önemli temeller üstüne kurulmuştur. Coğrafi yakınlıkları ve olumlu tarihi bağlarından dolayı, ekonomik alanda İsrail ve Türkiye doğal ticari ortak olarak kabul edilmelidirler.

Odaklandıkları değişik sanayi dalları sayesinde, rekabetten ziyade, iki ülkenin ekonomisi birbirini tamamlamaktadır. İsrail’in Türkiye’ye ihracat alanları; kimyasal ürünler, eczacılık ürünleri, tarım teknoloji sistemleri ve sulama sistemleriyken, Türkiye’den İsrail’e ihracat alanları ise; otomotiv, maden, tekstil ve metal ağırlıklıdır.¹⁷³

¹⁷⁰ Çağrı Erhan, Ömer Kürkçüoğlu, “1945-1960 Filistin Sorunu ve İsrail’le İlişkiler”, Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 639

¹⁷¹ M. Hakan Yavuz, *a.g.e.*, s. 239

¹⁷² Hasan Bin Talal, *a.g.e.*, s. 63

¹⁷³ <http://istanbul.mfa.gov.il>, İsrail İstanbul Başkonsolosluğu resmi internet sitesi

Tüm bu gelişmeler yaşanırken, İsrail parlamentosunda 13 Aralık 1949'da görüşmelerine başlanan başkent meselesi, 19 Aralık 1949 tarihli Kudüs toplantısının karar metni neticesinde, Kudüs'ün başkent ilan edilmesi ile sonuçlandı.

İsrail ile Türkiye arasındaki ticari ilişki, İsrail'in kuruluşunu ilan ettiği 14 Mayıs 1948 günü içine alan yılı takip eden yıl olan ve aynı zamanda ülkeyi resmi olarak da tanıdığımız 1949 yılında başlamıştır. Ankara'nın İsrail'i tanımada, Amerika'nın desteğini sağlamak için Ortadoğu'da Washington politikalarının uygun stratejilerini izlemek istemesinin temel rol oynadığı söylenebilir.¹⁷⁴

Yahudi Ajansı'nın 1938 yılına ilk defa Uluslararası İzmir Fuarı'na katılması ve daha sonraki tarihlerde yine Yahudi Ajansı'nın 1939 ve 1943 İzmir fuarına katılması ekonomik ilişkilerin boyutunu göstermesi açısından önemlidir.¹⁷⁵

Türkiye, resmi olarak İsrail'i tanıdığı 1949 yılında, İsrail'e 4 milyon dolar ihracat gerçekleştirirken, İsrail'den ithal ettiği ürünlere ödediği rakam ise 337 bin dolardır. İsrail ile 1950 yılında 2 milyon dolar ihracat gerçekleştirilirken, 54 bin dolar ithalat gerçekleştirilmiştir. Türkiye ve İsrail arasındaki ciddi boyuttaki ticari ilişkilerin başlangıcı, 4 Temmuz 1950 tarihinde imzalanan "Ticaret ve Ödeme Antlaşması" ile atılmıştır. Türkiye'nin İsrail'i tanımada sonra en önemli gelişmeler ticari alanlarda olmuştur. Ticari adımların geliştirilmesinin dışında, düzenli hava ve deniz bağlantıları kurulmuş, bu bağlamda 5 Şubat 1951 tarihinde Türkiye-İsrail arasında "Hava Ulaştırma Antlaşması" imzalanmıştır. Ayrıca çeşitli spor karşılaşmaları düzenlenmiş ve kültürel temaslar arttırılmıştır. Bu antlaşmanın takip ettiği ilk yıl olan 1951 yılında 2 milyon dolar ihracat gerçekleştirilirken 999 bin dolar ithalat gerçekleşmiştir. 1952 yılında 3 milyon dolar ihracata karşılık 1 milyon dolar ithalat gerçekleştirilmiştir. 1953 yılında toplam 16 milyon dolar ihracata karşılık 8 milyon dolar ithalat yapılmıştır. 1954 yılında toplam 12 milyon dolar ihracata karşılık 14 milyon dolar ithalat yapılmıştır. 1955 yılında toplam 13 milyon dolar ihracata karşılık 12 milyon dolar ithalat yapılmıştır. 1956 yılında toplam 7 milyon dolar ihracata karşılık 4 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İsrail-Türkiye arasında 1956 yılına kadar geçen süreç içerisinde ticari faaliyetlerin toplamında Türkiye'nin yeni kurulan İsrail Devleti ile yaptığı ticari faaliyetlerden

¹⁷⁴ Alptekin Dursunoğlu, *Stratejik İttifak "Türkiye-İsrail İlişkilerinin Öyküsü"* Anka Yayınları, İstanbul, Eylül 2000, s. 32

¹⁷⁵ Saadia Tuval, *Mediators In the Israeli Arap conflict*, New York, 1952, s. 69

oldukça karlı bir durum elde ettiği görülmektedir. Zaten Arap Devletleri'nin baskısı altında ve ambargolardan korunmak amacıyla İsrail'in, Türkiye'ye sığınmaktan başka çok da şansı görünmüyordu. Kendisine çok da uzak olmayan bir müttefik ile ticaret yapmak her iki ülkeyi - ilerleyen kısımlarda daha detaylı olarak inceleyeceğimiz üzere-, hem siyasi hem de askeri alanlarda birbirine yakınlaştırmaktaydı. Gelişen ilişkileri incelemeden önce, Arap Devletleri ile İsrail arasındaki mütareke antlaşmalarına bir göz atacağız.

5.2. Araplar ve İsrail Arasındaki Mütareke Antlaşmaları

İsrail'in kurulmasının ardından çıkan Arap-İsrail Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte mütareke antlaşmaları dönemine girilmişti. Her ne kadar bölgesel barışa kalıcı bir çözüm yaratmayacak da olsa, bu süreç geçici çözüme hizmet eden bir süreçti.

Aylarca süren savaşımlardan sonra İsrail, Negev çölünün tümünü ve Galilee bölgesini eline geçirerek 1947'de kendisine Birleşmiş Milletler tarafından ayrılan bölgeden daha geniş bir alana sahip oldu.¹⁷⁶

Mısır yaşadığı iç siyasi çalkantılar ve savaşlarda elde ettiği başarısızlıklar sonucunda İngiltereye sığındı. İngiltere de 1936 yılı itibarıyla iki devlet arasındaki antlaşmalara dayanarak İsrail'in derhal Mısır topraklarından çıkmasını istedi. İsrail bu duruma karşı gelemedi ve kendisine verilen "talimatı" yerine getirmek zorunda kaldı. Öte yandan Mısır 6 Ocak 1948'de Birleşmiş Milletler'e başvurarak kayıt-şart ileri sürmeden İsrail ile masaya oturmaya hazır olduğunu bildirdi. İşte böyle bir süreç, mütareke dönemlerini açmış oldu.

8 ay süren Arap-İsrail Savaşı'nı yaklaşık 75.000 kişilik İsrail ordusu, 5 büyük Arap Devleti'ne karşı galip gelerek sonuçlandırmayı başardı.

Savaş çıktığı andan itibaren Birleşmiş Milletler de bir ateşkes sağlamak için taraflar arasında aracılık çabalarına girişti. Bu çabalara, Arapların beceriksizliği ve yenilgileri de eklenince, Arap ülkeleri için İsrail ile ateşkes imzalamaktan başka çare kalmadı. İsrail-Mısır ateşkes antlaşması, 24 Şubat 1949'da Rodos'ta, İsrail- Lübnan ateşkes anlaşması 23 Mart 1949'da

¹⁷⁶ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 269

Ras-en-Nakura'da, İsrail-Ürdün ateşkesi 3 Nisan 1949'da Rodos'ta ve İsrail-Suriye ateşkesi de 20 Temmuz 1949'da Manahayim'de imzalandı. Irak'ın İsrail ile sınırı olmadığı için herhangi bir ateşkes anlaşması imzalaması da söz konusu olmadı.¹⁷⁷

İsrail ile tüm Arap Devletleri arasında imzalanan mütareke antlaşmalarının ortak noktasına göre taraflar; havada, karada, denizde hiçbir saldırı içinde yer almayacaklar ve siyasi bir üstünlük kurma çabasına girmeyeceklerdi. Bu antlaşmanın hükümleri, tarafların, Filistin meselesinin müstakbel çözümü ile ilgili tutumlarına hiçbir şekilde tesir etmeyecek ve mütareke çizgisi de, taraflar arasındaki siyasi sınır ve toprak sınırı olarak telakki edilmeyecektir.¹⁷⁸

Ateşkesin aslında pek de etkili olamadığının göstergelerinden birisi de David Ben Gurion'un şu sözleriyle ortaya konmaktadır:

"Ele geçirdiğimiz her şeyi elimizde tutacağız. Ateşkes süresince, idari mekanizmayı daha da hırslı bir enerjiyle örgütleyeceğiz, kır ve kentteki temellerimizi güçlendireceğiz."

1949 Temmuz'unda Araplar ve İsrail arasında mütareke gerçekleştirilmiş 1967' ye kadar değişmeyecek olan ateşkes sınırı da tespit edilmiş ve sınırları çizilmiştir. Fakat bu mütarekenin Ortadoğuyu bir çıkmaza sürüklediğinin göstergesidir. Çünkü "Mütareke demarkasyon çizgileri hiçbir suretle siyasi ve ülkesel sınırlar olarak ele alınamaz olup mütarekeye taraf olanların Filistin sorununun nihai çözümüne ilişkin hakları, iddiaları ve tutumları üzerinde ön yargısız olarak çizilmiştir."¹⁷⁹

Savaştan en karlı çıkan taraf İsrail oldu. 1914'te 85.000, 1943'te 539.000, 1946'da 608.000, 1947'de 650.000 olan Filistin'deki Yahudi nüfusu, savaş sonrası antlaşmaların imzalandığı 1949 yılında 758.000'e ulaştı.

¹⁷⁷ www.orsam.org.tr, Merve Deniz, Gazi Üniversitesi, U.İ.B., *İsrail'in Kuruluşu ve Arap İsrail Savaşı* isimli makale, 14.07.2011

¹⁷⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 101

¹⁷⁹ Cengiz Çandar, *a.g.e.*, s. 39, 58

İsrail topraklarında yaşayan, sayıları o dönemin Birleşmiş Milletler kuruluşları tarafından 726.000 olarak tahmin edilen Filistinli Arap, savaş sırasında kaçmış, sürülmüş ya da komşu Arap ülkelerine sığınmıştı.¹⁸⁰

İsrail başlangıçta mülteciler meselesinin çözümü için önce toprak meselesinin çözümünü, yani sınırların kesin olarak çizilmesini şart koştu, ki bu Arap ülkelerinin İsrail ile barış yapmaları demektir. Buna Araplar yanaşmadı. Müzakereler sırasında İsrail, Gazze'nin kendisine bırakılması şartı ile gerek Gazze'nin kendi nüfusunu, gerekse de buradaki 250.000 kadar mülteciyi İsrail vatandaşlığına kabul etmeyi teklif ettiyse de Araplar bunu da reddettiler.¹⁸¹

İsrail'in doğuşunun Birleşik Arap Güçleri tarafından engellenememesi, Arap ülkelerinde derin bir iç hesaplaşmaya yol açmış ve sorumlu olan yöneticilerin ve hatta rejimlerin birkaç yıl içinde şiddet eylemleriyle yıkılmasına neden olmuştu.¹⁸²

1949 yılında Albay Hüsnü Zaim, Suriye'de darbe yapmış, Suriye, Baas partisi diktatörlüğüne girmiş, Ürdün Kralı Abdullah, Filistin'deki Arap yenilgisi ve İsrail ile barış yapma girişimlerinden ötürü hainlikle suçlanıp öldürülmüştür. Mısır'da Kral Faruk, sürgün edilmiş yerine "Hür Subaylar" hareketinin lideri olan Albay Nasır geçmiştir.

Irak'ta ise 1956 yılında Monarşi yıkılmış, yerine bir dizi diktatörlükler gelmiştir. Sadece Lübnan bu süreçte, İsrail ile antlaşmasını yaparak, kendi iç rejimini ve sistemini korumayı başarabilmiştir.

1948-1949 Arap-İsrail Savaşının sonucunda üç büyük devlet, Amerika, İngiltere ve Fransa Ortadoğu'ya silah ambargosu uygulama kararı aldılar.

25 Mayıs 1950'de yayınladıkları bildiriye Üçlü Deklarasyon (Tripartite Declaration) adını verdiler. Deklarasyonun içeriği şu şekilde idi :

- 1) Üç devlet Arap ülkeleri ile İsrail'e, ancak iç güvenliklerinin veya meşru savunmalarının gerektirdiği kadar silah satacaktır,

¹⁸⁰ Bernard Lewis, *a.g.e.*, s. 424

¹⁸¹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 108

¹⁸² Bernard Lewis *a.g.e.*, s. 466

- 2) Üç devlet, Arap ülkeleri ve İsrail arasında bir silahlanma yarışının karşısındadırlar,
- 3) Arap ülkeleri ile İsrail'e silah satılırken, bu silahların saldırgan amaçlarla kullanılmayacağına dair, kendilerinde taahhütte bulunmalarını isteyeceklerdir,
- 4) Üç devlet, bölgede barış ve istikrarın kurulması ve devamı taraftarı olduklarından, sınırları veya mütareke çizgisini ihlal eden herhangi bir devlete karşı, Birleşmiş Milletler çerçevesinde veya onun dışında, gereken tedbirleri derhal alacaklardır.

Bu deklarasyona ilk tepki İsrail'den gelmiştir. İsrail kaynakları, bu ambargonun tek taraflı işlemeden dolayı rahatsızlık duyduklarını dile getirmişlerdir. Herhangi bir saldırı karşısında Batı'nın müdahale edecek olması İsrail'lileri memnun eden taraf olmuştu.

Araplar ise, 12 Haziran 1950'de konu ile ilgili olarak şu durumu belirtmekteydi :

- 1- Arap Devletleri barışın korunmasında herkesten fazla isteklidirler,
- 2- Arap Devletleri silah alıyorsa, bu münhasıran meşru savunma haklarına yöneliktir ve Arap Ligi de Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 52. maddesi çerçevesinde, üyelerinin güvenliğinden sorumludur,
- 3- Her devletin meşru savunma ve güvenliği için sağladığı silahların miktarı, onun nüfusuna, yüzölçümüne ve sınırlarının uzunluğu ile çeşitliliğine bağlıdır,
- 4- Ortadoğu'da barışın korunması ve devamı, Birleşmiş Milletler kararınının tatbiki ile mümkündür,
- 5- Sınırların ve mütarekenin korunması hususunda, üç devletin, deklarasyonda müdahale konusunda yaptıkları uyarıyı, Arap Ligi de desteklemektedir.¹⁸³

¹⁸³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 129-130

Ortadoğu'da geçici bir süre için sular durulmuş gibi görünüyordu. Aynı dönemde Türkiye'nin bölgesel ve genel çıkarları için Batı dünyası ile ilişkilerini kuvvetlendirmeye ihtiyacı olduğu da görülmekteydi.

5.3. Truman Doktrini ve Kore Savaşı

Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılması, Nato içerisinde yer almasına, özellikle de Batı Savunma Konsepti içerisinde yer almasına oldukça olumlu katkısı olan bir olaydır. Kore Savaşı'nı bu bağlamda değerlendirmeye almakta fayda vardır.

İkinci Dünya Savaşı sürecinde; Türkiye tek bir silah bile ateşlemeden, toprak ve can kaybı vermeden bu savaşı atlatmayı başarmıştı. İnönü hükümeti yürüttüğü başarılı diplomasi sayesinde tüm Avrupa'yı içine çeken savaş vahşetinden Türkiye'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumuştur. İnönü ve hükümetinin başarısıyla Türkiye'nin milli çıkarlarını gözettileri inkar edilemez. Hiç şüphesiz Türkiye'nin en önemli milli menfaati, 1923 yılında kazandığı bağımsızlığından ve toprak bütünlüğünden ödün vermeden savaşın hezimetinden uzak kalmaktı. Bu bağlamda İnönü ve arkadaşları tamamiyle başarılı olmuşlardır. Her iki tarafla da yürüttükleri pazarlık görüşmelerinde beceri göstermişler ve diğer devletlerin propagandalarının kendi iç siyasetlerine nüfuz etmelerini engellemişlerdir. Bu ülkelerin kalıcı dostluklarının değil de, kalıcı menfaatlerinin bulunduğu gözönüne alınarak, Türk diplomasisinin çok iyi bir iş başardığı söylenebilir.¹⁸⁴

ABD İkinci Dünya Savaşı'ndan en düşük kayıpla, en yüksek faydayla çıkan ülke oldu. Savaş sonrası Amerikan dış politikasının yedi temel amacı vardı :

1. Uluslararası ticareti canlandırmak ve genişletmek,
2. Avrupa kapitalizmini yeniden inşa etmek ve kontrol altına almak,
3. SSCB'nin nüfuz alanını sınırlamak ve mümkünse sıfırlamak,

¹⁸⁴ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çev. Petek Demir, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2003, s. 100-101

4. Yeni bağımsızlığını kazanmış olan Asya ve Afrika ülkelerini kendi nüfuz alanına çekmek. ABD bu ülkeleri ucuz işgücü, hammadde ve tarım deposu ve Amerikan ihraç malları için potansiyel talep alanları olarak görüyordu,
5. Sosyalist hareketleri, örgütlenmeleri ve devrimleri engellemek,
6. Bağlantısızlık hareketinin gelişimini engellemek ve bu hareket içinde yer alan ülkeleri kendi nüfuz alanına çekmek,
7. Ortadoğu petrolünü kontrol etmek ve Baas hareketinin gelişimini engellemek.

Bu yedi stratejiyi içeren Amerikan dış politikasının Türkiye'yi nasıl algıladığını, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanıp Başkan Harry S. Truman'a sunulan 25 Haziran 1945 tarihli belge şu şekilde özetliyor :

Amiral Bristol döneminden günümüze kadar Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler şu ilkeler çerçevesinde barışçıl ve dostane bir biçimde sürmüştür :

- a) İnsanların özgürce istedikleri siyasal, ekonomik ve toplumsal sistemleri seçmeleri,
- b) Ticarete fırsat eşitliği,
- c) Basının haber alma ve verme özgürlüğü,
- d) Amerikan eğitim kurumlarının faaliyetlerinin devam etmesi,
- e) Amerikan vatandaşlarının haklarının korunması.”¹⁸⁵

Türkiye, Ekim 1939-Haziran 1940 arasında yaptığı antlaşmayla İngiltere'yle Fransa'nın müttefiki olmuştu ve bu ittifaktan doğan yükümlülüklerini yerine getirmeye hazır gözükiyordu. 1941 yılı baharında Almanya'yla saldırmazlık paktının imzalanmasıyla daha da

¹⁸⁵ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 134

tarafsız bir konuma gelmiş ve Menemencioğlu'nun belirttiği gibi her iki tarafa da eşit mesafede “aktif tarafsız” bir ülke olmuştu.¹⁸⁶

Türkiye'nin Arap ülkelerine yönelik olan Ortadoğu'daki siyaseti, İkinci dünya Savaşı sonrası “yeni bir eğilimin” işaretlerini vermesine rağmen, asıl “aktif” değişim Menderes Hükümeti'nin 14 Mayıs 1950'de iş başına gelmesinden sonra gerçekleşti... Batı'nın Yakın ve Ortadoğu'daki çıkarları, Menderes Hükümeti tarafından Türkiye'nin kendi güvenlik çıkarlarına özdeş olarak algılandı. Bu algılama Menderes Hükümeti'nin ordu tarafından iktidardan düşürülmesine kadar geçen süre içerisinde aldığı kararlarda genel olarak geçerli olmuştur.¹⁸⁷

Amerika Birleşik Devletleri'nin geçmişte Yakın Doğu'daki çıkarları aşağıdaki iki temel olguya dayanıyordu.¹⁸⁸

a- Ticari çıkarlar

b- Duygusal ve insani çıkarlar

Hüseyin Bağcı'ya göre ise;

Truman Doktrini ile Amerika Birleşik Devletleri bölgede güçlü bir konum yaratmak istiyordu. Bu amaca ulaşmak içinse Batılı ülkelerin göz önünde bulundurmaları gereken üç önemli faktör şunlardı :

- 1- Bölgenin doğal zenginliklere, stratejik noktalara ve ulaşım yollarına sahip olması. Tüm bunların Sovyetlerin eline geçmesini önlemek Batı için büyük önem taşıyor ve bütün bunlar Batının ekonomik gelişimi için korunması gerekiyordu,
- 2- “Önleme Politikasının” bir parçasının bu bölgede uygulanması ve Sovyet Bloku'nun koruyucu engeller yaratılarak yayılmasının engellenmesi zorunluluğu vardı,

¹⁸⁶ William Hale, *a.g.e.*, s. 102

¹⁸⁷ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 50'li Yıllar*, ODTÜ Yayıncılık, Eylül 2007, s. 37

¹⁸⁸ George S. Harris, *Troubled Alliance*, Washington D.C., American Enterprise Institute, 1972, s. 9

- 3- Herhangi bir Sovyet saldırısına karşı harekette bulunabilmek için bölgenin bir üs teşkil etmesi gerekiyordu. Batının tüm bölge ülkeleri üzerindeki askeri ve ekonomik etkilerine rağmen bölgede Batının her ihtimale karşı güvенеbileceđi ülkelerin olması gerekliydi.¹⁸⁹

ABD'nin bu bölgedeki askeri ve siyasi angajmanı İngiltere'den sonra ikinci sırada yer alıyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD geleneksel tecrit politikasını bırakarak “containment policy” (Sovyet yayılmasını önlemek amacıyla) uygulamaya başlamış ve dünyanın çeşitli bölgelerinde, o bölge devletleriyle siyasi, askeri ve ekonomik içerikli ittifaklar kurmaya yönelmişti. Amerika Birleşik Devletleri'nin, Sovyetler Birliği ile savaş esnasında başlayan iyi ilişkilerini savaş sonrası devam ettirme umutları 1947 yılında tamamı ile yitiriliyordu. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği'nin evrensel çıkarları (siyasi ve ekonomik) birbirine zıt bir şekilde gelişmeye başladı. Truman Doktrini, Marshall Planı ve Amerika ile İngiltere, Fransa ve Benelux ülkeleri arasında yapılan karşılıklı yardım anlaşması, Avrupa'yı Sovyetler Birliği'nin yayılcı dış politikasına karşı koruyacak olan siyasi, askeri ve ekonomik önlemler zinciri olarak yorumlanabilir.¹⁹⁰

2. Dünya Savaşı sonrası dönemde yayınlanan “Truman Doktrini” Türk Dış Politikası açısından büyük önem arz etmektedir. İngiltere Türkiye'ye sağladığı geleneksel askeri ve ekonomik yardımı kesmeye karar verdi. Ayrıca İngiltere Amerika'ya, Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımları kesmeyi planladığını ve Yunanistan'daki askerlerini de çekeceğini bildirdi.

Bunun üzerine Amerika Birleşik Devletleri, Yakın ve Ortadoğu'dan İngiltere'nin çekilmesi ile doğacak olan boşluğu doldurmayı, böylece İngiltere'nin sorumluluğunu almayı teklif etti.¹⁹¹

Türk Dış Politikası 1950'li yıllarda üç ana konuya dayanıyordu denilebilir. Bunlar;

- a- Sovyet yayılcılığının önlenmesi,

¹⁸⁹ The United States in the World Affairs, London 1952, s. 161

¹⁹⁰ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 4

¹⁹¹ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 5

b- Batı ile ekonomik ve siyasi alanlarda ortak işbirliği,

c- Kıbrıs'ın taksimi.

Menderes Hükümeti'nin Ortadoğu Politikasına yön veren üç temel hedef ise şunlardı :

- 1- Ortadoğu'da istikrar ve güvenliğin korunması,
- 2- Arap ülkeleri ve İsrail arasındaki anlaşmazlığın tatmin edici bir çözüme ulaştırılması,
- 3- Komünizmin bu “hassas bölgeye” girmesini engellemek için etkili bir güvenlik sisteminin yaratılması.¹⁹²

Truman Doktrini'nin Türkiye için gerekli olduğunu aşağıdaki iki madde ortaya koymaktadır.

- a- İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'ye yönelmiş olan Sovyet tehdidinin yok edilmesi,
- b- Ülkenin gelişimi için yabancı sermayenin gerekli olduğunun tesbit edilmiş olması.

Ayrıca savaş sonrası dönemde ortaya çıkan şu zorluklar da nedenler arasında sayılabilir.

- 1- Savaş esnasındaki ekonomik gelişme ticaret ile uğraşan kişilere büyük kazançlar sağlamıştı. Buna karşılık, bu ekonomik gelişme satın alma gücü sürekli azalan geniş kitlelerin fakirleşmesine yol açmıştı,
- 2- Gerek endüstri, gerekse tarım alanında uzun süren seferberlik yılları nedeniyle kalifiye eleman sıkıntısı baş göstermişti,
- 3- Savunma masraflarının büyük boyutlara ulaşması sonucu, devlet bütçesindeki daralma yeni vergilerin getirilmesine ve var olanlarının da genişletilmesini gerektirmişti,

¹⁹² Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 38-40

- 4- İkinci Dünya Savaşı sonrası yaklaşık bir milyon askerin uzun süre seferberlik halinde bulundurulmasına neden olan faktör Sovyet tehdidinin gündemde oluşuydu,
- 5- Savaş esnasında birçok maddenin yokluğu çekildiği için, savaş sonrasında bu maddelerin ithal edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu da dış ticaret açığını arttırıcı bir rol oynamıştır,
- 6- Buğday ithali, savaş sonrası, toprağın birkaç yıl kötü ürün vermesi sonucu gerekli olmuştur,
- 7- Savaşın sona ermesi ile, savaş sırasında yükselen ihraç mallarının fiyatları normal seviyeye düşmüştür. Buna karşılık sanayileşmiş ülkelerin üretimi savaş sonrası büyük bir artış gösteriyordu. Bunun sonucu olarak da, dış dünya tarım ürünleri fiyatlarında bir düşüş gözlenirken, Türkiye çeşitli tüketim mallarını ithal etmek zorunda kalıyordu. Böylece döviz rezervleri de kısa bir süre sonra erimeye başlıyordu,
- 8- Savaş sonrası, ekonomiyi düzeltebilmek için savaş yılları esnasında plan ve programlar hazırlanmış olmasına rağmen, bunlar ülkenin iç politikasındaki gelişmeleri nedeniyle tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir,
- 9- İkinci Dünya Savaşı Türkiye'nin "modern" bir savaş için gerekli olan silahlara sahip olmadığı gerçeğini ortaya koyuyordu. Özellikle, 1945 sonrası kendini gösteren Sovyet tehdidi karşısında düşülen durumda bu gerçek kendini hissettirmişti.¹⁹³

Truman Doktrini, Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönemi teşkil etse de doktrinin amacı bir Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin savunması değildi.¹⁹⁴

Truman Doktrini'nin Türk siyasetinde gösterdiği somut etki Türkiye'nin Filistin sorununda takındığı tavırda ortaya çıkıyordu.¹⁹⁵

¹⁹³ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 6

¹⁹⁴ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara, 1979, s. 12

¹⁹⁵ Mehmet Gönlübol-Haluk Ülman, *Türk Dış Politikasının 20 yılı 1947-1965*, SBF Dergisi Cilt XXI, No.1, 1996, s. 160

Özellikle de Truman Doktrini sürecine kadar Arap yanlısı tavır takınan Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen yardımlarla birlikte siyasi olarak tavır değişikliğine giderek, İsrail'le yakınlaşmaya başlamıştı. Bu süreçte İsrail resmen tanınmış ve İsrail'e Yahudi göçünün önündeki engeller kaldırılmıştı.

Truman Doktrini'nde öngörülen yardım miktarı aşıldı: 1947-1949 yılları arasında (yani CHP iktidarı döneminde) toplam 152.500.000 dolar ve 1950-62 yılları arasında (yani son iki yılı hariç Demokrat Parti iktidarı döneminde) toplam 1.855.700.000 dolar değerinde askeri yardım alındı. Truman Doktrini ile başlatılan askeri yardımlar Türk silahlı kuvvetlerini modernize edip güçlendirdi. Fakat aynı zamanda bu yardımlar, Türkiye'yi askeri açıdan ABD'ye bağımlı hale getirdi. Ayrıca, Türkiye'ye verilen askeri malzemenin bakımının ve yedek parça ihtiyacının ancak ABD'den sağlanabiliyor olması, Türkiye'yi ekonomik yönden olumsuz etkiledi. Örneğin, ilk etapta alınan 100.000.000 dolarlık savaş artığı askeri malzemelerin bakımı ve yedek parçaların ithalatı için yılda 143.000.000 dolar para harcandı.¹⁹⁶

12 Mayıs 1945'te Churchill'in Truman'a yazdığı mektupta yer alan "Rusya üzerine bir demir perde çekilmiştir" ifadesi "Soğuk Savaş"ın habercisi olurken, Truman Doktrini'nin uygulamaya sokulması "Soğuk Savaş"ı resmen başlattı. ABD açısından bu doktrinin önemi, ABD'nin Balkanlara girmesi ve Türkiye üzerinden Ortadoğu'ya yaklaşması oldu. Yunanistan açısından doktrinin önemi, komünist ayaklanmayı (sosyalist devrimi) bastırması ve kapitalist gelişimi güvence altına almasıdır.¹⁹⁷

Ortadoğu'da her geçen gün daha fazla söz sahibi olmaya başlayan Amerika ile yakınlaşma sürecindeki bir diğer adım da Kore Savaşı'ydı.

1949-49 Arap-İsrail Savaşı ile, İsrail 1950 yılından itibaren Ortadoğu politikasına dahil olduğu sırada, yine 1950 yılında patlak veren bir savaş, Soğuk Savaş döneminin Doğu ve Batı bloklarını karşı karşıya getirdi. Bu da Sovyet Rusya'nın kontrolü altındaki komünist Kuzey Kore'nin, 25 Haziran 1950'de, Amerika'nın koruması altındaki Güney Kore'ye saldırması ile ortaya çıkan Kore Savaşı'dır.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler," *Türk Dış Politikası*, Cilt I, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 534-553

¹⁹⁷ Caner Sancaktar, *Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası'na Marksist Yaklaşım*, Bilge Strateji, Cilt 3, Sayı 5, Güz 2011, s. 7

¹⁹⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 116

Kore 1945'te Japonya'nın tesliminden sonra, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasında yeniden başlayan güç çatışmasının deneme tahtası oldu. Bu iki devlet, Japonya'dan aldıkları topraklar üzerinde, yerli ama kendilerine bağımlı hükümetler kurduktan sonra , 1948 ve 1949'da işgal ordularını çektiler ve 38. enlem arada sınır oldu. –Yaşanan bir dizi gelişmenin ardından- Kuzey Kore Birlikleri 25 Haziran 1950'de 38. enlemden güneye doğru saldırıya geçtiler ve Güney Kore topraklarına girdiler.¹⁹⁹

Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılması, modern Türk tarihinde istisnai bir durumdur. Türkiye o zamana kadar “kendi sınırları dışında” herhangi bir askeri harekate veya müdahaleye girmekten kaçınmıştı. Hükümetin önde gelen kişileri 18 Temmuz 1950'de Yalova'da biraraya gelerek Kore'ye asker gönderme kararını aldılar.²⁰⁰

Kore'ye 4500 asker gönderilmesine karar verilmişti. Bu asker gönderme yurt içindeki eski Sovyet düşmanlığının, komünizme karşı mücadele kapsamında yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştu.

Türkiye savaş süresince Kore'ye 6.000'in üzerinde asker gönderdi. 27 Temmuz 1953'te imzalanan ateşkese kadar Türk askerlerinin 721'i şehit olurken, 2.147'si yaralandı, 234'ü esir düştü ve 175'i kayboldu. Türk askerlerinin Kunuri (26-30 Kasım 1950) muharebesinde kendilerini feda etme pahasına Amerikan birliklerini imha edilmekten kurtarmaları, Amerikan kamuoyunda Türkiye lehine olumlu düşünceler oluşmasına hizmet etti.²⁰¹

1945-1946 yıllarında çok partili sisteme geçilmesine ve 1950 seçimlerinde demokratların kazanmasına rağmen, dış politikanın ana hatları üzerinde herhangi bir ihtilaf yaşanmıyordu. Tek anlaşmazlık Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılması konusunda yaşanmıştı; Cumhuriyet'in ilanından bu yana ilk defa Türk askerleri yurtdışına gönderiliyorlardı. Şimdi muhalefette olan Cumhuriyet Halk Partisi, parlamentoya danışılmadan alınan bu kararı eleştirmişti. Türk basını ve Türk halkı Kore Savaşı'na katılma kararını desteklemişti.²⁰²

¹⁹⁹ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 275-277

²⁰⁰ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 20

²⁰¹ Yüksel Sezgin, *Kore Savaşına Girişimizin Türk Dış Politikamıza Etkisi*, Ankara 1995, s. 97

²⁰² William Hale, *a.g.e.*, s. 122

Bu sırada Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Millet Partisi Milletvekili Osman Bölükbaşı ve Bağımsız Milletvekili Kemal Türkoğlu'nun, meclis kararı olmadan hükümetin Kore'ye asker göndermesiyle ilgili kararın mecliste görüşülmesi için verdikleri önerge sırasında şiddetli tartışmalar yaşanıyordu.

5.4. NATO

Her ne kadar İsrail bir Nato üyesi olmasa dahi, Ortadoğu'daki tek Nato üyesi olan ülke Türkiye ile olan ilişkisi, İsrail'in kendi güvenlik konseptinde bir rahatlamaya neden olmaktadır.

Bu bağlamda inceleyeceğimiz NATO'nun kuruluşu, ABD tarafından geliştirilen dört amaca dayanıyordu :

1. SSCB'yi çevrelemek,
2. Batı Avrupa ülkelerini kapitalist dünya ekonomi sistemi içinde tutmak,
3. ABD'yi Avrupa içinde tutmak,
4. Ve hem Avrupa'da hem Avrupa dışında yeni sosyalist devrimlerin gerçekleşmesini önlemek.²⁰³

Soğuk Savaş Dönemi'nin başlangıç aşamalarında, Türk Hükümeti demokratik değerlere bağlı kalacağını yinelediği halde, Türkiye'nin Batıyla kurduğu ittifakta bu değerler, toprak ve güvenlik çıkarlarının gerisinde kalmıştı. Soğuk Savaş sırasında Türkiye, liberal demokrasiye olan bağlılığı sebebiyle değil, Sovyetler Birliği'nden aldığı tehditler sebebiyle Batı'ya yaklaşmıştı.²⁰⁴

Soğuk Savaş dönemi içerisinde, Nato Güneydoğu Avrupa müttefiki olarak Türkiye'nin, Ortadoğu politikalarını Arap-İsrail dengesini gözeterek yürütmeye çalıştığı dönemdir. Bu

²⁰³ Mustafa Türkeş, "NATO Bağlamında ABD-Türkiye İlişkilerinde Devamlılık ve Değişim," içinde *Türk Dış Politikasının Analizi*, ed. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2004, s. 381-382

²⁰⁴ William Hale, *a.g.e.*, s. 110

dönemde, İsrail'in kurulduğu ilk günlerden beri tanıyarak Amerika'ya yakın durmaya çalışan ve bu sayede de Nato'ya kabul edilmeyi bekleyen Türkiye vardır. Sovyet nüfuzuna oldukça açık görünen, Arap Dünyasını da dikkate alarak İsrail'le ilişkilerini hep düşük profilli tutmaya özen göstermişti.²⁰⁵

Tam da bu dönemde, Ortadoğu stratejisinde bir değişme yaşanmıştı. 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde daha ziyade Sovyet baskısının, İran ve Türkiye üzerinde şekillendiğini söyleyebiliriz. Ve hem Türkiye hem de İran bu durum karşısında Amerika Birleşik Devletleri'nden yardım talep etmişlerdi. Özellikle de İngiltere'nin kan kaybettiği Ortadoğu'da, Amerika'nın bölgeye nüfuz etmesi için gerekli ortam ve gerekçeler hazırды.

Sovyet tehdidi her geçen gün ortaya çıkmaya devam ediyordu. Bunun en önemli kanıtlarından biri;

1945 yılında Sovyet Hükümeti Türkiye'yle 1925'te imzaladığı dostluk antlaşmasının kaldırılacağını duyurmuştu. Bundan üç ay sonra, 7 Temmuz 1945'de Molotov, Moskova'da bulunan Türk Büyükelçisi Selim Sarper'e, antlaşmanın yenilenmesi karşılığında Sovyetler'in yeni bir boğazlar sözleşmesi talep edeceğini söylemişti. Yapılacak yeni antlaşmayla Sovyet savaş gemilerine boğazlardan serbest geçiş hakkı tanınacak, boğazlarda Sovyet üsleri kurulmasına izin verilecek ve 1921 yılında Türkiye'ye bağlanan Kars-Ardahan illeri Rusya'ya geri verilecekti.²⁰⁶

Berlin'in 1948 yılında Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesi ve komünist partinin Çekoslovakya'da iktidarı ele geçirmesi Batı Avrupa Birliği düşüncesinden kaynaklanan Nato konseptinin ortaya çıkmasına neden oldu.²⁰⁷

Çekoslovakya'nın, yapılan Prag darbesinin ardından Sovyet nüfuz alanına girmesi Batı'da tepkiyle karşılanmıştı. Bu konu ile ilgili görüşmek üzere 17 Mart 1948'de Brüksel'de biraraya gelen devletler bir antlaşma imzaladılar. Bu görüşmeler de bulunan; Belçika, Fransa, Lüksemburg, İngiltere ve Hollanda'nın aldığı ortak kararlardan 4. maddeye göre, Avrupa'da bu antlaşmanın taraflarından herhangi biri saldırıya uğrarsa, diğerleri ellerindeki her türlü

²⁰⁵ Alptekin Dursunoğlu, *a.g.e.*, s. 27

²⁰⁶ William Hale, *a.g.e.*, s. 111-112

²⁰⁷ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 9

askeri ve diğer olanakları kullanarak saldırıya geçeceklerdi. 1948 yılında ise bir askeri yan kol teşkil edilmiş ve adına da “Batı Birliği Savunma Örgütü” denilmiştir.

Brüksel Antlaşması’nı imzalayan devletlerin arkalarında Amerikan desteğini görmek istemelerinin sonucuysa NATO’dur.²⁰⁸

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan, bu konu ile ilgili karar tasarısında şu tavsiyelerde bulunuluyordu :

- 1- Amerika Birleşik Devletleri’nin anayasal yollarla böyle bir bölgesel veya diğer ortak sözleşmelere dahil olması, hem etkili bir şekilde kendi kendine yardım, hem de karşılıklı yardım anlayışına dayanmalıdır,
- 2- Amerika Birleşik Devletleri’nin barışın devamı için gerekli olan etkisi ve kararlılığının vurgulanmasının yanı sıra, Birleşmiş Milletler Beyannamesi’nin 51. maddesi uyarınca, tanınan, tek başına veya ortaklaşa kendi kendini savunma hakkından, eğer kendi güvenliği herhangi bir silahlı saldırı sonucu tehlikeye düşüyorsa, yararlanmalıdır.²⁰⁹

Kuzey Atlantik Antlaşması yani NATO, 4 Nisan 1949 tarihinde Washington’da imzalandı. Antlaşmayı imzalayan devletler şunlardı :

Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve Amerika Birleşik Devletleri idi.

Türkiye’nin Nato’ya girme sürecini sadece Sovyetler’e karşı kendisini koruma çabası olarak nitelendirmek yanlış olur. Ekonomik kalkınma hamleleri ve demokratikleşme adımları atan yeni Türkiye Cumhuriyeti Batı ile entegrasyonunu en üst seviyede tutma kanaatindeydi.

Ayrıca Türk Silahlı Kuvvetleri’nin silah modernizasyonu için de böyle bir birlik içerisinde yer alması gerekliydi.

Oral Sander’e göre :

²⁰⁸ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 264

²⁰⁹ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 10

Dolayısıyla Türk Hükümeti'nin bakış açısıyla Türkiye'nin Nato üyeliği; ekonomik, askeri ve siyasal gelişme amaçlarına hizmet edecekti.

Nato Antlaşması'nın en önemli maddelerinden biri olarak gösterilen 5. maddesinde şu ifade yer almaktadır :

“Taraflar, içlerinden birine ya da birkaçına karşı Avrupa’da ya da Kuzey Amerika’da ortaya çıkacak silahlı bir saldırının bütün taraflara yöneltilmiş bir saldırı sayılması ve dolayısıyla taraflardan ve dolayısıyla taraflardan her birinin böyle bir saldırı durumunda, Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 51. maddesiyle tanınan tek tek ya da ortak meşru savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için, silahlı kuvvetler kullanımı da dahil olmak üzere, gerekli göreceği harekete tek tek ve öteki taraflarla anlaşma halinde, hemen başvurmak yoluyla saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardım etmesi konusunda anlaşmışlardır. Bu nitelikte olan her silahlı saldırı ve bunun sonucunda alınan her önlem hemen Güvenlik Konseyi’nin bilgisine sunulacaktır. Bu önlemler, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin uluslararası barış ve güvenliği yeniden kurmak ve sürdürmek için gereken önlemleri alması ile son bulacaktır.”²¹⁰

Nato’nun bir diğer amacı ise üyeleri arasında siyasi ve ekonomik işbirliği ve yakın ilişkilerin geliştirilmesiydi. Bu amaçla oluşturulan 2. madde’ye göre ise :

“Taraflar kendi özgün kuruluşlarını sağlamlaştırmak, bu kuruluşların dayandığı ilkelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve istikrar ile refahı sağlamaya yönelik koşulları geliştirmek yoluyla, uluslararası iyi niyetli ve dostça ilişkilerin gelişmesine yardım edeceklerdir. Taraflar uluslararası ekonomik politikalarındaki tüm farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışacaklar ve içlerinden her biri ya da tümü arasında ekonomik işbirliğini teşvik edeceklerdir.”²¹¹

Nato’nun başında, üye ülkelerin Dışişleri Bakanları’ndan oluşan “Kuzey Atlantik Konseyi”, askeri işlerden sorumlu olarak da bir “Askeri Komite” oluşturulmuştur. Her ne kadar Nato askeri bir örgütlenme de olsa, son karar merkezi daima siyasi ve sivil otoritedir.

²¹⁰ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 267

²¹¹ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 268

Bu arada Nato'nun yıllardan bu yana değişmeyen prensiplerine değinmekte fayda vardır.

- ✓ Savunma amaçlı bir ittifaktır,
- ✓ Öncelikli hedef caydırıcı unsuları ihtiva etmektir,
- ✓ Nato'ya üye olan devletlerin toprak bütünlüğü ve bağımsızlıkları esas alınır,
- ✓ Üye ülkelerden birine yönelik tehdit, tamamına yapılmış kabul edilir, (ileride daha detaylı inceleyeceğimiz 5. madde)
- ✓ İttifak, Avrupa'da ABD'nin konvansiyonel ve nükleer askeri varlığını zorunlu kabul eder,
- ✓ NATO Savunmasının kolektif tabiatı, işbirliğine ve bütünleşmesine istinat eder,
- ✓ Nükleer silahlarda sıfır çözüme ulaşınca kadar, konvansiyonel ve nükleer silahların uygun bir birleşimini kullanmaya devamı zorunlu görür. Nükleer silahların amacı siyasi olup, ittifakın güvenliğinin en önemli garantisidir. Bu, kuvvetler savaşı ve dengeyi korumak için asgari düzeyde tutulur.

Nato'ya karşı Sovyetler Birliği de Varşova Paktı'nı oluşturma kararı aldı. Pakt'a; Sovyetler Birliği'nin yanı sıra, Çekoslovakya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Doğu Almanya ve Arnavutluk dahil oldu. Kuzey Atlantik Paktı ve Nato'nun kurulması ile birlikte iki kutuplu dünyanın da daha belirgin bir hal almaya başladığını söylersek yanılmış olmayız.

Nato'nun kurulması ve Türkiye'nin üye olarak bu antlaşmanın içerisinde yer almaması ülke içerisinde çeşitli tepkilere yol açtı. Takip eden süreçte Türkiye bir Akdeniz Paktı kurulması önerisinde de bulundu.

Nato'ya katılmak üzere Türkiye ilk olarak 1950 Mayıs'ında başvuruda bulundu. Türkiye'nin Nato'ya girmesindeki önemli isimlerden birisi Amerikan Büyükelçisi George Mc Ghee idi. 26-29 Kasım 1949 ve 14-21 Şubat 1951 tarihli Türkiye'ye yardım konularının görüşüldüğü iki konferans düzenlendi. Mc Ghee bu konferanslara başkanlık etmişti.

Süreç içerisinde İngiltere ve Fransa'nın da Amerika tarafından ikna edilmesi ile birlikte ve bir ay sonra Kore Savaşının çıkması, bununla birlikte Sovyet tehdidi sebebiyle de Yunanistan ve Türkiye Nato'ya alındı. Mc Ghee'nin, Kuzey Atlantik Konseyi'nin Eylül 1951'de Ottawa'da yaptığı toplantısındaki yoğun çabaları sonucunda Türkiye'nin Nato üyeliği, 15 Şubat 1952'de oybirliği ile kabul edildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan oylamanın en ilginç yanı ise, 1 çekimser oya karşılık 404 oyla bu önerinin kabul edilmesi idi. Yani Türkiye Parlamentosu tek vücut olmuş, Natonun aleyhinde en ufak bir ses bile çıkmamıştı. İlerleyen süreçte, 10 Mayıs 1954'te Amerika'ya Türkiye'de üs kurma hakkı da tanındı.

Avrupa Yüksek Müttefik Kumandanı (SACEUR) Dwight Eisenhower Amerika Birleşik Devletleri'nin kararlarının önemli ölçüde değişmesine neden olmuştu. Ocak 1951'de Truman'a göndediği bir mesajda Eisenhower; Avrupa'yı bir şişeye benzettiğini, Sovyetler Birliği'nin bu şişenin geniş kısmını, Orta Avrupa'nın boyun kısmını ve İspanya'nınsa en alt kısmını oluşturduğunu anlatmıştı. Sovyetler Birliği şişenin alt kısmına doğru hareket edecek olursa, Batı güçleri onu orada zapt edecekler ama hava ve deniz kuvvetlerini kullanarak şişenin her iki yanına da sert bir darbe indireceklerdi. Güney kanadında bulunan ve Sovyet karşıtı olan Türkiye'yle Yugoslavya bu stratejide çok önemliydiler. Bölgesel güvenlik kapsamında Türkiye, Bulgarların Yunanistan'a yapacağı saldırıyı geri püskürtmekle hayati önem taşıyacaktı. Ama Batı güçleri sağlam bir güvenlik taahhüdünde bulunmadığı müddetçe Türkiye'den böyle bir davranış beklenemezdi.²¹²

Türkiye'nin Nato üyeliğine İngiltere karşı çıkıyordu. İngilizlerin yanı sıra Norveç ve Danimarka gibi iskandinav ülkeleri de Türkiye ve Yunanistan'ın Nato'ya dahil edilmesi ile birlikte aslında hiç de alakaları olmayan Ortadoğu'daki savaşın içine girmek istemiyorlardı.

Ancak Amerikalı uzmanların fikirlerine göre, Türkiye'nin Sovyet tehdidiyle karşı karşıya olması Boğazlar'dan Çin'e kadar olan bütün Ortadoğu ve Asya'da tehlike çanlarının çaldığı yönündeydi ve bunun engellenmesi şarttı. Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'ya girmesine, Sovyetler Birliği karşı çıkmıştır. Buna rağmen Amerika Birleşik Devletleri; Marshall Planı'nı kabul ederek, yardımlarını bir program çerçevesinde geliştirerek sürdürmüştür. Ayrıca bu plan genişletilerek, 1948'de "Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü"

²¹² William Hale, *a.g.e.*, s. 119

oluşturularak Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu politikasının, genel dünya politikası içerisinde tasarlandığı gösterilmiştir.

Bu arada Türkiye'nin Batı Savunma yapısıyla entegrasyonu ve Batı ordularının Türkiye'de varlık göstermesi 1950'lerde çok hızlı gelişmişti. Türk Hava Kuvvetleri'nin dörtte üçü, Nato'nun Manş Başkomutanlığı'na (CINCSOUTH) Hava ve Deniz Kuvvetleri ise Avrupa Yüksek Müttefik Komutanlığına (SACEUR) tahsis edilmişti. İki taraflı ve gizli yapılan birçok antlaşmanın ardından, Adana yakınlarında bulunan İncirlik Hava Üssü ve Karamürsel, Çiğli ve Diyarbakır'daki diğer üslerle beraber, Karamürsel, Sinop, Samsun, Trabzon, Belbaşı ve Diyarbakır radar istasyonları da dahil olmak üzere Türkiye'de birçok ABD-NATO tesisleri kurulmuştu. İskenderun ve Yumurtalık'ta donanma tesisleri ve depolama merkezleri kurulmuştu. 1957 yılında yapılan bir antlaşmanın verdiği yetkiyle ABD Hava Kuvvetleri türk topraklarında nükleer silahlara sahip saldırı uçakları bulunduruyordu.²¹³

1960'lı yılların sonlarına doğru Türkiye'deki Amerikan askeri sayısı 24.000'i bulmuştu. Amerika Birleşik Devletleri, yaptığı yardımlar aracılığıyla bölge ülkelerini kalkındırmanın yanı sıra Doğu Blok'unun yayılmasını önlemek ve aynı zamanda Ortadoğu'nun savunulması için askeri paktların yapılmasını istemeye başlamıştır.

Bu sırada Türkler, 1951 yılında Nato'ya kabul edildikleri takdirde Ortadoğu'yu savunma rolünü üstleneceklerini duyurdular. Bu taahhüdü vermekten başka, Batı nazarındaki değerini yükseltecek bir projeyi reddetmeyerek, Batı'nın Türkiye'ye destek verme ihtimalini arttırmış oluyorlardı. Başlangıçta Menderes'in belirgin bir Ortadoğu politikası yokmuş gibi görünüyor. Ama Menderes, Batı savunma yapısında tam anlamıyla yer almak ve bir Nato üyesi olarak ekonomik ve askeri yardım almak istiyordu.²¹⁴

Amerika ile Türkiye arasında, Nato konsepti ile paralel olarak gelişen ilişkiler bağlamında, pek çok ikili antlaşma imzalanmıştır. Bu ikili antlaşmalardan 7 tanesine değineceğiz :

Ortak Güvenlik Antlaşması :

²¹³ William Hale, *a.g.e.*, s. 124

²¹⁴ William Hale, *a.g.e.*, s. 126

7 Ocak 1952'de mektup teatisi yoluyla yapılarak 10 Mart 1954'te TBMM tarafından onaylanan bu antlaşmaya göre Türkiye, ABD'nin askeri girişimlerini destekleme ve gerekirse bu girişimlere yardımcı olma yükümlülüğü altına girdi.

NATO Kuvvetleri Statüsü Sözleşmesi :

25 Ağustos 1952'de imzalanan bu sözleşme 20 Mart 1954'te TBMM tarafından onaylandı. Sözleşme'de, ABD'nin Türkiye'de askeri tesisler ve üsler kurması ve askeri personel buldurması kabul edildi. Sözleşme'nin 7. Maddesine göre, ABD personeli resmi görev dışında suç işlese Türkiye tarafından yargılanacaktır. Resmi görev sırasında yapılan eylemler, ABD yasalarına aykırı ise ABD tarafından, Türk yasalarına aykırı ise Türkiye tarafından yargılanacaktır. ABD personelinin resmi görev sırasında gerçekleştirdiği eylem veya eylemler, hem ABD hem Türk yasalarına göre suç teşkil ediyorsa yargılama ABD tarafından yapılacaktır. Aynı maddeye göre; suç teşkil eden eylemin, resmi görev sırasında mı yoksa resmi görev haricinde mi gerçekleştirildiğine ABD makamı (Amerikan Askeri Yardım Kurulu) karar verecektir.

Askeri Tesisler Antlaşması :

TBMM'de tartışmaya sunulmadan ve TBMM'nin onayı alınmadan 23 Haziran 1954'te imzalanıp uygulamaya sokulan bu anlaşma ile Amerikan hava, kara ve deniz kuvvetlerinin Türkiye ülkesini kullanmasına izin verildi. Amerikan askeri uçaklarının Türkiye'deki askeri havaalanlarını kullanmaları, kurulacak üslere Türk Hükümetinin izni alınarak malzeme, teçhizat, akaryakıt ve ikmal maddeleri yerleştirilmesi, ortak kullanılacak üs ve tesislerin masraflarının iki ülke arasında paylaşılması kararı alındı. Bu anlaşmaya dayanılarak zaman içinde Türkiye'de 90'ın üzerinde askeri ve sivil nitelikte Amerikan tesisi kuruldu.

Vergi Muafiyetleri Antlaşması :

Askeri Tesisler Antlaşması'na paralel olarak 24 Haziran 1954'te imzalanan bu antlaşmayla, ortak savunma için ABD tarafından yapılacak masraflardan vergi alınmamasına karar verildi. Askeri Tesisler Antlaşması gibi, bu anlaşma da TBMM'ye getirilmedi ve meclis onayı alınmadı.

Atom Enerjisi Antlaşması :

10 Haziran 1955'te imzalanan ve 14 Aralık 1956'da TBMM tarafından onaylanan antlaşmaya göre Türkiye, ABD'nin vereceği bilimsel yardımlar yoluyla nükleer araştırma merkezleri kurabilecektir. Böylece Türkiye, nükleer enerji ve araştırmalar alanında da ABD'ye bağımlı hale gelmiş oldu.

Türk-Amerikan Güvenlik İşbirliği Antlaşması :

5 Mart 1959'da imzalanan ve 9 Mayıs 1960'ta meclis tarafından onaylanan antlaşmaya göre ABD, Türkiye'ye yönelik bir saldırı durumunda, Türk hükümetinin (meclisin değil) talebiyle, silahlı güç kullanmak da dâhil olmak üzere her türlü yardım ve işbirliğine hazır olacaktır. ABD ayrıca, Türkiye'nin ulusal bağımsızlık ve bütünlüğünün korunması için ve Türk ekonomisinin gelişmesi için askeri ve ekonomik yardımlar vermeye devam edecektir. Bu ikili antlaşma, ABD Kongresi'nin 9 Ocak 1957'de onayladığı ve Türkiye'nin 22 Mart 1957'de resmen katıldığı / kabul ettiği Eisenhower Doktrini çerçevesinde yapıp uygulamaya konu.

Jüpiter Füzelere Antlaşması :

Eisenhower Doktrini çerçevesinde TBMM'nin onayı alınmadan 25 Ekim 1959'da Paris'te imzalandı. ABD, NATO'nun SSCB'ye karşı birinci vuruş kapasitesini arttırmak için üye ülkelere nükleer başlık taşıyan orta menzilli Jüpiter füzelere yerleştirmeyi önerdi. Öneri, sadece İngiltere, İtalya ve Türkiye tarafından kabul edildi. 25 Ekim 1959 antlaşmasıyla Türkiye'ye 15 Jüpiter füzesi yerleştirildi.²¹⁵ Amerika ayrıca İngiltere'ye 60 Thor füzesi ve İtalya'ya 30 Jüpiter füzesi yerleştirdi. Bu füzelere, 1962 sonbaharında, SSCB-ABD arasında yaşanan Küba Bunalımı sonucunda, SSCB'nin isteği üzerine 1963 Nisan'ında Türkiye'den çıkarıldı.²¹⁶

Süreç, -her geçen gün daha karmaşık bir hal almakla birlikte- Ortadoğu'da Bağdat Paketi'na doğru evriliyordu.

5.5. Bağdat Paketi

²¹⁵ Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000, s. 137

²¹⁶ Caner Sancaktar *a.g.e.*, s. 14

1920' li yıllardan 1950'li yıllara kadar geçen süre içerisinde Türk Hükümetleri'nin dış politikada belki de en büyük kazanımı olan Nato üyeliği ile birlikte Türkiye, Batı ile olan entegrasyonunu hızlandırmıştı.

1955 yılı başlarında, Menderes Ortadoğu'da bir savunma Paktı kurmak için, Irak'ı, Suriye'yi ve Lübnan'ı kapsayan bir resmi ziyaret dizisine başladı. Menderes'in bu geziyi yapmasındaki amaç bu ülkelerin devlet adamları ile Paktın kurulması için karşılıklı görüşmelerde bulunmaktı.²¹⁷

Menderes Irak'ta iyi karşılanmasına rağmen, Suriye caddelerinde kendisine karşı düzenlenen protesto gösterilerine katılmak zorunda kalıyordu. Ayrıca bu gösterilerde, muhtelif şehirlerde çok sayıda kişi gözaltına alınmıştı. Menderes, bu olayların ardından hemen Lübnan'a geçip temaslarını burada sürdürmüştü. Menderesle görüşen Lübnan Dışişleri Bakanı Naccache'ye, Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü ise kendisine Türkiye'nin İsrail ile benzer sözleşmelere girmeyeceği konusunda garanti verdiğini ekliyordu.

İlerleyen birkaç yıl, verilen sözlerin bir kez daha tutulmadığını somut şekilde ortaya koyuyordu.

Mısır ve Lübnan, Pakt aleyhinde çalışmalarını hızlandırmıştı. Özellikle de Arap Birliği bünyesinde Mısır, oluşturulacak pakta karşı sert bir tutum içerisine girmişti.

Öte yandan, Irak hükümeti; Mısır ve Suriye'nin, kurulması düşünülen Türk-Irak Paktı ile ilgili olarak yaptıkları tüm olumsuz açıklamalarına rağmen, 18 Ocak'ta resmi bir açıklamada bulunuyordu. Bu açıklamada, Kral Faysal tarafından belirlenen Irak dış politikasının iki temel prensibine işaret ediliyordu.

- a- Bütün Arap dünyasının yaşamsal çıkarlarını takip etmek,
- b- Irak'ın güvenliğini garanti etmek.²¹⁸

²¹⁷ Feroz Ahmad, *The Turkish Experiment in Democracy 1950-1975*, London, 1977, s. 132

²¹⁸ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 63

1955 yılı Ocak ayı Türk Dış Politikası açısından oldukça hareketli geçiyordu. Türk- İsrail ilişkilerini de çok yakından ilgilendiren bu süreçte, Menderes bu sefer de Nasır ile görüşme talebinde bulunuyor ve reddediliyordu.

Nasır Türkiye'nin Ortadoğu'nun savunması konusundaki işbirliği arzusunu iki nedenden ötürü reddediyordu :

- 1) Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkilerinden,
- 2) Türkiye'nin Ortadoğu'daki bir savunma paktının İngiltere'nin, Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Fransa'nın desteği ile önderliğini üstlenmesinden.²¹⁹

Nasır ayrıca, Menderes ile görüşmemesinin bir diğer nedeni olarak, bu durumu halkına açıklayamayacağını bildiriyordu. Tabi ki bu durumun arka planında Ortadoğu liderliği meselesi ile ilgili, iki liderin yarış halinde olması da söz konusu olabilirdi.

İngiliz Başbakanı Anthony Eden, Bağdat Paktı'nı destekleyen konuşmasında şu sözleri sarfediyordu :

Benim düşünceme göre, Mısır Hükümeti'nin Irak'a geri çekilmesi için zorlama yapmasına rağmen bizim bu atılan adımı tam anlamıyla desteklememiz gerekiyordu. Büyük bir olasılıkla bu Pakt, Yakın Doğu için bir Nato olabilirdi. Çünkü, 1954 Nisan'ında Türkiye ile bir yandan yardım antlaşması imzalayan Pakistan'ın, İran'ın ve Ürdün'ün Pakt'a girme arzuları ihtimali vardı. Bizim Pakt'ı teşvik etmemiz veya büyük bir olasılıkla Pakt'a girmemiz için bir başka neden daha vardı. 1957 yılında, İngiltere ile Irak arasında 1936 yılında imzalanan antlaşmanın süresi dolacaktı. Bu nedenle dostça ilişkiler içerisinde olduğumuz ülkelerde dahi milliyetçi duyguları hesaba katmak zorunda kalacaktık.(...) Bana göre Irak ile aramızdaki sözleşmelere dayanan ve her iki ülke için de faydalı savunma önlemlerini biraz daha genişletilmiş bir biçimde eşitliğe dayanan bir antlaşma ile genişletebilirdik. (...) Elbette Pakt'a girdiğimiz takdirde birtakım yükümlülükler üstlenmek mecburiyetinde kalacağız ve bu yükümlülükler Türkiye ve Irak'ın yükümlülüklerine de etki edecektir. Ancak, biz böyle yükümlülüklerle, Nato ile ve İngiltere ile Irak sözleşmesinde de girmiştik. İnaniyorum ki, böyle

²¹⁹ Hüseyin Bağcı, a.g.e., s. 65

*yükümlülükleri ayrı sözleşmeler olarak bu iki ülke ile yapmak yerine, Türkiye ile Irak arasındaki karşılıklı yardım çerçevesindeki bu antlaşma ile almak bizim için en iyisi olacaktır.*²²⁰

1955 yılı Şubat'ına gelindiğinde; 24 Şubat tarihinde; Türkiye, İran, Irak ve İngiltere'nin katıldığı, Amerika Birleşik Devletleri'nin ise gölge desteğiyle “Bağdat Pakı” imzalandı. Amerika Birleşik Devletleri, Arap ülkeleri ile iyi ilişkilerini sürdürmek ve İsrail’le de çatışmamak adına hiçbir zaman bu akdin resmi bir parçası olmamıştı.

Bu pakt sayesinde, Doğu Bloğuna karşı alternatif bir “Kuzey Kuşak” oluşturulmak istenmiştir. Bağdat Pakı yayımlandığı tarih itibarıyla Ortadoğu Politikasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağdat Pakı Daimi Konseyi, Kasım 1955’te düzenlediği ilk toplantısında, teşkilat merkezinin Bağdat’ta olmasına ve teşkilat içinde “Daimi Askeri Komite” ile “Ekonomik Komite” kurulmasına karar verdi.

Demokrat Partili Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, Türkiye’nin Demokrat Parti dönemine kadar izlediği “pasif rolü” bırakıp “lokomotif siyasetiyle” aktif siyaset izlemeye yönelik iyi niyetli düşüncesi, Mısır’ın uzlaşmaz tutumu nedeniyle suya düşüyordu. Mısır Hükümeti yaptığı resmi açıklamada, Ekim 1951’de İngiltere, Amerika, Fransa ve Türkiye tarafından önerilen Ortadoğu Savunma Organizasyonu’nun kurulması için önerilen düşüncüyü reddettiğini bildiriyordu.²²¹

Lewis’e göre;

İngiltere’nin Süveyş Meselesi’nden ötürü Mısır ile ortak bir askeri ittifak içerisine girme olanağı pek görülüyordu.²²²

Türkiye, sınırlarınının Doğu kanadını güven altına almak için bir savunma ittifakı arayışı içerisinde iken, Amerikan Dışişleri Bakanı John F. Dulles’in, 1953 Mayıs’ında Türkiye’ye

²²⁰ Anthony Eden, *Full Circle Eden-Memorien 1945-1962*, London, 1967, s. 256

²²¹ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 45

²²² Bernard Lewis, *Modern Turkey*, s. 199

yaptığı resmi ziyaretinde ilk defa sözünü ettiği “Kuzey Kuşak İttifakı” fikrini kabul ediyordu.²²³

Türkiye ile Pakistan arasında 2 Nisan 1954’te imzalanan antlaşma “Kuzey Kuşak” bölgesinin savunmasında Pakistan’ın rolünü belirliyordu. Bu antlaşmanın 6. maddesindeki ifadeye olduğu gibi bu Ortadoğu’da askeri bir ittifak kurmak için girişilen ikinci bir deneme oluyordu.²²⁴

Pakistan; Hindistan ve Afganistan ile komşuydu ve her iki ülkeyle de sınır problemleri vardı. Bu devletin Batıyla ilişkisi geliştiği takdirde ordusunu güçlendirip komşularına karşı daha etkili konuma gelebilecekti.²²⁵

Bağdat Paktına İsrail dahi tepki gösterdi. İsrail’e göre Bağdat Paktı kendisine karşı kurulmuştu ve İsrail’e karşı Arap saldırganlığını arttıracak mahiyette idi. Bu sebeple de Amerikan ve İngiliz Hükümetlerine bu endişelerini bildirerek, bu iki ülkenin dikkatini çekmiştir.²²⁶

Sovyetler Birliği, Bağdat Paktı’na karşı tavrını 16 Nisan 1956 tarihinde yayınladığı bildiri ile net şekilde ortaya koyuyordu :

Yakın ve Ortadoğu’da belli bazı Batılı güçler tarafından kurdurulan askeri gruplaşmalar reddeliyordu. Ayrıca,

Yakın ve Ortadoğu’daki durum son zamanlarda oldukça gerginleşmiştir. Bunun sebebi de bazı Batı güçlerinin Yakın ve Ortadoğu’daki ülkeleri saldırgan Kuzey Atlantik Bloğuna ek olabilecek askeri gruplara çekmek üzere yeni girişimde bulunmalarıdır. 1951’de de adı “Ortadoğu Komutanlığı” olan bir savunma planının Yakın ve Ortadoğu ülkelerince direnişle karşılaşılması sonucunda başarısızlığa uğramıştır. ABD ve İngiltere, Yakın ve Ortadoğu ülkelerine tek tek veya çift çift olmak üzere dolaylı bir şekilde kendi egemenlikleri altında belirli gruplandırmalar kurmak için önlemler aldılar. Bu şekilde 1954’de bir Türk-Pakistan

²²³ Altemur Kılıç, *Turkey and the World*, Washington, 1959, s. 182

²²⁴ Bernard Lewis, *Modern Turkey*, s. 201

²²⁵ Ara Sanjian, "The Formulation of the Baghdad Pack", *Middle Eastern Studies*, Vol. 33, No. 2, April 1997, s.

227

²²⁶ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 121

*antlaşması ve geçen Şubat ayında da bir Türk-İrak askeri ittifakı yapılmıştır. Türk-İrak ittifakının kurulması ile, kurucular Irak'ın diğer Arap ülkelerinden ayrılmasını başardılar ve bu ülkeler arasındaki gerginliği arttırdılar ki, bu durum bölgedeki ülkeler arasında antlaşmazlık çıkarmaya çalışan ve kendi askeri stratejik menfaatlerine uygun fırsatlar bekleyen ülkelerin çıkarlarına hizmet edecektir.*²²⁷

Sovyet Rusya'nın Orta Doğu'ya sızmasını önlemek maksadıyla Orta Doğu ülkeleri arasında bir ittifak kurma fikri, esasında Amerika'dan gelmiş, fakat fikir Türkiye tarafından gerçekleştirilerek, 1955 Şubat'ında Türkiye ile Irak arasında Bağdat'ta bir ittifak antlaşması imzalanmıştır. Nisan 1955'te İngiltere, Eylül 1955'te Pakistan ve Kasım 1955'te İran, Bağdat Paktına katılarak, ittifak genişletilmiştir. Bu genişlemeye rağmen, bu ittifak için başlangıçta düşünülen fikir gerçekleşmemiştir. O da, bu ittifaka, Irak'ın dışında kalan "Arap" ülkelerinin katılması idi. Bu olmadığı gibi, Orta Doğu üçe bölündü. Birinci grup, Pakta katılan Irak, İran ve Pakistan; ikinci grup Bağdat Paktına şiddetle cephe alan Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen; üçüncü grupta, her iki grubun dışında kalan Ürdün ve Lübnan. Bu bölünme, Sovyet Rusya'nın Orta Doğu'ya girmesini kolaylaştırıcaktır. Halbuki, Bağdat Paktı Ortadoğu'yu Sovyet Rusya'ya karşı birleştirmek amacı ile yapılmak istenmişti. Bununla beraber, Ortadoğu politikaları bakımından Sovyetlerin işini kolaylaştıran da Mısır Başkanı Nasır'ın tutumu olmuştur. Nasır Arap dünyasını kendi liderliği altında birleştirmek istiyordu. Halbuki Bağdat Paktı ile bu liderlik Türkiye'ye geçmiş gibi görünmekteydi. Bağdat Paktı Nasır'ın tasarılarını alt-üst etmişti. Tahammül edemediği buydu. Bu sebeple, Nasır Bağdat Paktı'nın kuruluşundan sonra Batı aleyhtarı bir politika takibine başladı. "Süveyş Meselesi" ve bundan doğan 1956 Buhranı, Nasır'ı büsbütün Sovyetlere yönelmeye itecektir.²²⁸

26 Şubat 1955 tarihinde Bağdat Paktı'nı yorumlayan Irak Başbakanı, İsrail'in bu pakta hiçbir zaman üye olamayacağını söyledi. 1955 Mart'ında ise İsrail Hükümeti Türkiye'ye bir nota verdi. Notada Türkiye'nin İsrail'e yönelik geçmişte yaptığı olumlu açıklamaların altı çizilerek, Türkiye'nin politikasında bir değişiklik olup olmadığının açıklığa kavuşturulması istendi. İsrail'in Bağdat Paktı'na yönelik eleştirel tavrı Türk tarafında rahatsızlık yarattı. Türkiye İsrail Büyükelçisi'nin randevu taleplerine karşılık vermeyerek, İsrail'in Türkiye misyonunu bir gözlem misyonu haline dönüştürdü.²²⁹

²²⁷ Keesing's Contemporary Archives 1945-1961, s. 14256

²²⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarih (1914-1995)*, Alkım Kitabevi, 14. Baskı 2004, s. 491

²²⁹ Stratejik Düşünce Enstitüsü, *a.g.e.*, s. 33

İngiltere'nin Bağdat Paktı'nın içerisinde yer alması gibi, Amerika Birleşik Devletleri'nin Pakt içerisinde yer almaması da Bağdat Paktı'nı zayıflatan gelişmelerdir.

Ayrıca, Irak gibi köklü bir geçmişi olmayan ve klasik Arap toplumu olma özelliğinden kurtulmamış olan bir devletin, Batılı devletler ile böyle bir ittifaka girmiş olması, hem Irak'taki iç dinamiklerce hem de Arap Dünyası tarafından hoş karşılanmadı.

Öte yandan, Arap ülkeleri içinde en kuvvetli orduya sahip olduğu sanılan Mısır'ın, savaşta en ağır yenilgiye uğrayanlardan olması, Mısır'da monarşinin, yani Kral Faruk rejiminin devrilmesi neticesini vermiştir. Yenilgide devlet idaresindeki bozuklukların büyük rolü olduğunu gören bir kısım Mısırlı genç subay, Yarbay Cemal Abdünnasır'ın liderliğinde 'Hür Subaylar Komitesi' adı ile gizli bir teşkilat kurdular ve 23 Temmuz 1952'de yaptıkları darbe ile Kral Faruk'u devirip ülkeden çıkardılar.

Bu hadise Mısır'ın tarihinde yeni bir dönemi başlattığı gibi, Ortadoğu'da da yeni bir dönemi açmıştır. Zira Başkan Nasır'ın bundan sonraki bütün çabası 'gerici' dediği Arap monarşilerini yıkmak ve bunların yerine 'Sosyalist-Cumhuriyetçi' rejimler kurmaya yönelik olacaktır. Bu ise bölgede yeni gelişmelere ve yeni mücadelelere yol açacaktır. Nasır'ın bu dönemdeki en önemli destekçilerinden birisi şüphesiz ki Sovyetler Birliği'ydi.

Birleşmiş Milletler'de ve diğer uluslararası alanlarda İsrail'e karşı Arap davasını diplomatik olarak savunmaları, Sovyet politikasının 1950'li yılların ortalarından başlayarak 1960-70'li yıllarda daha da güçlenen bir özelliği olmuştur. Arap ordularına gelişmiş silahlarla teknik ve lojistik askeri yardım sağlamışlardır. Bu durum karşısında Amerika Birleşik Devletleri, İsrail'e yeni ve daha yakın bir stratejik ilişki kurmak zorunda kalmış ve İsrail'in başlıca diplomatik, stratejik ve mali kaynağı olmuştur.²³⁰

Yine bu dönemde, iki ayrı önemli noktaya kısaca değinmekte fayda var. Bunlardan ilki Balkan Paktı, diğeri ise Bandung Konferansı'dır.

²³⁰ Bernard Lewis, *a.g.e.*, s. 460

Balkan Paktı ile ilgili olarak, Menderes bir yandan söz verdiği “aktif rolü” Ortadoğu’da ABD’nin ve İngiltere’nin yardımlarıyla oynarken, diğer yandan da çok arzuladığı “Atlantik’ten Pakistan’a kadar olan güvenlik zincirini” tamamlamak için bir Balkan Paktı kurulmasına yönelik çalışmalara başladı.²³¹ denilebilir.

Balkan Paktı, 28 Şubat 1953’de Ankara’da; Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları tarafından imzalanmıştır. Ana hatlarıyla pakt değerlendirilirse, üye olan üç devlet, ortak çıkarlarıyla ilgili konularda birbirlerine danışacaklar ve Dışişleri Bakanları yılda en az bir kez toplanacaklardı.

Mısır’a göre Bağdat Paktı, uluslararası ilişkilerde Mısır’ın Arap dünyasını ayrı bir güç haline getirme amacına ters düşmekteydi. Tito, Şubat 1955’te Nasır’ı ziyaret ederken hemen arkasından Nehru da Nasır’ın yanına gitti. Bandung’da konferansa katıldı. Burada bağlantısızlar hareketinin de temeli atıldı. Nasır da bu hareketin liderleri arasında yer aldı. İsrail, Bandung Konferansı’na kabul edilmedi.²³²

Irak, Arap dünyasının liderliğine oynarken bu durum Nasır’ı oldukça tedirgin etti. Süveyş krizinden sonra Arap dünyasında, Nasır’ın artan prestijini önlemek için 1957’de Suudi Arabistan, Ürdün ve Irak bir ittifak oluşturdu. Nasır ise 1958 yılında Suriye ile birleşerek bunu dengeleyerek bu birleşmeden sonra Arap dünyasının tartışmasız lideri konumuna yükseldi. Nasır’ın üçüncü dünyacılığı ve Batı’ya kafa tutması, Arap dünyasında sempatiyle karşılanmaktaydı. Arap toprakları içinde İsrail’in kurulmasını Batı’ya bağlayan Araplar, şimdi Batı’ya karşı mücadele eden ve onlardan korkmayan bir lidere sahip olmuşlardı.²³³

Bandung Konferansı ise 18-24 Nisan 1955 tarihlerinde Bandung’ta (Endonezya) yapıldı ve bu konferansa 29 ülke katıldı.²³⁴

²³¹ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 51

²³² Zach Levey, "Israel's Entry Cyprus, 1959-1963,: *Diplomacy and Strategy in the Eastern Mediterranean*", *Middle East Review of International Affairs*, Vol.7, No .3, September 1974, s. 187

²³³ Sabit Duman, Ankara Üniversitesi Türki İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, “Ortadoğu Krizleri ve Türkiye” isimli makale, Cilt 9, Sayı 35, 2005, s. 199-218

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/788/10121.pdf>

²³⁴ Mehmet Gönlübol-Haluk Ülman, *a.g.e.*, s. 283

Bandung Konferansı'nda, tartışılan en önemli konu şüphesiz ki tarafsızlık ilkesi idi. Dile getirilen önemli bir diğer konu ise nasıl Amerikan emperyalizmine karşı çıkılıyorsa, aynı şekilde Sovyet Kolonyalizmine de karşı çıkılması gerekliliği idi.

Türkiye askeri tarihinde, İkinci Dünya Savaşı hariç hiçbir zaman tarafsız kalmamıştı. George S. Harris'in de belirttiği gibi "Osmanlı Diplomasinin" temel prensiplerinden biri kuzey komşusu Sovyetler'e karşı kendisini koruyacak bir ittifak arayışı idi.²³⁵

Ve bu sorunun yanıtı da şüphesiz ki "Amerika Birleşik Devletleri" oluyordu.

5.6. 1956 Süveyş Savaşı

2. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin Ortadoğu'da karşılaştığı en önemli sorun, çıkarlarını korumaya çalışmaktı ve Mısır'ın yeni yönetimi, İngiltere'nin Süveyş Bölgesi'nden ve Sudan'dan çekilmesini istemeye başlamıştı. Bunun üzerine İngiltere, buralarda durumunu koruyamayacağını anladığından, Şubat 1953'te Sudan'ın kendi geleceğini kendisinin tayin etmesini kabul etti ve Süveyş' teki üslerini boşaltarak, bölgeyi Mısır'a devreden bir antlaşma imzaladı.

İngiltere, bundan sonra Bağdat Paktı'na Ürdün'ü de katarak, Ortadoğu'daki etkisini sürdürmeyi düşünmüştür. Ancak Ürdün, Bağdat Paktı'na katılmadığı gibi, Aralık 1955'te Batı yanlısı hükümetini görevden uzaklaştırmıştır.

Bu arada, 19 Ocak 1956 tarihinde Türkiye, İsrail'in Suriye ve Mısırlılara yönelik şiddet eylemlerinin tartışıldığı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplantısında ABD, İngiltere, Fransa, SSCB, Belçika ve Yeni Zelanda ile birlikte İsrail'i kınadı. Birleşmiş Milletler

²³⁵ George S. Harris, *The View From Ankara*, The Wilson Quarterly Special Issue, Washington 1982, s. 328

Güvenlik Konseyi aynı gün aldığı kararla İsrail'in Güvenlik Konseyi kararlarını uygulamamasından ötürü İsrail'i kınadı.²³⁶

Pek çok yerde 2. Arap-İsrail Savaşı olarak nitelendirilse de, Süveyş Savaşı'nın temelini bakıldığında, 1956 yılında yaşanan savaşın aslında bir Arap-İsrail Savaşı olmadığı açıkça gözlemlenmektedir.

Daha önce de kısaca değindiğimiz üzere, Mısır'da "Hür Subaylar Hareketi" başarıya ulaşmış ve Kral Faruk rejimi tarihin derinliklerine gönderilmişti. Kral Faruk'un yerine, Muhammed Naguib ve yardımcılığına da Albay Nasır geçmiş, 1954 yılında ise bu kez Cemal Abdunasır, Naguib'in yerine geçmiş ve devlet başkanı olmuştur. Nasır, Mısır'da, Sosyalist bir Cumhuriyet teşkil etmişti.

Nasır, göreve geldiğinde Batı ile ilişkilerini geliştireceğini şu sözleriyle ifade ediyordu :

"Mısır ve İngiltere ile Batılı ülkeler arasında karşılıklı inan, güven ve işbirliğine dayanan yeni bir dostane dönem açılmıştır."

diyor ve şunları sözlerine ekliyordu :

*"Kalplerimizdeki nefret duygularından kurtulmak ve İngiltere ile, 70 yıldır münasebetlerimizde eksik bulunan karşılıklı inan ve güvenin temelini dayanan münasebetler inşasına başlamak istiyoruz."*²³⁷

Nasır; ilk yıllarında her ne kadar Batı yanlısı gibi görüntü verse de, 1955 yılında imzalanan Bağdat Paktı'na katılmayı reddetmesi ile arka plandaki tavrını ortaya koymaya başlamıştı. Aslında Nasır, Arap milliyetçiliğini, Pan-Arabizm ekseninde harekete geçirerek Arap Dünyası'nın liderliğine soyunuyordu.

İlk olarak Nasır'ın ılımlı bir lider olarak ortaya çıkması sonucunda yeni rejim Batı, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri tarafından olumlu karşılandı. İsrail de yeni kurulan hükümeti Filistin topraklarına yerleşmek için bir fırsat olarak gördü. Ancak İngiltere'nin Mısır'ı

²³⁶ Stratejik Düşünce Enstitüsü, *a.g.e.*, s. 33

²³⁷ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 119

dışlayarak 1955'te tek Arap üyesi Irak olan Bağdat Paktı ile bölgede güvenlik ağını kurması, Nasır'ın bölgedeki politikalarını değiştirmesine sebep oldu. Bunun sonucunda Nasır, Mart 1955'de Bandung Konferansı'nda Bağlantısızlık Hareketi'ne katılarak Amerika Birleşik Devletleri'nden ve dolayısıyla Batıdan uzaklaştı.²³⁸

Nasır döneminde, Mısır'ın en büyük problemi susuzluktu. Nasır, Nil üzerinde Asvan'da yapılacak baraja umut bağlamıştı. Baraj için Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere kredi vereceklerdi. Mısır'ın Sovyetler'e pamuk satıp, silah almasına kızan bu ülkeler kredi vermekten vazgeçtiler.²³⁹

Bahsi geçen Asvan Projesi, Mısır için hayati bir önem taşıyordu, şöyle ki :

Baraj gölü 750 mil-karelik bir alanı kaplayacak ve Mısır'ın tarıma elverişli topraklarını üçte bir oranında ve elektrik enerjisini de %50 civarında arttıracaktı. Barajın maliyeti 1,3 milyar dolar kadar hesaplanmıştı. Yapılan hesaplara göre, bu maliyetin üçte biri için dış finansmana ihtiyaç vardı. Gerisi Mısır'ın iç kaynaklarından karşılanacaktı.²⁴⁰

Dünya Bankası Başkanı Eugene Black, 29 Ocak-9 Şubat 1956 tarihleri arasında Kahire'yi ziyaret ederek baraj inşasına Dünya Bankası'nın 200 milyon dolar ile destek sağlayacağını açıkladı. Ancak işler bu noktadan sonra tersine dönmeye başladı. Şöyle ki :

- 1- Dünya Bankası ile müzakereler sırasında, Mısırlılara, Bankanın kredi şartları konusunda güçlük çıkarılmaya başlandı. Bu şartlar, barajın inşasının diğer projelerin üstünde tutulması, ihalelerin rekabet sistemine göre yapılması ve komünist ülkelere bu baraj için yardım alınmaması idi. Mısırlılar, bu şartların Mısır ekonomisinin kontrolü demek olacağını ileri sürdüler,
- 2- Aylar geçtikçe, Mısır'ın gelirleri "Demir Perde"den alınan silahların bedelinin ödenmesine gitmeye başladı. Ülkenin ekonomisi adeta Demir Perde'nin ipoteği altına girmişti. Nasır ise kendisine yapılan uyarmalara kaçamak cevaplar

²³⁸ Berna Süer-Ayşe Omur Atmaca, *a.g.e.*, s. 39

²³⁹ Arsev Bektaş, "Ortadoğu'da Barışın Ayak Sesleri ve Filistin Sorununa Tarihsel Bir Bakış", *Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu*, İstanbul, 1993, s. 275

²⁴⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 149

veriyordu. Bu durumda barajın finansmanını Mısır'ın ödeyemeyeceği hususunda İngiltere ve Amerika'nın şüpheleri arttı,

- 3- Nasır bir yandan Batı'dan kredi almaya çalışırken, bir yandan da bütün Ortadoğu'da Batı aleyhtarı kışkırtmalara yoğunluk vermişti ve bu da bilhassa İngiltere'yi sinirlendiriyordu. İngiltere'nin bu sinirliliği ve endişesini Amerika da paylaşıyordu,
- 4- Bütün bunların üzerine Nasır'ın 16 Mayıs 1956'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıması Amerika için bir şok oldu.

Bu meseleler üzerine Amerika Dışişleri Bakanı Dulles, Asvan Barajı Projesinin finansmanının “mevcut şartlar içinde” finansmanının mümkün olamayacağını açıkladı.²⁴¹

Bunların yanı sıra Mısır'ın bölgede İsrail'e karşı bir tehdit oluşturmaya başlaması da kredinin verilmemesinin diğer bir nedeni olarak gösterilebilir.

Bağdat ittifakının ilk yanlılığı şurada idi ki, Vahhabi'lerin Suudi Arabistan'ı, “Haşimi”lerin Irak'ının tarihi düşmanı olduğu gibi, “ilerici” ve “sosyalist” Nasır da Arap Dünyası'nı kendi etrafında birleştirebilmek için önce gerici monarşileri yıkmaya kararlı idi. Nasır, ilerici monarşilerin hakim olduğu Arap Dünyası'ndan, Doğu ile Batı arasında bir denge rolü oynayabilecek bir “Üçüncü Blok” yaratmayı düşünüyordu ve bunun ilk adımı olarak da bir İslam Konferansı toplamayı tasarlamakta idi. Bağdat Paketi şimdi bu tasarımlara, Nasır'ın bu büyük hayallerine darbe indiriyordu. Çünkü, ona göre, Türkiye ve Irak, Ortadoğu'nun liderliğini ele almak için ortaya çıkmışlardır.²⁴²

Bağımsız ve milliyetçi Arap kimliğini savunan Mısır yönetimi ile Avrupalı devletlerin, bölgenin stratejik ve ekonomik açılarından en önemli varlığı sayılabilecek Süveyş Kanalı konusunda karı karşıya gelmeleri kaçınılmaz olmuştur. Süveyş Kanalı 1869'da bir Fransız Şirketi tarafından açılmıştır. Ancak, daha sonra Hindistan'a, Uzakdoğu sömürgelerine, Orta Doğu'ya ve Kuzey Afrika'ya ulaşmasında Kanal'ın kendisi için hayati önem taşıdığını gören İngiltere, 1875'te Kanal şirketi hisselerinin bir kısmını alarak Kanal'ın kontrolünde söz sahibi

²⁴¹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 151

²⁴² Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 120

olmuştur. Aynı amaçla 1882’de Mısır’ı ve dolayısıyla Süveyş Kanalı’nı işgal ederek Kanal’ı tümüyle kontrol altına almıştır. Daha sonra 1936’da Mısır’a bağımsızlığını verirken yaptığı antlaşma çerçevesinde, İngiltere Süveyş Kanalı bölgesinde 10 bin asker ve 500 pilot bulundurma hakkını elinde tuttuğu gibi, taraflardan birinin savaşa girmesi halinde, diğerinin bütün gücü ile savaşa giren tarafa yardım etmesini sağlayan bir düzenlemeyi antlaşmaya dahil etmiştir. Böylece Mısır ile İngiltere arasında bir ittifak bağı tesis edilmiştir.²⁴³

Mısır Devlet Başkanı Nasır, Süveyş Kanalı’nı millileştirerek sömürgeci devletlerin kanaldaki 86 yıllık egemenliğine 26 Temmuz 1956’da son verdi. Aslında Süveyş Kanalı’nın millileştirilmesini ilk ortaya atan Mısır Komünist Partisi idi. Bunu 1924 yılında belirterek anti-İngiliz bir politika ortaya koymuştu.²⁴⁴

Cumhuriyet’in 4. kuruluş yıldönümü dolayısıyla İskenderiye’de yaptığı konuşmada "Cumhurbaşkanı Nasır" Süveyş Kanalı şirketinin bütün tesisleri ve malları ile birlikte Millileştirildiğini ilan etti ve Kanal’ın yıllık 100 milyon dolarlık gelirinin Asvan barajının inşasına harcanacağını bildirdi. Nasır esasen şirketin 1968 yılında Mısır’a geçeceğini daha önce yapılan antlaşmalara dayanarak söylüyordu. Diğer taraftan Nasır, konuşmasında, 1888 İstanbul Antlaşmasının öngördüğü şekilde Süveyş Kanalı’ndan serbest geçiş hakkında teminat verdi. Aynı gün yayınlanan 6 maddelik Millileştirme kararnamesiyle, kanalı yönetmek üzere Mısırlılardan meydana gelen 12 kişilik bir yönetim kurulu teşkil edilmekteydi. Nasır’ın bu kararından sonra, Mısır’a tehditler yağmaya başladı. İngiliz, Fransız ve İsrail yetkilileri uzun görüşmeler sonucu Mısır’a saldırı planı hazırladılar. 29 Ekim 1956’da İsrail ordusu Mısır’a karşı bir baskın saldırısına girişti. Fransız ve İngiliz uçakları Mısır havaalanlarını bombaladılar. 5 Kasım’da ise, İngiliz ve Fransız paraşütçüleri Port-Sait bölgesine inmeye başladılar.²⁴⁵

Kanalın millileştirilmesinden bir gün sonra, Yani 27 Temmuz akşamı, İngiltere Başbakanı Eden, Amerikan Başkanı Eisenhower’a çektiği telgrafta;

“Ben ve meslekdaşlarım, en son çare olarak mecbur kalırsak, Nasır’ın aklını başına getirmek için, kuvvet kullanmaya hazır olma gereğine inandık ve böyle de yapacağız”

²⁴³ Berna Süer-Ayşe Omur Atmaca, *a.g.e.*, s. 39

²⁴⁴ Rami Ginat, "The Egyptian Left and the Roots of Neutralism in the pre-Nasserite Era", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 2003, Vol.30, No.1, s. 7

²⁴⁵ Peter Mansfield, *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası*, Sander Yayınları, İstanbul, 1975, s. 151

diyordu.

Fransa'nın sosyalist Başbakan'ı Guy Mollet ise, 30 Temmuz tarihinde yayınladığı basın bildirisinde;

Nasır, metodları Hitler'e benzeyen bir "diktatör çırağıdır" diyor ve Nasır'ı Basra Körfezi'nden Atlantik kıyılarına uzanan bir "Arap İmparatorluğu" kurmak istemekle itham ediyordu. Mollet ayrıca, Fransa'nın "Mısır diktatörü" ne diğer "Batı"lı devletlerle birlikte" enerjik ve sert karşı darbeler indireceğini söylüyordu.

Amerika ise konuyu, çok geniş neticeleri olabilecek bir durum olarak nitelendiriyordu ve Başkan Eisenhower 1 Ağustos'taki basın toplantısında, "vahim bir durum" diyordu.²⁴⁶

Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesini İngiltere ve Fransa, Çekoslovakya ile yapılan silah antlaşmasını ve Tiran Boğazı'nın Eylül 1955'te kapatılmasını ise İsrail savaş nedeni olarak kabul etti. Nasır'ın kanalı millileştirmesinin ardından 22 Eylül - 4 Ekim tarihleri arasında Kanal'ı işleten şirketin de desteği ile İsrail, Fransa ve İngiltere Paris yakınlarında Sevr'de gizli bir toplantı düzenlediler. Bu toplantıda "Silahşor Operasyonu" adı verilen hareketle Mısır'ın İsrail tarafından işgal edilmesi, İngiltere ve Fransa'nın bu duruma arabulucu olarak müdahale etmesi, İsrail ve Mısır güçlerinin Kanal'ın her iki tarafından çekilmeye zorlanması ve ardından buraya İngiliz ve Fransız birliklerinin yerleşmesi kararlaştırıldı. Bu planla İsrail, güvenliğini güçlendirmek ve Mısır'ı çevrelemek, Avrupalı devletler ise Nasır'ı devirerek Kanal üzerindeki kontrolü tekrar ele geçirmek istiyordu.²⁴⁷

Nasır'ın Sovyet Blok'undan silah alması İngiltere'yi, 25 Mayıs 1950 Deklarasyonu dolayısıyla, Amerika ile işbirliği arzusuna sevketti. Başbakan Eden 2. Dünya Savaşı yıllarından beri Amerika ile işbirliğine ehemmiyet vermekte idi. Savaştan sonra ise, Sovyet emperyalizmine karşı bu işbirliğini çok daha ehemmiyetli görüyordu. Eden'a göre İngiltere'nin Ortadoğu'daki genel politikası, Irak ve Basra Körfezi'ndeki çıkarlarına

²⁴⁶ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 153-154

²⁴⁷ Berna Süer-Ayşe Omur Atmaca, *a.g.e.*, s. 40

dayanıyordu ve bu çıkarlara esas tehdit de, Batı aleyhtarı ideolojisi ve Sovyetlerle silah alışverişi dolayısıyla ve Sovyetlerle yaptığı işbirliği ile Nasır'dı.²⁴⁸

Süveyş Kanalı'ndan geçişi düzenleyen 1888 tarihli İstanbul Sözleşmesi'nde imzası olanlarla birlikte, Kanal'dan en çok yararlanan 22 ülkenin katılımıyla, 16 Ağustos 1956'da Londra'da bir konferans toplandı. Türkiye'nin bu konferansa katılması Batının tezine daha yakın olduğunu ve mevcut Mısır rejimine karşı tavır takındığını ortaya koyuyordu. Yunanistan ise konferansa katılmayarak Bağlantısızlar Hareketi'ne ve Arap Dünyasına sıcak mesajlar gönderiyordu. Türkiye konferansta, "Dulles Planı" adı verilen ve kısaca, kanalın uluslararası bir kurum tarafından kontrol altında tutulması gerektiğini öngören teze diğer katılımcı 18 ülke ile birlikte destek veriyordu.

Ardından, Avustralya Başbakanı Menzies başkanlığında ve beş kıtayı temsil eden beş devletin temsilcilerinden oluşan ve adına "Menzies Komitesi" denilen bir heyet Kahire'ye gönderildi. Ancak toplanan konferanstan hiçbir sonuç çıkmadı. Nasır şu 3 noktada hiçbir anlaşmaya yanaşmıyordu. Bunlar şöyle sıralanıyordu :

- 1- Mısır, Beş Devlet Planı'nın öngördüğü gibi, Kanal üzerinde hiç bir milletlerarası kontrolü kabul edemez,
- 2- Mısır, Kanal üzerindeki egemenlik haklarından hiç birini terk edemez,
- 3- Eğer bu iki şart kabul edilirse, Mısır, hiç bir fark gözetmeksizin Kanal'dan serbest geçiş garantisi vermeye hazırdır.²⁴⁹

Ancak, toplanan konferanstan sonuç alınamadı. Mısır, İngiltere'nin önerilerini reddetti. Kanal'ın işlemez hale geleceğinden, bununla da bütün ekonomisinin sarsılacağı kuşkusuna düşen İngiltere, Mısır'a saldırmak için fırsat gözetmeye başladı. Zaten İsrail, 25 Eylül'den itibaren Mısır ile yapılacak savaşla ilgili olarak Fransız Hükümeti ile temaslarını sürdürmekte idi. Süreç hızlanmaya başlamıştı.

²⁴⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 145

²⁴⁹ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 157

Mısır'a yapılacak saldırı konusunda İngiltere, Fransa ve İsrail arasındaki ilk ve son "üçlü toplantı", 22-23 Ekim günlerinde, Paris'in banliyösü Sevres'deki "Bonnie de la Chapelle" şatosunda gayet gizli olarak yapıldı.²⁵⁰

25 Ekim tarihinde; Mısır, Ürdün ve Suriye arasında bir "Ortak Komutanlık" kuruldu. Bu ortak komutanlık kurulmasının ardından İsrail genel seferberlik ilan etti. Kısa bir süre sonra, 29 Ekim 1956'da, İsrail'in Mısır'a saldırmasıyla Süveyş Savaşı çıktı.

Savaşın çıkmasına sebep olan Süveyş Kanalı, 1869'da 93 milyon dolar masraf yapılarak hizmete başlamıştı. Kanal'ın yapılması sırasında 120 bin Arap işçisi hayatını kaybetmişti.²⁵¹

Bu savaşta İngiltere ve Fransa ile birlikte hareket eden İsrail, Mısır'a bırakılmış bulunan Gazze'yi işgal etmiştir. İsrail 50.000 askerle harekete geçmiştir. Mısır'ın ise Sina'da 75.000 askeri, 90 Mig avcı uçağı ve 50 tane de İlyusin jet bombalama uçağı bulunuyordu. İsrail beş günde Mısır ordusunun yarısının bulunduğu Sina'yı tamamen kontrol altına aldığı gibi, Mısır kuvvetlerinden de 5.000 askeri esir etmişti. Ayrıca, 100 Sovyet yapısı T-34 tankı ile bir miktar Sherman tankı da İsrail'in ganimetleri arasında idi. İsrail'in Sina'daki bu hızlı başarısında, 31 Ekim'den itibaren İngiltere ve Fransa'nın da yoğun olarak hava kuvvetleri vasıtasıyla savaşa müdahalesi üzerine, Nasır'ın, Süveyş Kanalı'nı savunmak üzere, Sina'daki Mısır kuvvetlerine 2 Kasım'da geri çekilme emri vermesinin de rolü büyük olmuştur. Ne var ki, Mısır kuvvetleri bu geri çekilmeyi de çok kötü ve dağınık şekilde yapmışlardır. Bu da İsrail'in işini kolaylaştırmıştır.

İngiltere ve Fransa, bölgeye düzenledikleri saldırılar öncesi İsrail ve Mısır'a bir ultiatom verdi. Bu ultiatoma göre yerine getirilmesi istenen hususlar şöyleydi :

- 1- Her iki taraf; kara, deniz ve hava hareketini durduracaktır,
- 2- İsrail Kuvvetleri Süveyş Kanalı'nın doğu kıyısının 10 mil (16km) gerisine ve Mısır kuvvetleri de Kanalı'nın batı kıyısının 10 mil (16km) gerisine çekilecektir,

²⁵⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 161

²⁵¹ Muhammed Heykel, *Boriden dome sir (Aslanın kuyrugunun kesilmesi)*, Çev. Dr.Hüseyin Ebuturabiyen, Tahran, 1988, s. 277

3- Mısır Hükümeti, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin Kanalın üç noktasına, Port Said, İsmailiye ve Süveyş'e "geçici olarak" yerleşmesine ve kanalda geçişin güvenliğini sağlamalarına müsaade edecektir. Yani, Mısır'dan Süveyş Kanalı'nı İngiltere ve Fransa'ya teslim etmesi isteniyordu.²⁵²

İsrail kendisinden yapılması istenenleri derhal kabul etti ancak Mısır bu konudaki isteklere olumsuz yanıt verdi.

Öte yandan; İsrail'in, İngiltere'nin ve Fransa'nın Ekim ve Kasım 1956'da Mısır'da yaptıkları askeri hareketler sadece Bağdat Paktı'nın varlığını sürdürmesi için değil, aynı zamanda Menderes'in "*istikrar diplomasisi*" için de büyük bir darbe oluyordu. Diğer Batılı ülkelerin Mısır'daki bu askeri hareketleri eleştirilerinin yanı sıra, Bağdat Paktı'nın müslüman ülkeleri olan Irak ve Pakistan da İngiltere'nin Pakt'tan çıkarılması önerisinde bulundular. Bağdat Paktı üyeleri, İsrail'in bu istilasını kesin bir şekilde reddederek, İngiltere ve Fransa'nın kanal bölgesindeki askerlerini geri çekmelerini talep ediyorlardı.²⁵³

Uygulanan resmi ambargoya rağmen, bazı özel ABD kaynaklarından İsrail'e askeri yardım gelmişti. Fransızlar ve İngilizler 29 Ekim 1956'da, daha önce İsrail'le anlaşarak sözde İsrail ve Mısır'ın arasına girmek için Mısır'a asker gönderdiler. Ancak üç işgalci devlete karşı sert bir tavır takınan ABD ve SSCB hükümetleri çeşitli yollarla bunların Mısır topraklarından çekilmelerini sağladılar.²⁵⁴

Amerika Birleşik Devletleri İsrail'e yaptığı askeri ve ekonomik yardımları derhal durdurdu. Ve Amerikan Başkanı Eisenhower yaptığı açıklamada, "*Bu çarpışmalara Amerika'nın bulaşması söz konusu değildir. Barış için en sağlam ümit Birleşmiş Milletler'dir*, dedi.

Sovyetlerin Ortadoğu'da kuvvet kullanılmasına karşı mücadelenin liderliğini ellerine almasına ve bu suretle de dünyanın, yeni bağımsızlığını almış ülkelerin güvenini kazanmasına müsaade etmemek ve Sovyetlerin bu konuda insiyatifi ele almalarını önlemek için derhal Birleşmiş Milletler'de harekete geçilmesi talimatını verdi.²⁵⁵

²⁵² Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 163

²⁵³ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 81

²⁵⁴ Bernard Lewis, *a.g.e.*, s. 459

²⁵⁵ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 165

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1 Kasım 1956'da toplanarak, taraflara ateşkes çağrısında bulunmayı ve tarafların 1949 Mütareke Antlaşmaları'nda öngörülen hatların gerisine çekilmelerini isteyen bir karar aldı. 2 Kasım 1956'da Birleşmiş Milletler 997 sayılı Genel Kurul kararı, tarafları derhal ateşkese ve Mısır topraklarından çekilmeye çağırdı.

5 Kasım tarihinde Sovyet Başbakanı Bulganin, İsrail, Fransa ve İngiltere Başbakanlarına gayet tehditkar ifadeler taşıyan mesajlar gönderdi.

Eden'a gönderilen mesajda, Mısır'daki Savaş'ın bir 3. Dünya Savaşı'na dönüşebileceği, Sovyetlerin İngiliz kıyılarına donanma veya hava kuvveti göndermeye ihtiyacı olmadığı, ancak füzelerle bu işi çözebileceği, bu durumda İngiltere'nin ne gibi bir durumda kalacağı soruluyordu. Fransa Başbakanı'na yollanan mesaj da aynı tehditleri içeriyordu. İsrail Başbakan'ı David Ben Gurion'a gönderilen mesajda ise, İsrail'in Doğu Halkları arasında kendisine karşı, kendi varlığını tehlikeye sokan bir şekilde nefret tohumları ektiğini belirttikten sonra, Sovyet hükümetinin savaşa son vermeye kararlı olduğu ve saldırganları durdurmak için gerekli tedbirleri alacağı ve Tel-Aviv'deki elçisini geri çekmeye karar verdiği bildiriliyordu.²⁵⁶

Saldırımı gerçekleştiren iki büyük güç ve İsrail'e yönelik gönderilen mesajlarda, İngiltere ve Fransa gibi güçlü iki ülkeye karşı ne kadar sert bir üslubun kullanıldığı görülmekte. Buna rağmen İsrail'e karşı ise daha yumuşak bir tavır alınması, bu konunun düşündürücü bir tarafı olarak tarihe not düşülmesi gereken bir durumdur.

Savaş sonrasında; İngiltere ile Fransa, Birleşmiş Milletler'de yalnız kaldıkları gibi, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin baskısıyla da karşılaştılar. Bunun üzerine İngiltere ile Fransa, 6 Kasım'da ateşkes ilan etmelerinin ardından kuvvetlerini Mısır'dan çekmeye başladılar. Tüm kuvvetleri tam olarak, 22 Aralık 1956 tarihinde Mısır'ı boşalttılar.

Süveyş Savaşı'nın ardından Amerika Birleşik Devletleri, Ortadoğu'da bazı önlemler almak zorunluluğunu duymuş, "Kuzey Kuşağı"nın önemli bir bölümünü meydana getiren Bağdat Paktı üyelerine, güvence vermiştir. Böylece Washington, Ortadoğu'da kesin yerini açıkça ortaya koymuş, Sovyetler Birliği ile Çin'i güneyden ve Avrupa'dan boydan boya çevreleyen

²⁵⁶ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 167

NATO ile SEATO arasındaki (Kuzey Kuşluğu'ndaki) boşluğu da doldurmuştur. Bu politikayı ayakta tutabilmek için de, 5 Ocak 1957'de, (bir sonraki bölümde çok daha detaylı olarak değineceğimiz) "Eisenhower Doktrini" adıyla, Ortadoğu'da komünist saldırısını ve yayılmasını önleyecek yeni bir formül ortaya koymuştur.

Öte yandan İsrail işgali sürdürmekte kararlı bir tutum içerisindeydi. Birtakım güvenceler almadan da işgali sonlandırmayacağını bildiriyordu. 1 Mart 1957 tarihinde İsrail'in istediği güvenceler şu şekilde sıralanmaktaydı :

- a. Gazze Şeridi : Birleşmiş Milletler barış gücü bölgede denetimi ele alacak, bölgenin geleceği konusunda anlaşmaya varılıncaya kadar asker bulunduracak ve işgal öncesi duruma geri dönme belirtileri olursa İsrail haklarını korumak için harekete geçmekte serbest olacak,
- b. Akabe Körfezi : Akabe'den serbest geçiş sağlanacak, Birleşmiş Milletler bir abluka girişimini önleyecek ve gelecek bir ablukayı saldırı olarak kabul edecek.²⁵⁷

Daha sonraki dönemlerde çıkacak, -özellikle de 1967- İsrail-Arap Savaşlarının da gerekçesi, değindiğimiz maddeler olacaktır.

İsrail Kuvvetleri Mısır'dan tam olarak 8 Mart 1957 tarihinde çekilmişlerdir.

Diğer yandan savaştan dolayı mayınlar ve batan gemiler nedeniyle ulaşımına kapanan Süveyş Kanalı temizlenerek 10 Nisan 1957'de tekrar trafiğe açılmıştır.²⁵⁸

Ancak İsrail gemileri bu haktan mahrum bırakılmışlardı.

Savaş sonunda, ölü sayıları; İngilizlerin 16, Fransızların 10, Mısır'lıların 650 ve İsrail'lilerin ise 171 idi. Askeri olarak Nasır büyük bir yenilgiye uğramıştı.

²⁵⁷ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 304

²⁵⁸ Tayyar Arı, *a.g.e.*, s. 238

İsrail'in kurulmasından sonra Arap dünyasındaki en büyük kriz Süveyş'in millileştirilmesi oldu. 1950'lerden sonra Araplarla ilişkilerimizde belirleyici konu İsrail oldu. Arap devletleri bu ülkeyle ilişkilerimizi kesmemizi istedi. Bu durum uzun süre Türk-Arap ilişkilerine de damgasını vurdu.²⁵⁹

Arap Devletleri; Nasır'ın –Batı'ya- meydan okuması karşısında sessiz kalmayı yeğlerken, Nasır'ın Arap dünyasındaki imajının zarar görmesini istemekteydiler. Arap liderler kamuoyunun tepkisinden çekinerek Kasım ayında yaptıkları toplantıda açıklanan bildiriye Mısır'ın yanında yer aldıklarını bildirmelerine rağmen el altından Nasır'ın devrilmesini istemekteydiler. Ayrıca ivme kazanan Arap milliyetçiliği kendi rejimleri için bir tehdit niteliğindedi. Bu bakımdan Nasır, Arap liderlerinin desteğinden yoksun olmasına rağmen, Arap halkının büyük desteğini arkasında hissederken bu da kendisine büyük bir güç vermekteydi. Arap devletleri Nasır tarafından öne sürülen tekliflere destek vermezken İngiliz tekliflerine sempati ile yaklaşmaktaydılar.²⁶⁰

Süveyş Kanalı krizinden sonra Türkiye, İsrail ile olan ilişkilerini Orta Elçi düzeyine indirdi. Türkiye İsrail ile diplomatik ilişkileri olan tek Ortadoğu ülkesiydi. İsrail'deki Türk Büyükelçisi Şevket İstinyeli merkeze çağırıldı.²⁶¹

26 Kasım 1956 tarihinde İsrail Büyükelçisini geri çağırarak Türkiye Dışişleri Bakanlığı yaptığı açıklamada şu ifadelere yer veriyordu :

“Türkiye Hükümeti Filistin meselesinin Birleşmiş Milletler Asamblesi'nin kararları dairesinde halledilmesini öteden beri desteklemiş ve bu yolda gerek Birleşmiş Milletler Teşkilatı içinde gerek dışında gayretler sarfetmiştir.

Yakın şarkta çok esaslı bir huzursuzluk ve tehlike unsuru olmaya devam eden bu meselenin halen halledilmemiş olmasını esefle kaydeden Türkiye Hükümeti, Filistin işi adilane ve nihai surette bir hal şekline raptedilinceye kadar, vazifesi başına avdet etmemek üzere, Tel-Aviv'deki elçisini geri çağırma kararı vermiştir.”²⁶²

²⁵⁹ Zeki Kunalalp, *Sadece Diplomat*, İstanbul Matbaası, 1981, s. 75

²⁶⁰ Sabit Duman, a.g.e., s. 199-218

²⁶¹ Hüseyin Bağcı, a.g.e., s. 81

²⁶² Şule Kut, *“Filistin Sorunu ve Türkiye”*, Ortadoğu Sorunları ve Türkiye, Türkiye Siyasal Ekonomik Siyasal Araştırma Vakfı Yayınları, Aralık 1991, s. 15

Fakat İsrail'den ayrılmadan önce İsrail Dışişleri Bakanlığı'na giden İstinyeli, Ankara'nın kararının bir taktik politikası olduğunu, bunun İsrail'e karşı bir davranış olmadığını dile getirdi.²⁶³

İsrail'in Ankara Büyükelçisi Maurice Fischer de 22 Kasım 1956'da Türkiye'deki görevinden ayrılıyordu. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'de yapılan oylamada, Süveyş Kanalı bölgesinin işgaline karşı oy kullanması, Türkiye'nin Ortadoğu'nun bu kritik durumu esnasında vermek zorunda kaldığı bir tavizdi. Türk hükümeti İsrail ile olan ilişkilerini bilinçli olarak tamamen kesmedi. Çünkü Amerikan Kongresi'nde çok güçlü olan Yahudi lobisinin etkisinden vazgeçmek istemiyordu.²⁶⁴

Türkiye, bir yandan da bu davranışlarının İsrail'e karşı tehditkar bir vaziyet aldığı şeklinde yorumlanmaması için gayret etmiştir.

Süveyş Krizi ve sonrasında yaşanan gelişmeler dolayısıyla, Türk kamuoyunda İsrail, İngiltere ve Fransa'ya yönelik ağır eleştiriler yapılmıştır. Ancak Türk hükümeti, ortaya çıkan durumu olumsuz karşılmasına rağmen, Nato içinde müttefik olduğu İngiltere ve Fransa'ya karşı bir tavır takınmaktan kaçınmıştır. Demokrat Parti iktidarının önde gelen isimlerinden Fatin Rüştü Zorlu, bir yandan *"İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a karşı silah kullanmasından üzüntü duyduklarını, nedeni ne olursa olsun bu tür hareketleri devletler hukukunun ihlali olarak kabul etmek gerektiğini"* söylerken, diğer yandan, *"İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a müdahalesinin savaşın durdurulmasına yardımcı olduğunu"* savunarak, doğrudan doğruya bu iki müttefik ülkeyi hedef almaktan çekindiğini göstermiştir.²⁶⁵

Menderes Hükümeti, bu sırada bir de Bağdat Paketi ile Nato arasında bağlantı kurmaya çalışıyordu. Bu amaçla yürütülen temaslar Amerika Birleşik Devletleri tarafından memnuniyetle karşılanıyordu.

Hatta yayınladığı bildiri ile Amerika; Türkiye'nin, Pakistan'ın ve Irak'ın pratikte savunmalarını üstleniyordu. Yayımlanan bildiri şunu vurguluyordu :

²⁶³ M. Hakan Yavuz, *a.g.e.*, s. 34

²⁶⁴ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 81

²⁶⁵ Çağrı Erhan-Ömer Kürkcüoğlu, *a.g.e.*, s. 646

*Amerika Birleşik Devletleri, bağımsızlıklarını sürdürebilmek için ortaklaşa gayret gösteren ülkeleri destekleyeceğini bu beyanname ile bir defa daha onaylar. Bu üyelerin toprak bütünlüğü veya siyasi bağımsızlıklarına karşı bir tehdit ABD tarafından büyük bir ciddiyetle gözden geçirilecektir.*²⁶⁶

Öte yandan, 14 Temmuz 1958'de Irak'ta krallık rejimine karşı bir ihtilal yapılmış, ülkede cumhuriyet kurulmuştur. Bu olay, Ortadoğu'da yeni gelişmelere ve bunalımlara yol açmış, hatta dünyayı bir genel savaşın eşiğine kadar getirmiştir. Irak'ta kurulan Cumhuriyet yönetimi, hemen Sovyetler Birliği ile daha önce kesilmiş olan diplomatik ilişkileri yeniden kurmuş ve Birleşik Arap Cumhuriyeti ile de 18 Temmuz 1958'de “Karşılıklı Savunma Antlaşması” imzalamıştır.

Son olarak Süveyş Savaşı'nın en önemli birkaç sonucuna göz atmak gerekirse :

- a) ABD ve Rusya, -özellikle de nükleer güce sahip olmalarından dolayı-, bölgede İngiltere ve Fransa'nın yerini aldı. Yüzyıllardan beri süregelen Fransız ve İngiliz üstünlüğünün sona erdiği ortaya çıktı. Bu olay bir bakıma süper güç statüsünün Amerika ve Sovyetler'e geçişinin de son aşaması oldu,
- b) İngiltere'de Anthony Eden kabinesi bu savaş sonrasında istifasını verdi. Yerine gelen Harold Macmillan, hem sömürgeler üzerindeki baskıyı azalttı hem de tekrar Amerika'nın gözüne girmeye çalıştı. Süveyş Krizi, İngiltere'nin tek başına askeri güç kullandığı son savaş oldu. İngiltere artık Amerika'nın yedeğindeki bir güçtü. İngiliz ve Fransızlar, Ortadoğu'ya sessizce veda etmek zorunda kaldılar. Bundan sonraki süreçte Ortadoğu'da Soğuk Savaş'ın yansımaları olan Amerikan-Sovyet mücadelelerine tanıklık edildi. Fransa'da General De Gaulle, dış politika konusunda Amerikalılara güvenilemeyeceğini anladıktan sonra nükleer silah geliştirmek için girişimlerde bulundu. Takip eden süreçte Fransa, Nato'nun askeri kanadından çekildi. İngiltere'nin diğer kolonileri gözündeki prestiji sarsıldı,

²⁶⁶ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 83

- c) Mısır'daki Birleşik Krallık hegemonyası sona erdi. Nasır'ın bir diğer kazanımı, İngiliz ve Fransız birliklerinin topraklarından çekilerek, yerine "Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü" adı altındaki uluslararası statüye sahip bir askeri birliğin yerleşmesi ve Mısır topraklarının güvence altına alınmış olmasıdır,
- d) Nasır, her ne kadar askeri bir zafer kazanmamış olsa da, Süveyş Kanalı millileştirmeyi başarmış olması ve Asvan Barajı'nı yapması ve Mısır'ın daha modern bir görünüme sahip olması için gerekli adımları atmış olması, Nasır'ın siyasi ve ekonomik kazanımlarındandır,
- e) Cemal Abdunasır, emperyalizme karşı verdiği mücadele dolayısıyla Arap Dünyası'nda bir kahraman oldu ve bu durum, Asya ve Afrika halklarını, Mısır'a yakınlaştırdı. Özellikle kendi kaleme aldığı kitapta bahsettiği "hayat sahası" kavramı büyük etki yarattı. Bu kitapta; Arap Bölgesi, İslam Bölgesi ve Afrika bölgesi olarak nitelendirdiği bölgelerdeki kitlelere, emperyalistlere karşı bağımsızlık taleplerini yüksek sesle dile getirmelerini ve uyguladığı modelin tüm bu ülkelere de örnek teşkil etmesini söylüyordu,
- f) Bu krizden en karlı çıkan tarafsa İsrail oldu. Hem askeri açıdan gösterdiği başarıyla ordusu moral kazandı, hem Mısır'ın 1951'de kapattığı Tiran Boğazı'nın açılmasıyla deniz ticaretinde serbestiyet elde etti, hem de Mısır'la olan sınırında 11 yıl sürececek bir sükunet tesis etti. Süveyş'in ardından Kıbrıs, Aden ve Irak, İngiltere'nin bölgedeki ana üsleri olurken Fransızlar kuvvetlerini Tunus ve Lübnan'a konuşlandırdı.²⁶⁷

1956 Süveyş Krizi, imparatorluk çağının son, büyük devletlerin sömürgelerinin değil de bağımlı müşterilerinin olduğu yeni dönemin ilk eylemiydi. Amerikalı ve Sovyet diplomatlar, casuslar ve generaller sonraki kırk yılı başkentlerde koşuşturmakla, daha küçük ulusların bağımlılıklarını satın almayla, buna ikna etmeyle veya zorlamakla geçirdiler.²⁶⁸

²⁶⁷ Ali Çimen, "Tarih : Nasır ve Süveyş Krizi" isimli makale, Euronews Dergisi, 4 Şubat 2011

<http://tr.euronews.com/2011/02/04/tarih-nasir-ve-suveys-krizi/>

²⁶⁸ Max Fisher, *ABD Bağımlısı Müşteri Devletlerin Düşüşü*, Çev. Ertuğrul Aydın, DÜBAM, Ekim 2011, s. 5

Süveyş krizinin bir diğer sonucu olarak, İngiltere'nin müttefikleri Arap dünyasında oldukça zor durumda kaldı. İngiltere'nin başarısızlığı Türkiye'nin konumunu sarstığı gibi diğer batı yanlısı ülkeleri de olumsuz etkiledi.²⁶⁹

Süveyş Savaşı aslında Sovyetlerin nüfuz alanına girmeye başlayan Arap ülkelere karşı ABD'nin bölgesel nüfuzunu arttırmak istemesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Ancak detaylı olarak değindiğimiz neticeleri Batı dünyası –özellikle İngiltere- için pek de öyle bir durumun işaretçisi değildi.

5.7. Eisenhower Doktrini

Ünlü Standard Oil petrol tekelinin sahiplerinden Nelson A. Rockefeller 1956'da Amerika Birleşik Devletleri başkanının özel danışmanı sıfatıyla, Başkan Dwight D. Eisenhower'a yazdığı bir mektupta aynen şöyle diyordu :

Biz askeri paktlarımızı kurmayı ve sağlamlaştırmayı hedef alan tedbirlere devam etmeliyiz... büyük ölçüde askeri ve politik nüfuz garantileyecek genişlikte bir ekonomik yayılma planını Asya, Afrika ve diğer az gelişmiş bölgelerde uygulamak zorundayız... Bu ülkelere yapılacak yardımlar ve açılacak krediler öncelikle askeri nitelikte olmalıdır. *Oltaya takılan balığın yeme ihtiyacı yoktur.* Bu konuda Dışişleri Bakanlığı ile aynı fikirdeyim; genişletilmiş askeri yardım örneğinin Türkiye'ye bazı hallerde düşünülenin tam tersi sonuçlar verebilir. Yani bağımsızlık eğilimini arttırıp, mevcut askeri paktları zayıflatabilir. Bu tip ülkelere doğrudan doğruya iktisadi yardım da yapılabilir, ama bu bize uygun ve bağlı hükümetleri iktidarda tutacak ve bize düşman muhalifleri zararsız bırakacak biçim ve miktarda olmalıdır.²⁷⁰

Özellikle de Süveyş Savaşı'nın ardından, Amerika Birleşik Devletleri Ortadoğu'da oluşan boşluğu takip eden süreçte Sovyetler Birliği'nin etkisinin arttığını ve Batı'nın prestij kaybının onarılması gerektiğini düşünüyordu. Ayrıca bölge ülkelerinin ekonomik sıkıntılarının giderilmesi de buralardaki komünist yayılcılığı engelleyebilecek bir faktör olarak nitelendiriliyordu.

²⁶⁹ Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958*, İstanbul, Ekim 1997, s. 165-166

²⁷⁰ Emin Değer, *Oltadaki Balık Türkiye*, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2004, s. 17

Eisenhower Doktrini'ni iyi anlayabilmek için, Süveyş Bunalımı'na ek olarak, Stalin'in 1953 yılında ölümünden sonra Sovyetler'in izlediği dış politikayı bilmekte fayda var. Moskova 1953'ü izleyen yıllarda, "barış içinde birarada yaşama" politikasını savunmaya başladı. Bunun sonucu olarak İngiltere, Fransa ve ABD'nin Ortadoğu'dan çıkışını kolaylaştırmak için, komünist olsun ya da olmasın, her türlü "ilerici" hareketi desteklemeye başladı. Yeni politikasıyla Oratoğu'ya ilgisi artan Sovyetler Birliği'nin, özellikle Bağdat Paktı'nın kuruluşundan sonra bölgedeki prestiji yükseldi.²⁷¹

Sovyetler Birliği'nin, aslında Ortadoğu'ya açılmak istemesindeki amaç ekonomik değil, daha ziyade siyasi çıkarları içeriyordu denilebilir. Suriye'ye komşu olan Türkiye, Irak ve Ürdün ile İsrail ve Lübnan, Suriye'deki gelişmeleri çok yakından takip ediyorlardı. Suriye'nin tıpkı bir "Sovyet Uydusu" konumuna gelmesinden oldukça rahatsızdılar. Sovyetler'in Suriye ile yakınlaşması ise, Sovyet siyasetinin uzun yıllardan beri arayıp da bir türlü ulaşamadığı bir durumdu.

İsrail Başbakanı Ben Gurion Başkan Eisenhower'e gönderdiği mesajda, "*Suriye'nin milletlerarası komünizmin bir üssü haline gelmesi, zamanımızda hür dünyanın karşısına çıkan en tehlikeli hadiselerden biridir*" diyordu.

Başkan Eisenhower Ortadoğu'nun içinde bulunduğu durumu şu maddelerle özetliyordu :

1. Rusya'nın her zaman gözü olduğu Ortadoğu şimdi uluslararası komünizmce her zamankinden daha fazla gerekli görülmektedir,
2. Sovyet yöneticileri amaçlarına erişebilmek için her türlü aracı kullanmaktan tereddüt göstermemeye devam ediyorlar,
3. Ortadoğu'daki hür milletler bağımsızlıklarını sürekli olarak korumak için, bir dış yardıma ihtiyaç duymaktadırlar ve bu dış yardımdan yararlanmak istiyorlar.²⁷²

İşte böyle bir süreçte "Eisenhower Doktrini" adı verilen belge, 5 Ocak 1957'de kongrenin bilgisine sunuldu.

²⁷¹ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 306

²⁷² Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 84-85

Doktrinin içeriği 4 maddeden oluşmakta idi :

- 1- Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu ülkeleriyle, ekonomik gelişmeleri için ortaklaşa işbirliği,
- 2- Bölgedeki bir ülkenin veya ülkeler grubunun arzusu üzerine askeri yardım programlarının hazırlanması,
- 3- Bölgedeki bir ülkenin veya ülkeler grubunun komünist kontrolü altındaki bir ülkenin açık bir saldırısı karşısında ricada bulunması üzerine askeri güç yardımında bulunulması,
- 4- 1958-1959 yılları için 200 milyon dolarlık tahsisatın onaylanarak, başkanın emrine sunulması.²⁷³

Başkan Eisenhower Amerika Birleşik Devletleri'nin ısrarla kabul edemeyeceklerini ise şu şekilde ifade ediyordu :

“Eğer bu bölgedekiler bağımsızlıklarını kaybedecek olurlarsa, eğer bölgedeki ülkeler hürriyete karşı olan güçlerin hükmü altına girerlerse bu hem bölge için hem de ekonomik yaşamları oldukça kısıtlı olan bir çok hür ülke için büyük bir trajedi olur. Batı Avrupa sanki Marshall Planı ve Nato yokmuş gibi tehlikeye düşecektir. Asya ve Afrika'daki hür uluslar da aynı şekilde ciddi bir tehlikeyle karşı karşıya kalacaklardır. Ortadoğu'daki ülkeler ekonomilerinin dayandığı pazarları kaybederler. Bütün bunların kendi ekonomik yaşamımız ve politik geleceğimiz üzerinde felakete varan sonuçları olmasa bile bizim ekonomik ve politik yaşamımıza son derece olumsuz etkileri olur.”²⁷⁴

Bu amaçlarla Başkan Eisenhower, kongreden, uzun vadeli yani üç yıl için 600 milyon dolar harcama yetkisi istemekteydi. Doktrinin Orta Doğu'ya Amerikan askeri gönderilmesini içeren kısımları, Amerikan Kongresi'nde tartışmalara yol açtı. Ancak, 30 Ocak tarihinde Temsilciler

²⁷³ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 85

²⁷⁴ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 85

Meclisi, 5 Mart'ta da Senato'da, büyük oy farkıyla Eisenhower Doktrini kabul edilerek, Başkana istediği yetkiler verildi.

Eisenhower Doktrini iki bakımdan Amerikan dış politikası için mühim bir gelişmeyi ifade etmekteydi :

Amerika'nın Ortadoğu ile bağlantı alanını bir hayli genişletmesidir. Her ne kadar Amerika, Orta Doğu ile ilgisini ilk defa Truman Doktrini ile göstermiş ise de, Truman Doktrini sadece Türkiye ve Yunanistan'a ve yine sadece askeri yardım yapılmasını öngörmekteydi. Hâlbuki Eisenhower Doktrini, bütün bir Ortadoğu bölgesini içine alıyor ve Amerikan askerinin kullanılması suretiyle, bölgedeki ülkelerin komünizme karşı savunulmasını da üzerine alıyordu.

Eisenhower Doktrini karşısında Ortadoğu ikiye ayrılmıştır. Bu doktrini kabul ettiğini ilk ilan eden; 6 Ocak'da Lübnan olmuştur. Lübnan bu hareketi ile, şimdiye kadar takip ettiği tarafsızlık politikasını terketmiş oluyordu. Lübnan'ın arkasından Pakistan, Irak, Türkiye ve Yunanistan Eisenhower Doktrini'ni kabul ettiklerini açıkladılar. Bunlardan sonra Afganistan, Libya, Tunus, Fas ve en sonunda da İsrail bu doktrini kabul ettiklerini bildirdiler.²⁷⁵

Türkiye ve İsrail'in doktrini kabul etme noktasında ortak hareket ettiklerini vurgulamakta fayda var. Ancak ilerleyen süreçte bu konu ile ilgili olarak görüş farklılıkları da ortaya çıkacaktır.

Tabiatıyla Sovyetler de büyük tepki gösterdi. 7 Ocak'da yayınladıkları resmi bildirimde, Eisenhower Doktrinini, "Orta Doğu ülkelerini esaret altına alma amacını güden bir tedbir" ve "Amerikan tekeli kapitalizminin militarist çevrelerinin, Ortadoğu işlerine kaba bir müdahalesi" olarak nitelendirmişlerdir. Bunun arkasından, 11 Şubat'ta Amerika, İngiltere ve Fransa'ya verdikleri notalarda, Orta Doğu için bir barış planı ortaya attılar. Buna göre, bölgede ittifak blokları kurulmayacak, yabancı askerler geri çekilecek, yabancı üsler tasfiye edilecek ve bölgenin içişlerine karışılmayacaktı. Bölge ülkelerine silah satılmayacaktı.²⁷⁶

Başkan Eisenhower ise, Başbakan Menderes'e gönderdiği mesajda,

²⁷⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarih (1914-1995)*, s. 501-503

²⁷⁶ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 504

“Suriye'nin bir saldırısı karşısında; Türkiye, Irak ve Ürdün'ün bu ülkeye karşı askeri bir harekate girişmek zorunda kalması halinde, Amerika'nın kendilerine derhal silah yardımı yapacağını” bildirdi.

Amerika, Batı Avrupa'daki hava kuvvetlerinden bir kısmını Adana hava üssüne gönderdiği gibi, VI. Filo da Doğu Akdeniz'e gelmek üzere harekete geçti. Türkiye ise, bir yandan ihtiyatları silahaltına çağırarak, bir yandan da Suriye sınırları yakınında askeri manevralar düzenleyerek, Suriye'ye bir uyarmada bulunmak istedi. Zira şimdi Türkiye, yıllardan beri kuzeyden hissettiği baskıyı, aynı zamanda güneyden de hissetmek durumunda kalıyordu. Fakat Türkiye'nin bu tedbirleri Suriye'yi yumuşatmak yerine, aksine Türkiye-Suriye münasebetlerini gerginleştirdi. Gerek bu gerginlik, gerek Birleşik Amerika'nın ağırlığını Türkiye tarafına koyması, Sovyetleri Suriye tarafında bütün ağırlıkları ile yer almak üzere harekete geçirdi. Sovyetler bu şekilde Türkiye üzerinde baskı yoluna giderken, öte yandan da Suriye'yi destekleme gösterilerine giriştiler. Sovyetlerin tehditleri karşısında Amerika'nın Türkiye'yi destekleyen bu tutumu Sovyet tutumunu da yumuşattı. Suudi Arabistan ve Ürdün yönetiminin de arabuluculuğu ile buhran ortadan kalktı.

Bu kriz sırasında Amerika şunu da gördü ki, kendisi komünizmin Orta Doğu'da yayılmasını önlemeye çalışırken, Araplar için endişe kaynağı bu değildi, esas mesele onlar için İsrail davası idi.²⁷⁷

Eisenhower Doktrini'nin asıl amacı, İngiltere'nin zorunlu olarak bıraktığı boşluğu doldurmak ve Batılı ülkeler için önemli olan petrolün düşman eline geçmesini önlemek olsa gerektir. Ayrıca bu bölgeye komünist etkisinin girmesinin önlenmesi ve ileride büyük anlaşmazlıklar çıkarabilecek nitelikte olan Arap-İsrail Savaşı'nı, komünist müdahalesi olmadan serbestçe çözebilmek olanağının yaratılması da düşünülmüş olabilir. (...) Sovyetler Birliği, Suriye ve Mısır, doktrini; Ortadoğu ülkelerinin içişlerine doğrudan bir müdahale, Siyonizm tarafarından beslenen emperyalist bir manevra olarak görmüştür.(...) Doktrin İsrail'de bile soğuk karşılanmıştır. Birçok İsrail gazetesine göre, plan yeni bir Sovyet-Amerikan mücadelesi yaratacak ve İsrail'i ortadan kaldırmak isteyen “saldırgan milliyetçilere” güç kazandırabilecekti.²⁷⁸

²⁷⁷ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 504

²⁷⁸ Oral Sander, *a.g.e.*, s. 307

Ancak Türkiye ise İsrail'in aksine, Eisenhower Doktrini'ni büyük bir istekle desteklemekteydi.

Irak'taki askeri darbenin ardından, Menderes Türkiye'de de bu tarz bir darbe olabileceği endişesi sarıyordu. Hükümet ve muhalefet şimdi ilk defa bir dış politika konusunda değişik görüşler savunuyordu. Bu aynı zamanda Türkiye'deki İkinci Dünya Savaşı sonundan beri devam eden "bipartizan" dış politikanın da sonu anlamına geliyordu. Muhalefet lideri İsmet İnönü, 2 Ağustos 1958'de yaptığı bir basın toplantısında, Menderes Hükümeti'nin dış politikasını eleştiriyor ve Menderes'i Ortadoğu'da bir "macera politikası" takip etmekle suçluyordu.²⁷⁹

Nitekim Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk askeri müdahalesi, 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştiriliyor ve Menderes Hükümeti görevden uzaklaştırılıyor. İnönü'nün "Macera Politikacısı" diye nitelendirdiği Adnan Menderes ve iki kabine arkadaşı ise yargılanmalarının ardından Yassıada Mahkemelerince idama mahkum ediliyordu.

5.8. 1958 Çevresel Pakt

Truman Doktrini'nin yayınlanması, bununla birlikte Kore Savaşı ve ardından Nato çerçevesindeki birlikteliğin, Bağdat Paktı vasıtasıyla Ortadoğu'ya doğru evrilmesi ve Eisenhower Doktrini ile de Amerika'nın bölgeye girmesi çok kısa sürede ve ardısıra meydana gelen gelişmeler olmakla birlikte, Ortadoğu tarihi için çok önemli bir dönemi oluşturmaktadır.

ABD'nin bölgeye girmesi Arap dünyasında bölünmeye neden oldu. Bir tarafta ABD yardımını kabul etmeyen Suriye-Mısır, diğer tarafta komünist bir tehditten korkan ve Batıyla ekonomik bağları olan devletlerdi. Bu durumu görüşmek üzere Şubat 1957'de Suudi Arabistan Kralı İbni Suud Washington'da, Irak veliahdı ile buluştu. Bu buluşma iki rakip devlet arasında işbirliğine gidileceğinin bir göstergesiydi. Burada Suudi Arabistan ile Irak arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve bu devletin Bağdat Paktına daha olumlu yaklaşması Suudilerden istendi. Suudi Arabistan, Eisenhower Doktrini'ne olumlu yaklaşarak Dahran üssünün

²⁷⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Cilt III, Remzi Kitabevi, Mart 2011, s. 333

kullanım süresini uzattı. Bu aynı zamanda, Suudi Arabistan'ın Mısır'dan uzaklaştığının da bir ifadesiydi.²⁸⁰

Irak darbesinin gerçekleştiği günlerde, komşularından en az Türkiye'nin hissettiği kadar büyük tehdit algılayan İsrail, Ortadoğu bölgesinde yeni bir paktın oluşumu için girişimlerde bulunmaya başlamıştı. İsrail Başbakanı David Ben Gurion tarafından yürütülen son derece gizli çalışmalar sonucunda, bölgenin Arap olmayan ülkeleri Etiyopya ve İran'la birer güvenlik işbirliği antlaşması imzalanmıştı.²⁸¹

Çevresel Pakt'a doğru evrilen süreç öncesi hazırlıklar, Raviv ile Melman'ın kitabında şöyle anlatılıyordu :

“Ben Gurion tarafından gerçekleştirilen periphery (dış sınırlar) yaklaşımına göre; Arap dünyasının etrafında yer alan İran ve Türkiye'nin oluşturduğu 'Kuzey Bağlantısı' ile diğer uçta yer alan Etiyopya'nın bulunduğu 'Güney Bağlantısı' işbirliği alanının temelini oluşturuyordu. İşbirliğine girilmesi istenen ülkelerin ortak noktasını Arap komşularıyla olan sınır anlaşmazlıkları ve Sovyet işgali korkusu oluşturuyordu. Türkiye sıralamanın en başındaki ülkeydi. Türkiye'nin önemi, İsrail'i kuşatan Arap dünyasının kalbinde yer alması ve coğrafi açıdan da bu bölgenin dış noktasını oluşturmasından kaynaklanıyordu.”

Ben Gurion, Çevresel Pakt olarak adlandırdığı bu oluşuma Türkiye'nin de dahil olmasını istiyordu. Çünkü ona göre, "iç hilalde yaşayan Müslüman Araplar'ın düşmanlığı ancak dış hilalde yaşayan müslüman türklerin dostluğuyla dengelenebilirdi."²⁸²

İsrail Başbakanı Ben Gurion Çevresel Pakt'ın girişimlerine başlamadan önce, ABD Başkanı Eisenhower ve Dışişleri Bakanı Dulles'in olumlu görüşlerini almıştı. Zira, ABD'nin desteği olmadan böyle bir oluşumun başarıya ulaşma şansının az olduğunun bilincindeydi.²⁸³

Süveyş Bunalımı'ndan sonra soğumaya başlayan Türk-İsrail ilişkileri, kısa süre sonra tekrar eski düzeyine yükselmeye başladı. Bunun en önemli nedeni, Mısır, Suriye ve Irak'ta yaşanmakta olan gelişmelerdi. Mısır'da General Cemal Abdül Nasır'ın iktidara gelmesiyle

²⁸⁰ Sabit Duman, *a.g.e.*, s. 199-218

²⁸¹ Michael Bar Zohar, *Ben Gurion A Biography*, London, Weidenfeld and Nicolson, 1977, s. 260

²⁸² Hasan Köni, "Mısır-Türkiye-İsrail Üçgeni", *Avrasya Dosyası*, C: I, No. 3, Sonbahar 1994, s. 47

²⁸³ Michael Bar Zohar, *a.g.e.*, s. 262

izlemeye başladığı Pan-Arabist politikalar ve Sovyetler Birliği ile yakın ekonomik ve askeri ilişkiler içine girmesi İsrail'i endişelendirmekteydi.²⁸⁴

Suriye 6 Ağustos'ta SSCB ile "Ekonomik ve Teknik Yardım Antlaşması" imzalamıştı. Bu durum Türkiye'de ciddi rahatsızlık meydana getirmişti. 10 Ekim 1957'de Türkiye, Suriye sınırına asker yığmaya başladı.²⁸⁵

Öte yandan, Suriye'nin de benzer şekilde Sovyet askeri yardımından yararlanmaya başlaması ve Türkiye'nin güneyinde ciddi bir tehdit oluşturması, Ankara'nın hoşuna gitmemekteydi. 1957 yazında Türkiye ile Suriye arasında yaşanan gerginlik, 1958 Şubat'ında Mısır ve Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birleşmeleri ve Temmuz 1958'de General Kasım önderliğinde gerçekleşen darbe sonrasında Irak'ın Bağdat Pakti'nden ayrılması, Ankara'nın güvenlik endişelerini arttırdı.²⁸⁶

21 Ekim 1957 tarihinde, Türkiye ile Suriye arasında baş gösteren bunalımın sona ermesi için Kral Suud arabuluculuk teklif etti. Kral Suud'un teklifi iki tarafça da kabul edildi. 1 Şubat 1958 tarihinde ise, Suriye ve Mısır birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurdular. 11 Mart 1958'de Türkiye BAC'ı tanıdı.²⁸⁷

14 Temmuz 1958 Irak devrimi Ankara'nın Ortadoğu politikasında köklü değişimlere yol açmıştır. Devrim öncelikle DP'nin en önemli dış politik yatırımlarından birisi olan Bağdat Pakti'nin çöküşünü simgeliyordu. 28 Ağustos 1958 tarihinde İsrail Başbakan'ı Ben-Gurion, Dışişleri Bakanı Golda Meir, Dışişleri Müsteşarı Şimon Peres, Genelkurmay Başkanı Zvi Zur Ankara'da Başbakan Adnan Menderes ile görüştü. İsrail heyetini taşıyan uçağın Ankara'ya iniş sebebi uçağın motorunda meydana gelen ufak çaplı bir arıza sebebiyle zorunlu bir iniş olarak duyuruldu.²⁸⁸

David Ben-Gurion ile Menderes'in başkanlık ettiği üst düzey heyetler arasında yapılan gizli görüşmeler sırasında iki ülkenin askeri, diplomatik ve güvenlik alanlarında örtülü işbirliği yapması kararlaştırılacaktır. Güvenlik alanında istihbarat paylaşımı, acil durumlarda karşılıklı

²⁸⁴ Ömer Kürkçüğü, *a.g.e.*, s. 31

²⁸⁵ Stratejik Düşünce Enstitüsü, *a.g.e.*, s. 34

²⁸⁶ Ömer Kürkçüğü, *a.g.e.*, s. 31

²⁸⁷ Stratejik Düşünce Enstitüsü, *a.g.e.*, s. 34

²⁸⁸ Stratejik Düşünce Enstitüsü, *a.g.e.*, s. 34

yardımlaşma için ortak planlama yapılması vb. konular üzerinde anlaşmaya varılacaktır. Yakın askeri ilişkilerin kurulmuş olmasına ve İsrail'in görüşmeler yapıldığını uluslararası kamuoyuna açıklamak istemesine karşın, Arap ülkelerinin tepkisinden çekinen Türkiye'nin isteği üzerine görüşmeler gizli tutulacaktır.²⁸⁹

Çevre ittifakı kavramı ilk olarak, sonradan İsrail Knesset'te Liberal Parti üyesi olarak yer alacak olan Baruch Uziel tarafından İsrail Devleti'nin kurulmasından önce verdiği bir dizi konferansta ortaya atılır. Bu düşüncesini Dışişleri Bakanlığına gönderdiği bir ön raporda (memorandum) ve 1948 Kasım'ında Mapai Partisi'ne bağlı bir yayın olan Beterem'de yayınlanan makalesinde vurgulamayı sürdürür.²⁹⁰

Bu makalede Uziel,

Kuruluş safhasında olan bir devletin kırılğan jeopolitik durumunu incelemekte ve güçlendirmenin yollarına ilişkin önerilerde bulunmaktadır. Musevi Devletin karşı karşıya olduğu en büyük tehlikenin Arap Birliği'nin ardında yatan ve "birliğini oluşturmasına ve üstelik uçsuz bucaksız toprakları için denize açılmasına engel teşkil eden küçük ve yabancı bir ülkeyi hoşgörüle karşılamayacak olan" büyük bir "Arap Konfederasyonu" ya da imparatorluğu kurmayı amaçlayan yayılmacı fikirler olduğunu ileri sürer. Bu tehlikeye karşı koyabilmek için İsrail'in, yıllarca varlığını sürdürecektir ve İsrail'le aynı tehlikelerle baş etmek durumunda olan ve aynı siyasi koşullarda yaşayan etnik gruplar arasında kendine müttefik arayacağı bir "siyasi yön" tayin etmesi gerektiğini söyler.²⁹¹

Tabi bu ittifakın çok gizli tutulmuş olmasından dolayı, Uziel'in bu süreç hakkında bilgi sahibi olup olmadığı konusu halen belirgin değildir.

İsrail kuruluş döneminde bölgesinde yalnız kalmış bir ülkedir. İsrail'li diplomatlar, bu bağlamda birkaç diplomatik hedef belirleme kararı alırlar. Kararlar şu şekildedir :

1- Meşruiyet, barış ve güvenliği sağlamak,

²⁸⁹ Gencer Özcan, *Türkiye - İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*, TESEV Yayınları, Kasım 2005, s. 21-22

²⁹⁰ Ofra Bengio, *Türkiye İsrail Hayalet İttifaktan Stratejik İşbirliğine*, Erguvan Yayınevi, Mart 2009, s. 60

²⁹¹ Baruch Uziel, *"The Peripheral Alliance"*, Beterem (H) , Kasım 1948, s. 8-11

- 2- Ticareti geliştirmek,
- 3- Bulunduğu konum için yabancılardan onay almak,
- 4- Karar ve kurumları için dış dünyadan onay almak,
- 5- Dünya musevileriyle bağları kuvvetlendirmek.²⁹²

İşte böyle bir dönemde Mossad'ın kurucusu ve İsrail Devleti'nin kuruluş yıllarında çok önemli katkıları olan Reuven Shiloah devreye girer. Türkiye'nin özellikle Sovyet tehditine karşı ve Sovyetlerin, Arapları Türkiye'ye karşı kışkırtma ihtimalini de ele alarak, İsrail ve Türkiye'nin ortak düşmanları olduğu tezini ortaya atar. Bu yolda verilecek mücadele için İsrail ve Türkiye'nin bir araya gelmesi gerektiğini söyler. Ancak bu birlikteliğin çok da açık bir şekilde kamuoyuna duyurulmasının bir fayda getirmeyeceğini de göz önüne alır.

Bu vesile ile daha önceden İsrail'in Türkiye Büyükelçiliği görevinde de bulunmuş olan Eliyahu Sasson, Adnan Menderes ile görüşmek üzere görevlendirilir.

Ancak ilişkilerin geliştirilmesi için, ilişkinin özelliklerinin de çok iyi şekilde incelenmesinde fayda vardır. İlişkinin özellikleri şu şeklidir.

1. İsrail'in öncü rolü,
2. Türklerin olağanüstü hassasiyeti,
3. Türk-Arap-İsrail üçgeninin karmaşıklığı,
4. Menderes'in kişisel rolü,
5. Türk ordusunun merkezियeti,
6. Türkiye'yi ittifaka sokmanın güçlüğu.²⁹³

²⁹² Aaron S. Klieman, *Israel and the World After 40 years*, Washington Pergamon-Brassey's, 1990, s. 6

²⁹³ Ofra Bengio, *a.g.e.*, s. 63

Özellikle Türkiye'nin ittifaka girmesindeki güçlükler üzerinde durmakta fayda var. Türkiye'nin Bağdat Paktı ile üzerine aldığı yükümlülükler çok önemlidir. Yine bu bağlamda Menderes'in kendisini "Ortadoğu'nun Lideri" gibi görmesi ve bölgedeki ilişkilerine zarar gelmesini istememesi, bu dönem için ilişkilerin kurulması yolunda önemli engeller oluşturuyordu.

İsrail'in o dönemde Ankara'daki maslahatgüzarına göre; İsrail Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek istiyorsa, Türkiye'nin "tek lideri" olarak direkt Menderes'le görüşülmeli ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bu konuda desteğinin alınması da İsrail için çok önemli adımlardır.

Böylesi zorlu bir dönemden ilişkilerin geliştirildiği bir döneme geçiş elbette ki kolay olmamıştır. Bu süreçte etkili olan faktörler şu şeklide sıralanabilir :

- a. Irak'ın 1957 yılının Aralık ayında Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs'a ilişkin oylamada Türkiye'ye karşı oy kullanmasıdır,
- b. 1958 Şubat'ında Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulması,
- c. 1958 yılında Irak'taki monarşinin yıkılmasıdır.

Özellikle Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulması Türkiye'de tedirginliğe yol açar.

Ankara'nın uzun süreden beri rakibi olan Mısır'ın sınırları bir anlamda Türkiye'ye gündeyden dayanır. Üstelik, yeni kurulan Cumhuriyet'in Sovyet yanlısı olması ya da Ankara tarafından böyle algılanması, Türkiye'nin kuzeyden Sovyetler ve gündeyden de Sovyet yanlısı Birleşik Arap Cumhuriyeti arasında sıkışıp kalma tehlikesiyle karşılaşması anlamına gelir. Ayrıca Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın yayılmacılığının Suriye'yle sınırlanmayacağı ve diğer Arap ülkelerini de içine alacağı korkusu vardır.²⁹⁴

²⁹⁴ Ofra Bengio, *a.g.e.*, s. 66-67

Irak'ta monarşinin yıkılması, Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkilerin gelişmesine son derece önemli bir katkıda bulunmuştur.

Türkiye ve İsrail arasında önce ilişkilerin soğumasına, ardından yakınlaşmanın başlamasına ve son olarak da bir çevre ittifakı kurulmasına katkıda bulunmuş olan bir diğer “sessiz” oyuncu da ABD'dir. Bu dönemde birtakım İsrail'li yetkili ve temsilciler, Türkiye'nin üzerinde baskı oluşturmak için, Amerikalı senatör veya kongre üyelerinin Washington'da ve Birleşmiş Milletler'deki Türk temsilcileri üzerinde lobi faaliyetlerine girişmeye “davet edilmesi” gibi dolaylı taktiklerin kullanılması yönünde görüş bildirirler.²⁹⁵

Ben Gurion'un çevre ittifakını ya da prensiplerini başlatırken üç ana hareket noktası bulunur :

- 1) Çevredeki Arap olmayan ülkelerle bir ittifak kurma yoluyla, Arap ülkelerinin, İsrail'i yalnızlaştırdıkları çemberi kırmak,
- 2) Bölgeyi istikrara kavuşturarak yeni bir güç dengesi oluşturmak,
- 3) Batı'yla, özellikle de Birleşik Devletler ile ilişkileri güçlendirmek.²⁹⁶

İşte bu dönemde İsrail bir yandan Türkiye ile ittifak içerisinde yer almayı isterken, bunun gerçekleşmesi için Amerika'nın buna onay vermesinin çok önemli olduğunun da bilincindeydi. Bu vesile ile İsrail'in ve Amerika'nın Ortadoğu politikalarının örtüştüğünü ortaya koyabilirse bundan büyük fayda sağlayacağı da açıktı.

24 Temmuz 1958 tarihinde, David Ben-Gurion; ABD Başkanı Eisenhower'a bir mektup gönderir. Mektubun içeriği şu şekildedir :

İsrail'in Ortadoğu çemberinin dışında kalan dört ülkeyle –Sudan, Etiyopya, İran ve Türkiye- “güçlü Nasırcı-Sovyet akıntısı” nedeniyle ilişkilerini güçlendirmekte olduğundan söz eder. Ayrıca Türkiye ile açık müzakerelerin yanı sıra gizli kanallardan da ilişki kurulduğunu belirtir. Ben-Gurion, İsrail'in bu ülkelere askeri, ekonomik ve bilimsel alanlarda yardımcı olabileceğini ve (belgenin bir bölümü halen gizli tutulduğundan, muhtemelen) bu ülkelerle bir

²⁹⁵ Ofra Bengio, *a.g.e.*, s. 67-69

²⁹⁶ Ofra Bengio, *a.g.e.*, s. 69

ittifak kurabileceğini beyan eder. Ben-Gurion bunun gerçekleşebilmesi için gerekli iki koşuldan söz eder : Amerika'nın "politik, ekonomik ve manevi desteği" sağlaması ve söz konusu ülkelere ABD'nin İsrail'in bu (ittifak kurma) çabasını desteklediği mesajını vermesi.²⁹⁷

Ancak bu noktada Amerika'nın konuya tepkisi ya da bu konudaki rolü ile ilgili çelişkili ifadeler de mevcut. Ancak akla en mantıklı gelen, elbette ki o dönem için Ankara'nın, Amerika'ya danışmadan ya da en azından bilgi vermeden İsrail ile bu tarz bir yakınlaşma içerisine giremeyeceğidir. Nitekim kısa bir süre sonra Eisenhower da, tıpkı İsrail'in çevre ülkeler kavramında tanımladığı şekilde, Ortadoğu'da bir Arap olmayan milletler topluluğundan bahseder ve bu ülkeleri Amerika olarak desteklemeleri gerekliliğini vurgular.

Aslında bu süreçte İsrail'li ve Türk yetkililer arasında çok sayıda gizli görüşme de gerçekleşmiştir. İsrail tarafında çoğunlukla, Golda Meir, Reuven Shiloah ve Eliyahu Sasson bulunur. Türkiye adına Menderes görüşmelerde yer alır ve bir görüşmede de Genelkurmay Başkanı İbrahim Feyzi Mengüç hazır bulunur.

Mengüç, Sasson'a, yakınlaşma konusunda kendisine tam destek vereceğini söyler ve onu yüreklendirir. Akabinde Dışişleri Bakanı Golda Meir, Türkiye'ye gizlice gelir ve Marmara Denizi'nde bir teknede Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile görüşür. Ağustos'ta Zürih'te bu kez iki bakan yine gizlice görüşürler.²⁹⁸

Paktın kuruluş sürecini, bu konudaki birkaç uzmanın görüşüne de yer vererek açıklamaya çalışacağız;

William Hale, Paktın kuruluşunu şu sözlerle ifade etmektedir :

29 Ağustos 1958'de Ortadoğu'da radikalliğe ve Sovyet nüfuzuna karşı Türkiye - İsrail Gizli İşbirliği Antlaşması, diğer adıyla "Çevresel Pakt" imzalandı.

²⁹⁷ David Ben-Gurion, *Selected Documents, İsrail Devlet Arşivleri (1947-1963) (H) (Kudüs Devlet Arşivleri, 1996-1997)*, s. 416-417

²⁹⁸ Ofra Bengio, *a.g.e.*, s. 72

İsrail Başbakanı David-Ben Gurion, Ağustos 1958’de Türkiye’yi ziyaret etmiş ve İsrail, Türkiye, İran, Habeşistan arasında gizli bir “Çevre Paktı” yapılmasını onaylamıştı. Bu pakt uyarınca İsrail Türkiye’ye teknik ve askeri yardım sağlayacaktı ama bir Arap-İsrail Savaşı çıkması durumunda Türkiye’nin İsrail’e askeri destek sağlayıp sağlamayacağı açık değildi.²⁹⁹

Çağrı Erhan’a göre Çevresel Pakt’ın kurulması şu şekilde ifade edilir :

1958’de Başbakan David Ben-Gurion ve Dışişleri Bakanı Golda Meir’in teşebbüsü ile İsrail, Türkiye ve İran arasında istihbarat paylaşımını sağlayacak Çevresel Pakt kurulmuştur.³⁰⁰

Nachmani’ye göre paktın kurulmasının nedeni; İsrail; hassas alanlarda bilimsel işbirliği , teknik ve ekonomik yardım ve İsrail askeri malzemelerinin Türkiye’ye ihracı karşılığında “Türkiye’nin desteğinden ve devasa ordusundan” faydalanacaktı.³⁰¹ şeklinde ifade edilmiştir.

Gencer Özcan süreci şu şekilde yorumlamaktadır :

29-30 Ağustos 1958 görüşmelerinden sonra gizli üst düzey ziyaretlere devam edilecektir. Askeri delegasyonlar ilk kez 15 Ekim 1958’de biraraya gelerek bir askeri işbirliği anlaşması üzerinde çalışmaya başlayacaklardır. İsrail askeri çevreleri tarafından “çok yakın” ve “özel ilişki” olarak nitelendirilen işbirliğine İsrail genelkurmayı “Merkava” kod adını verecektir. Tasnif dışı bırakılan İsrail kaynakları askeri işbirliği konuları arasında istihbarat paylaşımı, görüş alışverişi ve savunma sanayi alanında teknik bilgi değişimi yapılması gibi konuları sıralamaktadır. Türk diplomatları da bu dönemde iki ülkenin yakın bir istihbarat değişimi gerçekleştirdiğini kaydetmektedir. Bu konuda en dikkat çekici olgu iki ülke askeri yetkililerinin Suriye’yi hedef alan bir ortak hareket planı hazırlamış olmalarıdır. Plan muhtemelen 1959’da İsrail Genelkurmay Başkanı Haim Leskov’un Ankara’ya yaptığı gizli ziyaret sırasında son biçimini alacaktır. Plan uyarınca hava ve deniz kuvvetlerinin katılımıyla gerçekleştirilecek ortak bir hareket yapılması öngörülmektedir. Hazırlanmasında İsrail Genelkurmayının hareketler bölümünün başında bulunan İzak Rabin’in etkili rol oynadığı

²⁹⁹ William Hale, *a.g.e.*, s. 131

³⁰⁰ Çağrı Erhan-Ömer Kürkçüoğlu, *Orta Doğu ile İlişkiler: İsrail’le İlişkiler, Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I*, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 796-799

³⁰¹ Amikam Nachmani, *a.g.e.*, s. 75

sözkonusu planın varlığı gerek İsrail, gerekse Türk askeri kaynakları tarafından doğrulanmaktadır.³⁰²

Deniz Tansi'ye göre;

İsrail, özellikle Ortadoğu'daki yalnızlığını kırması açısından, 1949'dan beri Türkiye ile ilişkilere "stratejik bir önem" veriyor. 1950'li yıllarda "gizli diplomasi"yle gelişen ve 1958'de Çevresel Pakt'la "askeri, istihbari ve savunma" alanlarında kesintisiz olan ikili ilişkiler, 1960-1980 sürecinde önemli iniş çıkışlara sahne oldu.³⁰³

Michael Bar Zohar'a göre Çevresel Pakt'ın amacı şöyleydi :

Pakt, üye ülkelerin Nasırcı ve komünist akımlara karşı ortak hareket etmelerini öngörüyordu. Ayrıca, bilimsel ve ekonomik işbirliğinin artırılması amaçlanıyordu.³⁰⁴

Nezih Tavlaş, olaya bir farklı ekleme yaparak yaklaşmaktadır :

Ancak Pakt'ın en önemli etkinliği istihbarat alanında görüldü. Pakt üyesi ülkeler arasında son derece verimli çalışan bir istihbarat ağı kuruldu. Trident adı verilen bu ağa üye istihbarat örgütleri yılda iki kez toplantılar yapmaya ve birtakım bilgileri paylaşmaya başladılar. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT)'nin öncülü olan Milli Amele Hizmet (MAH) ile İsrail istihbarat örgütü MOSSAD arasındaki işbirliği Trident çerçevesinde başladı ve gelişti. MOSSAD özellikle istihbarata karşı koyma ve haber alma alanlarında kullanılan aygıtlar konusunda MAH'a teknik yardımda bulundu.³⁰⁵

İsrail ve Türkiye'nin müttefiklik ilişkileri, İran ile olan ilişkilerine nazaran çok daha uzun yıllar devam etmiş, günümüze kadar da ulaşmıştır. İran, İslam devriminin ardından pek çok diğer ittifaktan olduğu gibi Trident'ten de çekilme kararı alır. Türkiye, İsrail'in bölgedeki tek ve en büyük müttefiki olma özelliğini her türlü baskıya rağmen günümüzde de sürdürmektedir.

³⁰² Gencer Özcan, *a.g.e.*, s. 21-22

³⁰³ Deniz Tansi, www.hasturktv.com , *İsrail Tecrit mi Oluyor?* isimli makale, 20.08.2011

³⁰⁴ Michael Bar Zohar, *a.g.e.*, s. 264

³⁰⁵ Nezih Tavlaş, "*Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri*", *Avrasya Dosyası*, C: I, No. 3, Sonbahar 1994, s. 9-10

Türkiye ve İsrail arasındaki şu ana kadar bilinen en ilginç ve bir yanıyla belki de hala gizemini koruyan antlaşma “Çevresel Pakt-Peripheral Pact” adı verilen antlaşmadır dersek yanlış olmayız.

Çevresel Pakt ile Bağdat Pakı’nı birbirinden ayıran 4 fark şu şekilde ortaya konulabilir :

- 1- Çevre ittifakı gizlidir ve pek çok yönüyle de gizli kalmaya devam etmektedir,
- 2- Bu gizlilikten ötürü, Bağdat Pakı gibi bir karşı ittifaka yol açmamıştır,
- 3- Ben-Gurion üçlü ya da çoklu bir ittifak kurmayı tasarlarken, bu ittifak tek tek üç ülkeyle –Etiyopya, Türkiye ve İran- yapılan ikili antlaşmalara dönüşür. Yine de, ileride göreceğimiz üzere, kimi alanlarda üçlü işbirliğine gidildiği de olur,
- 4- Belki de ikili ve gizli olduğundan, bu ittifak Bağdat Pakı’ndan daha uzun ömürlü olmuştur.³⁰⁶

Menderes-Ben Gurion Antlaşması ile ilgili türk tarafı bu konuda büyük ölçüde sessiz kalır.(...) “Sade” türk versiyonu görüşmeye dair hiçbir yazılı belgenin bulunmadığını, Türkiye’nin hiçbir taahhütte bulunmadığını, 29 Ağustos görüşmesinin ardından üst düzeyde düzenli olarak hiçbir görüşmenin gerçekleşmediğini ve iki ülke arasında yalnızca bir mutabakata varıldığını öne sürmektedir. Yine de görüşmenin iki ülke arasında istihbarat alışverişi açısından bir dönüm noktası oluşturduğu da kabul edilmiştir.1964-1968 yılları arasında askeri istihbarat dairesi başkanı Sezai Orkunt, yalnızca on asker ve sivil yetkilinin bildiği bir antlaşma olduğunu öne sürer.³⁰⁷

Ancak günümüzde İsrail tarafında bu konu daha da açık şekilde konuşuluyor, aynı zamanda İsrail Devlet Arşivleri’nin her ne kadar bir kısmı halen kapalı olsa da açık olan kısımlardan ulaşılan bilgiler de Türk tarafından elde edilebilecek bilgilere göre oldukça fazla durumda.

³⁰⁶ Ofra Bengio, *a.g.e.*, s. 73

³⁰⁷ Ofra Bengio, *a.g.e.*, s. 73

Çevresel İttifak konusunda, Türkiye ve İsrail arasındaki temel uyuşmazlık ve anlaşmazlıklar ilişkinin seyrini açıklamaya epey katkıda bulunur. İsrail'in Türkiye ile güçlü askeri ilişkiler kurma isteğinin nedeni, yalnızlaşma, meşruiyet kazanamama ve Arap komşularıyla sürekli çatışma gibi sorunlardan dolayı stratejiktir. Öte yandan Türkiye'nin daha taktiksel gereksinimleri bulunur. Ülkede öndegelen pekçok kişinin Pan-Arabizmi ve Pan-İslamizmi kontrol altında tutmak için güçlü bir İsrail'e gereksinim duyduğunu kabul etmesine karşın asıl neden daha değişkendir. İsrail, ittifakın üçüncü taraflar üzerindeki etkisiyle fazla ilgili gözükmezken, Türkiye birtakım Arap ülkeleri ve Kıbrıs gibi hassas meseleler üzerindeki etkisine çok önem vermektedir.³⁰⁸

Türkiye'nin bu dönemde ortaya koyduğu politika, İsrail'in aksine, bu paktın gizli tutulmasından yana olmuştur. Bunun nedeni Türk yetkililerin hem iç tepkilerden çekinmeleri, hem de Araplardan gelecek tepkilerden kaygı duymalarındandır denilebilir. Bir diğer önemli nokta da; Türkiye hem Nato üyesi hem de Bağdat Paktı üyesidir. Ancak İsrail her iki pakta da üye olmamasının yanısıra Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkilerinde bu dönemde tam anlamıyla bir netlik yoktur.

Burada bir konuya daha değinmekte fayda vardır. 27 Mayıs askeri hareketini gerçekleştirenler, Menderes'in Ortadoğu politikasını şiddetle eleştirdikleri halde, İsrail ile olan ilişkilerini geliştirme hevesi içerisindeydiler.

Cuntanın önde gelen üyelerinden Albay Türkeş, Türkiye'nin ekonomik, bilimsel ve sosyal düzenlemelerde ilişkilerini geliştirme isteğini belirtir.³⁰⁹

Orgeneral Cemal Gürsel, 15 Ağustos 1960 tarihinde Fischer'le yaptığı görüşmede, İsrail'le olan ilişkileri, bölgedeki istikrar, barış, gelişme ve ilerlemenin “önemli bir kalesi” olarak tanımlar. İsrail'in Türkiye ile ilişki kurmadaki istekliliği yeni yönetimi vakit kaybetmeden tanınmasıyla –dünyada bunu yapan üçüncü ülkedir- vurgulanır.³¹⁰

³⁰⁸ Ofra Bengio, *a.g.e.*, s. 77

³⁰⁹ İsrail Devlet Arşivleri, 2290/5, M. Alon'dan M. Fischer'e, 14 Eylül 1960

³¹⁰ Ofra Bengio, *a.g.e.*, s. 78

Aslında Menderes'in son döneminde de İsrail ilişkileri, daha da yakınlaştırma çabası içerisine girmiştir. Ben-Gurion bu amaçla Menderes'le görüşmek ister, ancak bu istek geri çevrilir. Bu görüşmeyi engelleyen kişinin Zorlu olduğu konusunda hakim görüşler vardır.

Hatta Moshe Sasson'a göre Zorlu, "evlilik dışı ilişkiden" yanadır ve iki dünyada da yer bulma arayışındadır.³¹¹

Pakt, Türkiye' nin Arap devletlerine olan güvensizliğinin bir sembolüdür. İsrail bölgede tek demokratik ve laik ülke olması ve başarılı kalkınma hamlesiyle Türk elitini etkilemiş ve bu dönem, Türkiye-İsrail ilişkileri açısından elverişli bir periyot olmuştur. İsrail açısından bakıldığında ise, bölgesel stratejisi gereği Ortadoğu sorunsalına Arap olmayan Ortadoğu aktörlerinin katılımını sağlayarak, bu aktörlerin Arap ülkeleriyle yaşadığı çelişkilerden faydalanarak manevra alanını genişletmiştir.³¹²

Sonuç olarak Menderes, İsrail ile ilişkilerini bir düzene sokamadan, bildirisi Albay Türkeş tarafından okunan bir askeri darbeyle 27 Mayıs 1960'da devrilir ve idam edilir.

Çevresel Pakt ise günümüze kadar süregelen Türkiye-İsrail ilişkilerinin temellerini oluşturan önemli bir faktördür.

³¹¹ Ofra Bengio, *a.g.e.*, s. 80

³¹² Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2004, s. 420-421

SONUÇ

Türkiye-İsrail ilişkilerinin başlangıç tarihi 15. yüzyıla kadar dayansa da, ilişkilerin yoğunlaşmaya başlaması 20. yüzyılın başları gibi görünüyor. Özellikle İsrail’de bir Yahudi Devleti’nin kurulması aslında birkaç önemli dayanak noktasına sahip. Bunlardan ilki Theodor Herzl ve Dünya Siyonist Kongreleri olarak tanımlanabilir. Herzl, bir Yahudi Devleti kurulması gerektiği fikrini ortaya atan ve Siyonist Kongreler vasıtasıyla bu meselenin dillendirilmesi ve daha çok taraftar bulmasında önemli bir isim. Zaten hayatının önemli bir kısmını da bu amaç uğruna harcayan ve bu fikriyatın gelişmesine çok önemli katkıları olan bir kişi Herzl. Theodor Herzl’in Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit ile olan diyalogları da kayda değer diğer bir nokta olarak karşımıza çıkıyor.

İlerleyen süreçte bir diğer önemli nokta, Balfour Deklarasyonu olarak karşımıza çıkmakta. Özellikle Sykes-Picot Antlaşması ve San Remo Konferansları neticesinde Ortadoğu’nun yeniden paylaşılmasının ardından, Filistin’e İngiliz mandasının hakim olduğunu görmekteyiz. Yaşadıkları ülkelerden sürgüne zorlanan ve Ortadoğu’ya yerleşmek zorunda kalan Yahudi yerleşimcilerin hareketliliği de bu süreç içerisinde hız kazanmıştır. İngiliz Mandasının gelişiyile birlikte çatışmaların şiddetlenmesi ve belki de yaşanan onca olaya rağmen bugüne kadar Ortadoğu coğrafyasında akan kanın durmamasının temellerinin de bu dönemde atıldığı görülmektedir.

İsrail-Filistin meselesinin çözümüne yönelik olarak 1920-1945 yılları arasında hazırlanan çok sayıda rapor vardır. Bu raporların bir kısmını Birleşmiş Milletler yetkilileri bir kısmını ise bölgesel beklentilere sahip olan ülkelerin yetkililerinin hazırladığı görülmektedir. Ancak bu raporların da bölgede kalıcı bir barışa hizmet ettiğini söylemek doğru olmaz. Bununla birlikte Yahudilerin yaşadıkları ülkelerden “Pogrom” adı verilen zorunlu göçlere tabi tutulmaları ve 19. yüzyılın başlarından itibaren süregelen ve özellikle İkinci Paylaşım Savaşı döneminde “Holokost” adını verdiğimiz soykırımlar vasıtasıyla Yahudilerin çeşitli zulümlere uğradıklarını gördük. Holokost sonucunda 6 milyondan fazla Yahudi, vahşi Nazi yöntemleriyle katledilir.

İkinci Paylaşım Savaşı’nın ardından, Holokost’a tabi tutulan Yahudilere sanki bir lütufmuşçasına İsrail Devleti’nin kurdurulduğunu, ancak bölgedeki karışıklıkların arttığını

görmekteyiz. İsrail Devleti kurulduğundan bu yana sürekli olarak kendisini bir savaşın içerisinde bulmuştur. Ve buna rağmen hızlı kalkınması, askeri ve ekonomik hamlelerini başarılı şekilde gerçekleştirmiş olması, kayda geçilmesi gereken hususlardır.

Türkiye, Cumhuriyet'in ilanından itibaren çok başarılı bir tarafsızlık politikası sürdürmüştür. Ancak İkinci Paylaşım Savaşı'nın ardından ABD'nin savaşın kazanan tarafı olması, kutuplaşan dünyada Türkiye'nin ABD'nin yanında yer almayı tercih etmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda, Birleşmiş Milletler'e de girilmesi ve Avrupa'da oluşan yeni siyaset felsefesinin de etkisinde kalan Demokrat Parti iktidarı ile birlikte liberal ve demokratik politikaların ön plana çıktığı ve "bölgesel liderlik" iddialarının ortaya çıktığı görülmektedir.

Türk-İsrail ilişkilerinin müttefiklik ekseninde gelişmesinin önemli bir nedeninin ABD ile olan ittifak olduğunu dile getirmiştik. ABD Ortadoğu'daki nüfuz alanını hayata geçirmek için Truman Doktrini adını verdiği bir doktrin yayınladı. Truman Doktrini bağlamında Türkiye'ye yapılacak olan yardımları dönemin CHP iktidarı kabul etti. 1947 Mart'ında Truman Doktrini'yle ABD'yle müttefikliği başlayan Türkiye için İsrail politikası bir devlet politikasıdır dersek yanılmış olmayız. Nitekim CHP iktidarı sonrasında başa gelen Demokrat Parti iktidarı döneminde ve ardı sıra günümüze kadar gelen tüm hükümetler döneminde Amerika Birleşik Devletleri ile sürdürülen sıcak bir politika söz konusudur.

İkinci Paylaşım Savaşı sonrası Ortadoğu'da oluşan boşluğu doldurmak amacıyla Sovyetlerin ve ABD'nin Ortadoğu faaliyetleri sırasında bu durumdan Türkiye faydalanmaya çalışmış, kısmen de olsa bunda başarılı olmuştur.

İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından onu tanıyan, müslümanların çoğunlukta yaşadığı ilk ülke Türkiye'dir. Türkiye İsrail ilişkilerinde ise zaman zaman yakınlaşmış zaman zaman da temkinli bir ilişki içerisine girilmiştir. Ancak 12 Eylül de dahil olmak üzere daha önce de belirttiğimiz üzere karşılıklı ilişkiler hiç kesilmemiştir.

İsrail'in kurulması ile birlikte, tüm dünyada süren Soğuk Savaş, Ortadoğu coğrafyasında da etkisini oldukça hissettirmiştir. Sovyetlerin ve Amerika'nın bölgedeki Arap ülkeleri, Türkiye ve İsrail ile dönemsel olarak kurdukları müttefiklikleri ve karşıtlıkları bölgenin şekillenmesinde oldukça önem arz etmektedir. Özellikle Kuruluş sonrası dönemde Ortadoğu

egemenliği için mücadele veren taraflardan birisi olan Amerika Birleşik Devletleri'nin yanında yer alma tercihi, Türkiye ve İsrail'i birbirlerine yakınlaştıran en önemli etkidir.

Türkiye'nin Nato üyeliğine kabulü için Batı dünyası ve Amerika'daki Yahudi lobisinin etkisi göz ardı edilemez. Bu bağlamda oluşturulan Sovyet karşıtı cephe içerisinde, Arapların bir kısmına karşı Türkiye ve İsrail'in askeri ve ekonomik işbirliği içerisinde olduğu görülüyor.

İsrail'in Ortadoğu coğrafyasında tıpkı Türkiye gibi demokratik ve laik bir düzene sahip olması, iki ülke birlikteliğinin bir başka göstergesidir. Bölgesel istikrar, barış, kalkınma ve ilerleme için İsrail ve Türkiye ittifakının gerekliliği söz konusudur.

Özellikle 1958 yılında imzalanan ve uzun yıllar kamuoyundan gizlenen Peripheral Pact (Çevresel Pakt) isimli antlaşma neticesi günümüze kadar gelen bir işbirliği sürecinin varlığı da tarihe not düşülmesi gereken bir konudur.

Çevresel Pakt'ın bu kadar uzun süren bir Pakt olmasının nedeni, içeriğinin özellikle Türkiye tarafından uzun yıllar saklı tutulmasıdır. Bundan dolayı uzun ömürlü olan bu Pakt, Türkiye'nin Arap ülkeleri ile olan ilişkileri ve İsrail ile olan yakınlaşmasında bir denge unsuru olarak kullanılabilmiştir.

Günümüz Türkiye-İsrail ilişkilerini de sadece iki taraflı bir olgu olarak incelersek yanılmış oluruz. Çünkü her iki ülkenin de Amerika Birleşik Devletleri ile olan müttefikliği tıpkı İsrail'in kuruluş dönemlerinde olduğu gibi günümüzde de artarak devam etmektedir. Ki bunu bir örnekle sürdürmek gerekirse; Türkiye Birleşmiş Milletler'in 1947 Taksim Planı'na göre Filistin'de iki devlet oluşması kararına Araplarla birlikte karşı çıkarken, 1948 Mayıs'ında İsrail bu karar doğrultusunda kurulduğunu ilan ettiğinde Türkiye'nin, Amerika ve Fransa ile birlikte önce Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nda yer alması ardından da İsrail'i ilk tanıyan ülkelerden biri olması, Türkiye-İsrail ilişkilerinin temel noktasına Amerika Birleşik Devletleri ile olan müttefiklik olgusunu çıkarmaktadır. Bu zeminde ABD'nin Ortadoğu coğrafyasındaki emelleri de sıcaklığını korurken, her iki ülkenin de, ABD ile ilişkilerinin bozulması yakın gelecekte ihtimal dahilinde değildir.

Yaptığımız inceleme sonucunda, hem Türkiye'nin hem de İsrail'in bölgesel anlamda birbirinin bilgisi ve desteği dışında bir harekette bulunma olasılığının çok düşük olduğu

görülmektedir. Her ne kadar muhafazakar iktidarlar -dönemsel olarak- karşıtlık politikasından iç politika malzemesi olarak faydalanıyor olsalar da sonuçta her iki ülke için de ilişkilerin bundan sonraki yıllarda da devam edeceği açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AHMAD, Feroz, *The Turkish Experiment in Democracy 1950-1975*, London, 1977

ANIL, Işıl, “Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye ve Arap-İsrail Barış Süreci”, *Türkiye ve Ortadoğu, Tarih, Kimlik ve Güvenlik*, der. Meliha Benli Altunışık, Boyut Kitapları, Eylül 1999

ARAS, Bulent, *Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, Ekim 1997

ARI, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayınları İstanbul, 2007

ARENDDT, Hannah, *The Origins of Totalitarianism*, London, 1967

ARMAOGLU, Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991

ARMAOGLU, Fahir *20. Yüzyıl Siyasi Tarih (1914-1995)*, Alkım Kitabevi, 14. Baskı, 2004

ATTIAS, Jean-Christophe – BENBASSA, Esther, *Israel, la Terre et la Sacre (Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail)*, Çev: Nihal Önel, İletişim Yayınları, 1. baskı 2002

AYDEMİR, Sevket Sureyya, *İkinci Adam*, Cilt III, Remzi Kitabevi, Mart 2011

AZZAM, Abdullah, *Hamas*, Çev. Ahmet Varol, İstanbul Tarık Yayınevi, İstanbul, 2000

BAGCI, Huseyin, *Türk Dış Politikasında 50’li Yıllar*, ODTÜ Yayıncılık, Eylül 2007

BASALEL, Yusuf, “*Yahudi Tarihi*”, İstanbul, Gözlem Gazetecilik Basın-Yayın, 2.baskı, 2003

BEAUMONT, Peter, BLAKE, Gerald H. And WAGSTAFF, Malcolm J., *The Middle East: A Geographical Study*, John Wiley and Sons, Bristol, England, 1985

BEKTAS, Arsev, “*Ortadoğu’da Barışın Ayak Sesleri ve Filistin Sorununa Tarihsel Bir Bakış*”, *Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu*, İstanbul, 1993

BENGIO, Ofra, *Türkiye-İsrail Hayalet İttifaktan Stratejik İşbirliğine*, Erguvan Yayınevi, Mart 2009

BEN-GURION, David, *Selected Documents, İsrail Devlet Arşivleri (1947-1963) (H), Kudüs Devlet Arşivleri, 1996-1997*

BILEYDI KOC, Malike, *İsrail Devleti’nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri 1948-2006*, Günizi Yayıncılık, 1.Basım, Aralık 2006

Birinci Doğu Halkları Kurultayı, Bakü 1920 Belgeler, Kaynak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1999

BURLEIGH, Michael, *The Racial State: Germany 1933–1945*. New York: Cambridge University Press, 1991

Bursa Kilisesi Eski Ahit, Yaratılış, 32

CANDAR, Cengiz, *Direnen Filistin*, May Yayınları, İstanbul, 1976

CATTAN, Henry, *The Palestine Question*, British Library Cataloguing in Publication Data, London, 1988 ve KAYALI, Hasan, *Jön Türkler ve Araplar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998

CHESLER, Phyllis, *The New Antisemitism: The Current Crisis and What We Must Do About It*, Jossey-Bass, 2003

DAVUTOGLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2004

DEGER, Emin, *Oltadaki Balık Türkiye*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004

DE HAAS, Jacob, *History of Palestine the last two thousand*, 1946

DE LANGE, Nicholas, *Yahudi Dünyası*, Çev. Sevil Atauz-Akın Atauz, İletişim Yayınları, İstanbul, 1987

DENKER, M. Sami, *Uluslararası Terör, Türkiye ve Pkk*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997

DURSUNOGLU, Alptekin , *Stratejik ittifak “Türkiye-İsrail İlişkilerinin Öyküsü”* Anka yayınları, İstanbul, Eylül 2000

EDEN, Anthony, *Full Circle Eden-Memorien 1945-1962*, London, 1967

ERHAN, Cagri-KURKCUOGLU, Omer, “1945-1960 Filistin Sorunu ve İsrail’le İlişkiler”, Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

ERHAN, Cagri, “ABD ve NATO’yla İlişkiler,” *Türk Dış Politikası*, Cilt I, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

ET-TABBARE, Abdulfettah, *Kur'an'da Peygamberler ve Peygamberlerimiz*, Çev. TEMEL, A. Rıza- ALKIN, Yahya, *Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*, İstanbul, 1987

FISHER, Max, *ABD Bağımlısı Müşteri Devletlerin Düşüşü*, Çev. Ertuğrul Aydın, DÜBAM, Ekim 2011

FLANNERY, Edward H., *The Anguish of the Jews: Twenty-Three Centuries of Antisemitism*, Stimulus Books, 2004

FLAPAN, Simha, *The Birth of Israel: Myths and Realities*, New York: Pantheon, 1987

GERNER, Deborah J., One Land Two Peoples: The Conflict Over Palestine, Westview Press, Colorado, USA, 1991

GILBERT, Martin, Atlas of Jewish History, Dorset Press, London, England, 1984

GINAT, Rami, "The Egyptian Left and the Roots of Neutralism in the pre-Nasserite Era", British journal of Middle Eastern Studies, Vol.30, No.1, 2003

GONLUBOL, Mehmet-ULMAN, Haluk, Türk Dış Politikasının 20 yılı 1947-1965, SBF Dergisi Cilt XXI, No.1, 1996

GORNY, Yosef, Zionism and The Arabs (1882 – 1948), A study , Calerondon press, Oxford, 1987

GURION, David Ben; İsrail. Die Geschichte eines Staates, syf. 86, Frankfurt/M. 1973

HALE, William, Türk Dış Politikası 1774-2000, Çev. Petek Demir, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2003

HALLOUM, Ribhi : Belgelerle Filistin : Dün, Bugün, Yarın, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1989

HARRIS, George S., The View From Ankara, The Wilson Quarterly Special Issue, Washington, 1982

HARRIS, George S., Troubled Alliance, Washington D.C., American Enterprise Institute, 1972

HERZL Theodor, Yahudi Devleti, Viyana Leipzig ve 1896 M. Stein's Geniş Yayın Bookshop Viyana, IX., Währingerstrasse 5

HERZL Theodor, The Complete Diaries of Theodor Herzl, cilt I (Jerusalem Post, 10 Ağustos 1967)

HEYKEL, Muhammed, Boriden dome sir (Aslanın kuyrugunun kesilmesi), Çev. Dr. Hüseyin Ebuturabiyen, Tahran, 1988

HIMMLER, Heinrich, Öndegelen Savaş Suçlularının Mahkemesi, Vol. XXIX, 1943

HUREWITZ, Jacob C., diplomacy in the near and middle east, a documentary record, cilt II
KARASAPAN, Celal Tevfik, Filistin ve Şark-ül-Ürdün, İstanbul Ahmet İhsan Basımevi Ltd.,
Cilt II, 1942

İsrail Devlet Arşivleri, 2290/5, M. Alon'dan M. Fischer'e, 14 Eylül 1960

KARAMAN, M. Lütfullah, Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu, İz Yayıncılık,
İstanbul, 1991

KARPAT, Kemal H., *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, Timaş Yayınları,
İstanbul, 2010

KHOURI, Fred J., The Arab – Israeli Dilemma, Syracuse University Press, New York, 1985

KILIC, Altemur, Turkey and the World, Washington, 1959

KIMMERLING, Baruch-Migdal & MIGDAL, Joel S., Palestinians: The Making of A People,
Harvard University Press, Massachusetts, USA, 1993

KLIEMAN, Aaron S., Israel and the World After 40 years, Washington Pergamon-Brassey's,
1990

KONI, Hasan, "Mısır-Türkiye-İsrail Üçgeni", Avrasya Dosyası, C: I, No. 3, Sonbahar 1994

KUNERALP, Zeki, *Sadece Diplomat*, İstanbul Matbaası, 1981

KURKCUOĞLU, Omer, Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-1970),
Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1972

KUT, Sule, "Filistin Sorunu ve Türkiye", Ortadoğu Sorunları ve Türkiye, Türkiye Siyasal Ekonomik Siyasal Araştırma Vakfı Yayınları, Aralık 1991

LEVEY, Zach, "Israel's Entry Cyprus, 1959-1963,: Diplomacy and Strategy in the Eastern Mediterranean", Middle East Review of International Affairs, Vol.7, No .3, September 1974

LENIN, Viladimir İlyiç Ulyanov, Tüm Eserleri Cilt 29

LENIN, Viladimir İlyiç Ulyanov, Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları, Sol Yayınları 1979

LEWIS, Bernard, "The New Anti-Semitism", The American Scholar, Volume 75 No. 1, Winter 2006

LEWIS, Bernard, "Semites and Antisemites", Islam in History: Ideas, Men and Events in the Middle East, The Library Press, 1973

LEWIS, Bernard, Ortadoğu, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2011

LEWIS, Bernard, Modern Turkey, 1988

LOCHNER, Louis P., The Goebbels Diaries 1942-43, Garden City NY., Doubleday&Co, 1948

MANSFIELD, Peter, Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası, Sander Yayınları, İstanbul, 1975

MARTIN, Bernard, A History of Judaism Volume II, Europe and The New World, Basic Books, Inc., Publishers, New York, USA, 1974

MASSOULIE, Francois, Crisis in the Middle East: A Century in Focus, Çev. Angela Parker Gloucestershire: The Windrush Press, 1999

MCCARTHY, Justin, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998

MCCARTHY, Justin, *Osmanlı'ya Veda-İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları*, Etkileşim Yayınları, 2006

MOORE, John Norton, *The Arab-Israeli Conflict*, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1977

MULHALL, W. John, *America and the Founding of Israel*, Deshon Press, Los Angeles, USA, 1989

NACHMANI, Amikam, *Israel, Turkey and Greece Uneasy Relations in the East Mediterranean*, Frank Cass co. ltd., Great Britain, 1987

OKE, Mim Kemal, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, Kırmızı Kedi Kitabevi, 2012

OZCAN, Gencer, *Türkiye - İsrail İlişkilerinde Dönüşüm : Güvenliğin Ötesi*, TESEV Yayınları, Kasım 2005

OZMEN, Suleyman, *Ortadoğu'da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*, 2. Baskı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2002

PATAI, Raphael, *Encyclopedia of Zionism and Israel*, Herzl Press and Mcgraw - Hill, New York, USA, 1971

PETERS, Joan, *From the Immemorial-The Origins of Arab-Jewish conflict over Palestine*, N.Y. Harper and Row, 1984

REICH, Bernard, *Historical Dictionary of Israel*, The Scarecrow Press Inc., Metuchen N.J., Washington DC, USA, 1992

REICH, Bernard, *An Historical Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict*, Aldwych Press Limited, London, England, 1996

ROLEF, Susan Hattis, *Political Dictionary of the state of Israel*, 1993

SAID, Edward, Filistin Sorunu, Pınar Yayınları, İstanbul, 1985

SACHAR, Howard Morley, The Course of Modern Jewish History, Cleveland, The World Publishin Co., 1958

SANCAKTAR, Caner, Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası'na Marksist Yaklaşım, Bilge Strateji, Cilt 3, Sayı 5, Güz 2011

SANDER, Oral, Siyasi Tarih 1918-1994, İmge Kitabevi, 20. Baskı, Ekim 2011

SANDER, Oral, Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964, Ankara, 1979

SANJIAN, Ara, "The Formulation of the Baghdad Pack", Middle Eastern Studies, Vol. 33, No. 2, Nisan 1997

SCHWEID, E., 'Rejection of the Diaspora in Zionist Thought', in 'Essential Papers on Zionism, ed. By Reinharz & Shapira, 1996

SEVER, Aysegul, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958*, İstanbul, Ekim 1997

SEZGIN, Yuksel, Kore Savaşına Girişimizin Türk Dış Politikamıza Etkisi, Ankara, 1995

SHALOM, Stephen R., İsrail Filistin Krizi İçin Arkaplan, Çev. : SAYSEL, Ali K., Mayıs 2002

SMITH, Charles D., Palestine and The Arab – Israeli Conflict, San Diego State University, ST Martin's Press, New York, 1988

STERNHELL, Z., 'The founding myths of Israel', 1998

SUER, Berna-OMUR ATMACA, AySe, Arap-İsrail Uyuşmazlığı, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2006

TALAL, Hasan Bin, Palestinian Self – Determination Study of The West Bank and Gaza Strip, Crown Prince of Jordan, Quartet Books, London, 1981

TANSI, Deniz, Türkiye-İsrail Üçgeni, Kanes Yayınları, 2011

TAVLAS, Nezh, "Türk-İsrail Güvenlik ve İstihbarat İlişkileri", Avrasya Dosyası, C: I, No. 3, Sonbahar 1994

TAYLOR, Alan R., The Super-Powers and the Middle East, 1991

TESSLER, Mark, A History of the Israeli-Palestinians Conflict, Indiana University Press, Indianapolis, USA, 1994

Tevrat, Eski Ahit Çıkış, Bap 1

Tevrat, Yaratılış, 35.Bap

TOYNBEE, Arnold Joseph, a study of history, c.VIII, London : Oxford University, 1954

TURAN, Omer, Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu, Yeni Şafak Gazetesi 9. Yıl Kültür Armağanı, 2003

TURKES, Mustafa, "NATO Bağlamında ABD-Türkiye İlişkilerinde Devamlılık ve Değişim," içinde Türk Dış Politikasının Analizi, ed. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2004

TUVAL, Saadia, Mediators In the Israeli Arap conflict, New York, 1952

USLU, Nasuh, Türk-Amerikan İlişkileri, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000

UZIEL, Baruch, "The Peripheral Allience", Beterem (H) , Kasım 1948

VITAL D., Origins of Zionism, Oxford University, 1965

WEIZMANN, Chaim, Trial and Error, New York, 1965

WISTRICH, Robert Solomon, Antisemitism: The Longest Hatred. New York: Pantheon Books, 1991

WRIGHT, Martin, Countries in Crisis, Israel and Palestinians, Essex, UK, 1989

YAVUZ, M. Hakan, “İkicilik (Duality)”, Editör: Faruk Sönmezoğlu, Türk Dış Politikasının Analizi, 3. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2004

YAZIR, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur’ân Dili, Yenda Yayınları, Cilt I

YILMAZ, Turel, Uluslararası Politikada Ortadoğu”Birinci Dünya Savaşından 2000’e”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004

ZOHAR, Michael Bar, Ben Gurion A Biography, London, Weidenfeld and Nicolson, 1977

İNTERNET KAYNAKLARI

ATAOV, Türkkaya, Türksolu Dergisinde yayınlanan “İsrail Nasıl Kurulmuştu?” isimli makale, 21.06.2010

www.turksolu.org,

Ben Zvi Enstitüsü, *Studies in the Cultural Heritage of Oriental Jews*, isimli makale

Central Bureau of Statistics, nüfus istatistikleri, 13.03.2008

www.cbs.gov.il/engindex.htm

ÇİMEN, Ali, Euronews Dergisinde yayınlanan “Tarih : Nasır ve Süveyş Krizi” isimli makale, 04.02. 2011

<http://tr.euronews.com/2011/02/04/tarih-nasir-ve-suveys-krizi/>

DENİZ, Merve, Gazi Üniversitesi, U.İ.B., “İsrail’in Kuruluşu ve Arap İsrail Savaşı” isimli makale, 14.07.2011

www.orsam.org.tr

DUMAN, Sabit, Ankara Üniversitesi Türki İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, “Ortadoğu Krizleri ve Türkiye” isimli makale, Cilt 9, Sayı 35, 2005

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/788/10121.pdf>

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/Immigration/Fifth_Aliyah.html

İsrail İstanbul Başkonsolosluğu resmi internet sitesi

<http://istanbul.mfa.gov.il>

"Jerusalem". Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2011, 18.07.2011

Jewish Virtual Library A Division of American-Israeli Cooperative Enterprise World Jewish Population Study 2010, by Sergio DellaPergola, ed. Dashefsky, Arnold , Sheskin, Ira M., published by Association for the Social Scientific Study of Jewry (ASSJ), North American Jewish Data Bank, The Jewish Federations of North America, November 2010

KAYAOGLU, İsmet, “İslam Ülkelerinin Yakın Tarihi” isimli makale, 04.04.2010

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/735/9671.pdf>

Stratejik Düşünce Enstitüsü, Türkiye-İsrail İlişkileri, SDE Analiz, Ekim 2011

www.sde.org.tr

TANSİ, Deniz, “İsrail Tecrit mi Oluyor?” isimli makale, 20.08.2011

www.hasturktv.com

Türk-Musevi Cemaati resmi internet sitesi, 40 Soru 40 Cevap

www.turkyahudileri.com

YAŞAR, Ahmet, İsrailoğulları isimli makale, 01.02.2008

www.sevde.de

ARŞİV

20 Ağustos 1980 tarihli Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 478 sayılı kararı (United Nations Security Council Resolution 478) Ülkeler Raporu Tarih : 15.07.2007

HUR, Ayse, Taraf Gazetesi, “90 Yıldır Kanayan Yara Filistin” isimli yazı dizisi 3. kısım, 08.01.2009

Keesing's Contemporary Archives, 1937-1940

Türkiye Cumhuriyeti Dahiliye Vekaleti Matbuat Umum Müdürlüğü Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 27.7.1937

Vakit Gazetesi, 16 Mart 1948